

De Armeense zaak in Nederlandse kranten van 1830-1920

English abstract: In the Dutch newspapers from 1830 to 1920 we find a lot of articles - some only a short note, others long opinion articles - on the situation in Turkey and surrounding countries with respect to the Armenian population.

5

Inhoudsopgave

De Armeense zaak in Nederlandse kranten van 1830-1920.....	1
22 mei 1829 TURQUIE. CONSTANTINOPEL. - 25 avril.....	3
26 mei 1829 EGYPTE.....	3
22 mei 1830 Annexe B au protocole de la conférence du 26 février 1830.	3
24 april 1858 - Uit Konstantinopel wordt, onder meer bijzonderheden,	3
1 maart 1862 - Eene telegrafische dépêche meldt het volgende:.....	3
6 september 1862 - Uit Mardin, in Mesopotamie, is een brief ontvangen,	3
27 september 1862 - Berigten uit Syrie melden dat in Cilicie	4
19 oktober 1872 - Naar aanleiding van de bekende scheuring der Armeniërs	4
8 augustus 1874 - De vervolgingen in Armenië beginnen hoe langer.....	4
24 mei 1876 TURKIJE.....	4
6 juni 1877 TOONEEL VAN DEN OORLOG.....	4
11 juli 1877 - Van het Aziatische oorlogstooneel, wordt thans gemeld,	5
14 juli 1877 - Morning Post zegt van zijn correspondent te St. Petersburg	5
6 oktober 1877 TURKIJE.....	5
20 oktober 1877 NVR en volgende dagen en maanden onder de titel:.....	6
12 juni 1880 - De hongersnood is in Armenië zoo hoog gestegen,	6
18 juni 1881 - Verscheidene dépêches melden, dat er een geweldige aardbeving ...	6
21 oktober 1882 - In berichten uit Teheran wordt de toestand	6
30 mei 1888 - De Armenisch Katholieke Aartsbisschop te Wan,	6
24 augustus 1889 Aan Daliy News wordt uit Tiflis geseind,	6
14 september 1889 Aan de Standard wordt uit Konstantinopel geseind,	6
26 oktober 1889 Door Gladstone is in eene openbare redevoering verklaard,	6
21 november 1889 In Armenië is reeds een kleine opstand tegen de Turken.....	6
26 november 1889 Naar uit Odessa aan de Daily News gemeld wordt,	7
5 december 1889 [...] De gebeurtenissen op Creta en in Armenië gaven	7
29 december 1889 Tot het uiterste gebracht, hebben eindelijk eenige christenen. .	7
22 juli 1890 Luidens berichten, uit Klein-Azië te Konstantinopel ontvangen, ...	7
24 juli 1890 De Porte - welke zoo dikwerf lijdelijk blijft -	7
26 juli 1890 Onder degenen, die onlangs te Erzerum gedood werden	7
29 juli 1890 KONSTANTINOPEL, 28 Juli. De Armeniërs hielden gisteren	7
23 augustus 1890 In Turksch Armenië neemt de spanning met den dag toe.	7
16 oktober 1890 Volgens het Daily News ontving de Porte ongunstig nieuws	8
20 januari 1891 De dépêches in Armenië zijn weder onrustbarend;	8
27 juni 1891 - Eene jonge Engelsche, Kathy Greenfield genaamd, 14 jaar oud, ...	8
14 maart 1893 Het Daily News verneemt uit Constantinopel,	8
24 maart 1893 Volgens vertrouwbare berichten zijn in Cesarea (Klein-Azië)	8
2 mei 1893 In Klein-Azië hebben weder twisten tusschen Christenen	8
16 mei 1893 - Achttien Mahomedanen van Cesarea, opgewonden	9
24 juni 1893 Een nieuw Engelsch-Turksch incident.....	9
3 maart 1894 Bloedige vechtpartij.....	9
17 november 1894 LONDEN, 16 Nov. De Armenische vereeniging heeft	9
22 november 1894 Naar aanleiding van de gruwelen in Armenië	9
7 december 1894 De Times bevat een hoofdartikel, waarin hij verklaart,	10
11 december 1894 De zaak der in Armenië gepleegde gruwelen dreigt	10
15 december 1894 De Armenische quaestie.....	10
18 december 1894 De Standard verneemt uit Konstantinopel dat	10
22 december 1894 Thans is beslist, dat een onpartijdige commissie,	10
3 januari 1895 [...] Van den anderen kant hebben de gruwelen in Armenië	11
12 januari 1895 Het verhaal der gruwelen door de Turken in Armenië gepleegd, .	11
1 februari 1895 [...] De Sultan weet zeer goed, dat Leo XIII	11
5 februari 1895 Binnen korten tijd kunnen wij nu verwachten	11
7 februari 1895 [...] Verder gewaagde Lord Rosebery nog van de ongeregeldheden, .	12
21 februari 1895 Naar de Italiaansche Agenzia Stefani meedeelt,	12
26 maart 1895 Eindelijk is de eerste brief van den verslaggever	12
2 april 1895 De Engelsche minister van Buitenlandsche Zaken, lord Kimberley, .	12
4 april 1895 De porte zou in Armenië hervormingen willen invoeren	12
9 mei 1895 - Te Londen is, onder leiding van den Hertog van Westminster,	12

11 juli 1899	NEERLANDS EER HERSTELD.....	12
25 juli 1899	Verschrikkelijk.....	14
7 maart 1900	ROERMOND, 7 Maart.....	14
21 januari 1901	Wreedheden in Armenië.....	14
26 januari 1907	De Prins (der geïllustreerde bladen).....	15
13 januari 1910	[...] Van de Christenmoorden in Armenië	16
1 februari 1911	In Armenië schijnt weder ernstige gisting te heerschen.	16
29 april 1911	De Socialisten in Turkije.....	16
17 juni 1911	Nu is er in Armenië weer een opstand.	21
23 juni 1911	Het Armeensche blad Jamanat, dat voortdurend berichten	21
24 juni 1911	Uit Armenië wordt bericht van gruwelen.	21
10 september 1912	Uit Turkije.....	21
12 september 1912	- De Armeensche patriarch te Konstantinopel	21
17 september 1912	De Armeniërs.....	21
18 september 1912	KONSTANTINOPEL, 17 September.....	21
27 september 1912	KONSTANTINOPEL, 26 September. De Armenische patriarch	22
17 november 1912	BERLIJN, 16 November (Part.) [...]	22
3 december 1912	De Armeniërs.....	22
5 december 1912	De Armeniërs.....	22
23 december 1912	Uit de Balkan-Staten. Turkije.....	22
24 december 1912	De zes ambassadeurs te Constantinopel teekenden	22
27 december 1912	De ministerraad heeft te Konstantinopel vergaderd	22
3 januari 1913	BERLIJN, 3 Januari. (Part.) Uit Konstantinopel	23
7 januari 1913	Het Armenische patriarchaat te Konstantinopel	23
17 april 1913	In Armenië.....	23
19 april 1913	KONSTANTINOPEL, 18 April. De revolutionaire Armeensche leider ..	23
23 april 1913	Een stem uit Armenië.....	24
9 mei 1913	Uit Armenië komen berichten van Koerdische moorderijen	25
21 mei 1913	Gruwelen in Armenië.....	25
16 juli 1913	Wreedheden.....	25
19 juli 1913	De Macedonische Oorlog.....	25
24 juli 1913	Intusschen worden de houding van de Porte	26
3 april 1914	Turksche opstand.....	27
14 januari 1915	In het begin van 1913 maakte Rusland zich gereed,	27
30 augustus 1915	Vreeselijke bijzonderheden worden medegedeeld over wreed-....	27
18 september 1915	De correspondent van de Morning Post te Rome deelt mede,	27
22 september 1915	Het Pet. Tel. Ag. seint weder een lang relaas	28
25 september 1915	De Armeniërs.....	28
27 september 1915	[...] De partij, die bij dit alles kostelijk profiteert,	28
19 oktober 1915	Ofschoon Turkijë veel last geeft aan de Engelsche soldaten,....	28
21 oktober 1915	Giften.....	28
8 december 1915	De paus over den oorlog.....	28
14 december 1915	UIT ROME.....	28
22 december 1915	De afgevaardigde Liebknecht heeft de volgende vragen	29
12 januari 1916	In den Rijksdag heeft Liebknecht het pijnlijke vraagstuk	29
12 januari 1916	De Armenische kwestie.....	29
15 januari 1916	Lord Bryce ontving van een hem bekend Armeniër,	29
7 februari 1916	Een Russische lezing van de Armeensche gruwelen.....	29
19 februari 1916	De Turken weten over den val van Erzeroem nog niets	31
1 maart 1916	[...] Een Armeensch priester verklaarde, dat de Turken	31
7 maart 1916	[...] De oogst is, zoowel in verband met de moorden op Armeniërs ..	31
9 maart 1916	[...] Naar aanleiding van de mededeeling in het officieele	31
17 april 1916	Uit Keulen wordt aan de Tijd gemeld:.....	31
16 mei 1916	[...] tegenover de Armeniërs te Trebizonde begaan,	31
18 mei 1916	Turksche gruwelen.....	31
6 juni 1916	De moorden op de Armeniërs.	31
23 augustus 1916	De Tribune bevat een schrijven, dat in de Berner Tagwacht.....	31
10 november 1916	Rede van Asquith.....	32
15 december 1916	Er is juist - en ook dat zal niet meewerken tot den vrede ...	33
19 december 1916	Er is intusschen weer een nieuwe quaestie ontstaan,	33
2 januari 1917	De Times bevat het verslag van het getuigenis	33
26 februari 1917	BALFOUR OVER DE ARMEENSCH GENUWELN.....	34
26 mei 1917	De vernietiging van een volk.....	35
5 juli 1917	Tegenspraak.....	35
13 september 1917	HULP VOOR HET ARMENISCHE VOLK.....	35
16 september 1917	De Turksche Delegatie deelt ons mede:.....	36

3 oktober 1917	Armenië.....	37
5 november 1917	Uit Parijs wordt aan de Tel. geseind:.....	38
1 december 1917	Een protest.....	38
12 februari 1918	EEN NOODLOTTIGEN CIRKELGANG dreigen de zaken in Armenië.....	38
12 februari 1918	Te Meskene zijn 60.000 (?) Armeniërs begraven;.....	38
19 februari 1918	Uit Armenië.....	39
14 maart 1918	Uit Armenië.....	39
26 maart 1918	De kruisweg der Armeniërs.....	39
	De toestand der weggevoerde Armeniërs in Mesopotamië en Arabië.....	39
	De toestand der Armeniërs in den Kaukasus.....	40
30 september 2006	Wat nou genocide.....	41

22 mei 1829 **TURQUIE. CONSTANTINOPLE. - 25 avril.**

10 [...] Le pain est encore renchéri dans cette capitale: cependant on a révoqué l'ordre de départ qui avait été signifié à un nombre considérable de Grecs, d'Arméniens et de Juifs, ce qui prouve qu'on ne craint point la disette. (*Obser. Austr.*)

26 mei 1829 **EGYPTE
ALEXANDRIE - 28 mars**

15 Le brick français le Volage, est arrivé ici le 9 de Poros et de Candie: ce navire a conduit plusieurs officiers européens qui se trouvaient dans une corvette prise par un vaisseau russe: par l'intercession de l'amiral de Rigny ces officiers ont été mis en liberté. Les préparatifs pour la marche d'un corps d'armée vers l'Asie continuent avec la plus grande activité au Caire. Ce corps sera composé de 15,000 hommes
20 cavalerie comprise et de trois batteries; cette expédition va en Arménie pour s'opposer au corps russe commandé par le général Paskewitsch. A raison de la longueur du chemin à travers le désert de Syrie, cette armée ne pourra guère se trouver avant 15 jours sur le théâtre de la guerre. Le mauvais état des routes qu'elle doit traverser occasionne des frais énormes pour le transport des provisions de toutes
25 espèces. En le comparant au corps d'armée de Paskewitsch, qu'on dit être de 70,000 hommes, le nôtre est très-faible; mais la population turque à laquelle manquait jusqu'ici un point d'appui se lèvera en masse. (*Gaz. univ. de Prusse.*)

22 mei 1830 **Annexe B au protocole de la conférence du 26 février 1830.**

30 <http://roermond.x-cago.com/kranten/article.do?code=LNA&date=18300522&id=LNA-18300522-4004&words=turquie%20turqui>

24 april 1858 - **Uit Konstantinopel wordt onder meer bijzonderheden,**

35 uit het Oosten gemeld, dat in de provincie Kharfout verscheidene dorpen zich voor het Katholicismus verklaard hebben. Te Arabguir zijn twee honderd gezinnen openlijk tot de eene ware Kerk overgegaan en hebben thans een Katholiek pastoor. Te Bidleo in Kurdistan, hebben tachtig gezinnen dezelfde stap gedaan en te Andrianopel hebben verscheidene armeniërs te Konstantinopel om een Katholiek priester verzocht ten einde het Paaschfeest te vieren.

1 maart 1862 - **Eene telegrafische dépêche meldt het volgende:**

45 De Turksche soldaten hebben te Van in Armenië het kruis der Christenen beledigd en zich meester gemaakt van de citadel. Hierna had een strijd plaats tusschen de Muzelmannen en de Christenen, waarbij aan beide kanten niet minder dan een duizendtal slagtoffers gevallen zijn.

6 september 1862 - **Uit Mardin, in Mesopotamie, is een brief ontvangen,**

50 waarin gemeld wordt, dat Mgr. Ant. Samhiri, patriarch van Antiochie sedert zijne terugkomst uit Europa omstreeks 2000 Schismatieken tot de Kath. Kerk heeft teruggebracht. Van zijne gelden heeft hij kerken voor hen doen bouwen en voor hunne behoeftigen gezorgd. Onlangs nam hij honderd gezinnen der Syrisch-Jakobitische sekte en hunne priesters uit het dorp Azoch nabij Algesiras aan. De naam van Paus Pius IX werd in die streken alom gezegend. Wat men er als de grootste daad van zijn pausschap beschouwt, is de instelling der bijzondere kongregatie voor het Oosten, van welke instelling veel heil verwacht wordt.

55 - Eene dépêche uit Alexandrie dd. 2 Sept. meldt dat te Marach, ten noorden van Aleppo, een zeventigtal Armeniers, benevens een Bisschop, door de Muzelmannen vermoord zijn. Er zijn troepen derwaarts gezonden om de schuldigen op te sporen en te straffen.

27 september 1862 - **Berigten uit Syrie melden dat in Cilicie**

dezelfde bloedige tooneelen plaats hebben als twee jaar geleden in den Libanon. De pacha van Marasch, Aziz, heeft de Armeniërs van het dorp Alabasch in Taurus, ten getale van meer dan twee honderd, doen verdelgen; hij heeft wijders den bisschop en de monniken van het klooster des H. verlossers doen vermoorden, en wilde Zeithoun, eene plaats met eene Christen bevolking in het Ciliciaanse, overweldigen, maar zijn plan mislukte doordien de Armenische bergbewoners een aanval waagden op de 10,000 man, welke Aziz-pacha aanvoerde, en ze na een bloedig gevecht in de vallei op twee mijlen afstand van Zeithoun op de vlucht joegen. Aziz-pacha liet op het slagveld twee kanonnen en 800 gesneuvelden en gekwetsten achter. De Armeniërs van den Taurus, die niet talrijk zijn, zullen echter niet lang tegen het Turksche fanatisme kunnen strijden, zoo Europa hun geen bijstand verleent, en de mogendheden niet tusschen beide komen om aan de vernietiging een einde te maken.

19 oktober 1872 - **Naar aanleiding van de bekende scheuring der Armeniërs**

worden, luidens brieven uit Syrië, allerlei gewelddadigheden tegen de Katholieken gepleegd. Men wil hun schismatieke Bisschoppen opdringen, zet de wettige Kerkvoogden en de oversten der kloosters af en beschikt willekeurig over de gelden, die tot vrome doeleinden waren afgestaan.

Wat de kloostergebouwen betreft, van deze zijn er reeds meerderen ter beschikking van de scheurmakers gesteld terwijl de vreedzame bewoners er van onmeedoogend op straal gezet werden. Zulks had o. a. plaats met Bzommar, een oud en vermaard klooster te Beyruth, dat sinds deszelfs stichting lot aan de benoeming van Mgr. Hassoun, steeds de residentie van de Patriarchen der katholieke Armeniërs van Cilicië geweest is: met al wat het kostbaars bezat werd het aan de scheurmakers overgeleverd. De katholieke kloosterlingen - 77 sterk, van welke slechts 8 zijn afgevallen - die ondanks alle pogingen der tegenpartij er zich hadden weten te handhaven, werden verjaagd op eene wijze de treurigste dagen van het Mahomedaansche despotisme waardig. Men hoopte alsnog, dat de tusschenkomst van den Franschen gezant goede gevolgen zou hebben, doch de kansen voor eene gunstige wending in den staat der zaken schijnen toch uiterst gering te zijn.

P.S. Volgens een later berigt zou de grootvizier vizier, bepaaldelijk wat het klooster van Bzommar betreft, order gegeven hebben om het jegens de Katholieken gepleegde onrecht waarin zekere Franco-pacha de hoofdrol gespeeld heeft te herstellen.

8 augustus 1874 - **De vervolgingen in Armenië beginnen hoe langer**

zoo meer een Satanisch karakter te krijgen. De Turksche autoriteiten berooven de katholieke priesters van alle gewijde vaten en priesterlijke sieraden, om ze aan apostaten over te geven en zooveel mogelijk de uitoefening van de katholieke eeredienst te beletten. Ter bereiking van dit doel houden zij niet op, de meest willekeurige arrestatiën en huiszoekingen te doen; alleen de eene of andere lasterlijke aantijging der apostaten is daartoe een voldoende aanleiding.

24 mei 1876 **TURKIJE**

Hoe weinig de Turken in spijt van hun tallooze beloften geneigd zijn zich te beteren kan o. a. ook uit het volgende blijken. Gabriël Effendi, een Katholiek Armeniër, kashouder van de Turksche douane van Latakia had - zoo getuigden valschelijk eenige Muzelmannen - Mohammed gelasterd. Van daar groote verbittering onder de Mohammedanen, die niet alleen den zoogenaamden schuldige, maar alle christenen der plaats wilden ter dood brengen. De vice-consuls van Frankrijk en Engeland kwamen bij hunne respectieve consuls-generaal en het plaatselijk gezag tusschen beide. Eindelijk werd den gouverneur der stad door een bevel, uitgegaan van het vilayet van Syrië, gelast den beschuldigde de voor den mutsaref van Tripoli te brengen. Overeenkomstig dit bevel, brachten eenige Zapties (gendarmen) vergezeld van de valsche aanklagers den Armeniër naar een Russische boot, welke op de reede lag en in den nacht het anker zou lichten. Gedurende dien nachtelijken tocht en alvorens het Russisch schip te bereiken, werd de ongelukkige in zee geworpen en verdrong. De fanatieke Muzelmannen beweren echter, dat hij zich zelf in het water heeft gestort. Des anderendaags vond men het lijk op het strand aangespoeld. Voldaan over die wraakneming, kwamen de Turken tot bedaren en lieten de overige Christenen met vrede.

6 juni 1877 **TOONEEL VAN DEN OORLOG.**

Kars is geheel ingesloten en de Turken zijn geslagen. Men vreest een opstand, wacht ernstige gebeurtenissen. Alles schijnt verloren; dus werd uit Erzerum 1 Juni des avonds aan *Le temps* getelegrafeerd. Die insluiting van Kars wordt thans ook door een correspondent van *The Evening Standard* toegegeven, die het eerst sterk had ontkend.

Daarbij komt nu ook dat niet slechts Ardahan niet is hernomen, maar ook dat in de ontmoeting bij Karakilissa de Turken geen overwinnaars waren doch geslagen werden. Uit alles laat zich opmaken dat de positie van de Turken in Armenië van zeer neteligen aard is. De linkervleugel der Russen moege tusschen Van, Bayezid en Topra-Kalch door Mukhtar-pacha en de woeste Kurden-stammen worden opgehouden, niets schijnt de vrije beweging, van hun rechtervleugel en van hun centrum te beletten. Batoum en Kars worden door hen gedekt, Ardahan is in hun macht en zooals ook van andere zijde gemeld wordt hun voorposten staan te Soghanly-Dagh.

11 juli 1877 - **Van het Aziatische oorlogstooneel, wordt thans gemeld,** dat wel is waar het beleg van Kars nog niet door de Russen is opgebroken maar dat de Russische linkervleugel van Utschkilissa op Ipeck terug is moeten trekken waar hij nog door de Turken vervolgd wordt.

Moekhtar-Pacha meldt in een depêche van Vrijdag dat hij is aangekomen te Kirkboenar op 5 uren van Kars. De gemeenschap met laatstgenoemde vesting is hersteld en de vijand, die zich op de hoogte van Hadjivali bevond, trekt zich tot voorbij Kars terug.

Zoo blijken dan werkelijk de Russen over de geheele linie teruggeworpen te zijn, de rechtervleugel bij Baloem, het centrum bij Zewin en de linkervleugel bij Alaschgerd. Wederom staan ze nagenoeg aan de grenslijn waar zij bij het uitbreken van den oorlog de operatiën begonnen. De Engelsche bladen kunnen hun leedvermaak nauwelijks verbergen.

De nederlaag der Russen in Armenië kan hun een heilzame les zijn in Europa Ook daar schatten zij misschien den vijand wat al te gering. Reeds wordt gemeld, dat zij van Sistowa tot Tirnowa zijn opgerukt, 'twelk Donderdag door hen zou genomen zijn. Dienzelfden dag werd ook Bjela door hen bezet. Nu staat echter de bekwame Turksche opperbevelhebber Abdul-Kerim te Schoemla van waar hij den Russen gemakkelijk in de flank kan vallen.

Officieele berichten van Garfoliki bij Kustendsjé melden dat 400 Circassiërs aldaar 60 christenen vermoord hebben. Eenige anderen hebben de vlucht genomen doch den dood in een meer gevonden.

De Czaar, vergezeld van den Engelschen kolonel Welleskey, heeft tusschen Simnitsa een Bulgaar bezocht wiens hersenpan door de Turken in den vorm van een kruis geopend was. Loris Melikof de opperbevelhebber van het Russische leger in Klein-Azië zal zegt men tot straf voor zijn nederlagen worden afgezet.

De Turksche bevelhebber Moekhthar-Pacha is nu in zijn eer hersteld.

Zoodra de Donau geheel in de macht der Russen zal wezen, zullen zij de vaart vrij geven, maar grootvorst Alexis zal er met een flotilje op blijven kruisen.

14 juli 1877 - **Morning Post zegt van zijn correspondent te St. Petersburg** de volgende d? te hebben ontvangen:

11 Juli. De Czaar heeft aan zijne troepen last gegeven Turksch Armenië te ontruimen. Deze tijding heeft een diepe ontsteltenis [onder] de Russen teweeggebracht.

6 oktober 1877 **TURKIJE**

De Armenische prelaat van Bajazid en Ulch-Frilasse heeft aan den Armenischen aartsbisschop te Gonstantinopel den volgenden brief geschreven: »De opperhoofden van de Koerden waren mijn vrienden; zij beschermden mijn klooster. Zij zijn vermoord geworden. Gij zult zien, dat wij van dien tijd af alles van de wraak hunner makkers te vreezen hebben gehad en dat wij generaal Tergukassof, toen hij van hier vertrok, hadden moeten volgen.

»De hemel gave dat hij nimmer hier gekomen ware. Er hebben hier gebeurtenissen plaats gehad die voor geen beschrijving vatbaar zijn; de ongeregelde Russische troepen zijn niet beter dan de Koerden; wij hadden van hen evenveel te lijden als van ieder ander. Wij bezaten huizen en akkers, maar van dit alles is ons niets overgebleven.

»Ons vee werd weggevoerd en bijna alles werd ons ontnomen! O mijn God! de Armeniërs hebben geen beschermer meer! Vijf en dertig opperhoofden der Koerden zijn in het klooster St. Johann te Bajazid vermoord; bovendien zijn alle bijgebouwen van dit klooster door brand vernield. De prior is door de Russen gevankelijk weggevoerd, omdat hij weigerde het klooster te verlaten. Alle gewijde voorwerpen en kostbare manuscripten zijn insgelijks vernield of gestolen. Pater Amkal, medelid van de congregatie van St. Johann, werd gedood. De kozakken hebben al de huizen in den omtrek verbrand, onverschillig of zij het eigendom waren van Muzelmannen of van Christenen.

20 oktober 1877 **NVR en volgende dagen en maanden onder de titel:
Oorlogstooneel.**

- 195 12 juni 1880 - **De hongersnood is in Armenië zoo hoog gestegen,**
dat alle vee is opgegeten en nu de honden verslonden worden. Kort geleden dreef
iemand een kameel door de stad Wan. Het dier zag er gezond en frisch uit - tot zijn
ongeluk. Immers, de hongerige bevolking wierp zich op het beest, sneed het in stukken
en na weinige oogenblikken was nog slechts het gebeente over.
- 200 18 juni 1881 - **Verscheidene dépêches melden, dat er een geweldige aardbeving**
in Armenië heeft plaats gehad. In de kleine stad Tiphon telt men alleen 100 dooden en
80 gekwetsten. Bijna al de huizen zijn vernietigd.
- 205 21 oktober 1882 - **In berichten uit Teheran wordt de toestand**
aan de Turksch-Perzische grens als bijzonder ernstig beschouwd. De Sjeik Obeidoellah
heeft een manifest aan de Koerden uitgevaardigd, waarin zij opgeroepen worden de
wapenen op te vatten en het Perzische juk af te schudden. Obeidoellah staat nog bij
Sekiari aan het hoofd van 17,000 man. De Turken verzekeren, dat hij ondersteund wordt
210 door Rusland, en het is zeker, dat die mogendheid troepen aan de grenzen bijeentrekt.
De Porte is voor ernstige moeilijkheden met den Schach beducht en heeft troepen tegen
den Sjeik afgezonden.
Volgens de jongste berichten uit Van heerscht er anarchie in Opper Armenië. De
Koerden plunderen de christen dorpen. Vele Armeniërs vluchten naar Rusland. De
215 Turksche troepen zijn ongenegen Obeidoellah aan te vallen, tenzij zij worden
versterkt.
- 30 mei 1888 - **De Armenisch Katholieke Aartsbisschop te Wan,**
de Mgr Ohames, is 's nachts in zijn woning door een troep sluipmoordenaars om het
220 leven gebracht. De Turken namen 4 Armeniërs gevangen onder verdenking van die
misdaad. Maar men gelooft, dat de ware schuldigen elders schuilen.
- 24 augustus 1889 **Aan Dalij News wordt uit Tiflis geseind,**
dat de Porte een geheime circulaire gezonden heeft aan de goeverneurs van alle
225 Armenische villayets, hen aanmanende de Kurden inschikkelijk te beschermen. Als reden
wordt hiervoor aangevoerd, dat de Sultan in geval van oorlog de hulp der Kurden
noodig hebben kan. Men vreest, dat deze circulaire de Kurden aanmoedigen zal nieuwe
vergrijpen tegen de Armeniërs te plegen.
- 230 14 september 1889 **Aan de Standard wordt uit Konstantinopel geseind,**
dat de Britsche gezant aldaar, sir William White, een langdurige conferentie met den
Sultan gehad heeft over de aangelegenheden in Armenie. White wees met nadruk op de
ernstige gevolgen, welke zich zouden kunnen voordoen indien men voortging met de
wettige aanspraken der Armeniers te verwaarlozen.
- 235 26 oktober 1889 **Door Gladstone is in eene openbare redevoering verklaard,**
dat de berichten uit Kreta en Armenië ten duidelijkste aantoonen hoe slecht deze
gewesten door de Porte worden bestuurd. Dat Turkije dit wanbeheer laat begaan, acht
Gladstone eene voortdurende bedreiging voor Europa.
- 240 Aan *Daily News* wordt inmiddels uit Konstantinopel gemeld, dat daar eene vergadering
van Armenische geestelijken is gehouden, waar besloten is, zich in een door allen te
ondertekenen adres tot den Sultan te wenden, om hem de lijdensgeschiedenis Armeniërs
in Azië mede te deelen en hervormingen, benevens herstel van grieven, te verzoeken.
- 245 21 november 1889 **In Armenië is reeds een kleine opstand tegen de Turken**
uitgebarsten. De aan de grenzen zwervende Kurden hadden wederom op hunne rooftochten
een Armeniër gedood, en de Armeniërs, overtuigd dat zij bij hunne overheerschers geen
recht of bescherming tegen hunnen aanvallers vinden trokken naar het Kurdische dorp,
om wraak te nemen. De Kurden riepen daarop de hulp van de Turksche overheden in, en
250 deze verleenden de hulp, die zij den Armeniërs steeds geweigerd hadden. Er werden den
optrekkenden Armeniers troepen tegengezonden om hen uiteen te drijven. Dit gelukte
echter niet; er ontstond een bloedig gevecht, man tegen man, waarin de boeren de
soldaten op de vlucht dreven. De Turken keerden weldra terug, versterkt met twee
afdeelingen en twee stukken veldgeschut. De strijd begon op nieuw, en de boeren
255 zegepraalden. Het geheele district Sasson, een bergachtige streek, is thans op de
been, om de nieuwe troepen zendingen van den pacha-gouverneur af te slaan.

26 november 1889 **Naar uit Odessa aan de Daily News gemeld wordt,**
260 zou in ambtelijke kringen aldaar gefluisterd worden dat er geheime onderhandelingen
tusschen Rusland en Turkije geopend zijn in zake Armenië, hetwelk de Porte
gedeeltelijk zou afstaan, tegen zekere waarborgen en tegen kwijtschelding van wat zij
nog verschuldigd is wegens de oorlogschatting.

5 december 1889 [...] De gebeurtenissen op Creta en in Armenië gaven
265 tot groote ontevredenheid aanleiding, en hij [Gladstone] hoopte dat de Regeering de
in die streken gepleegde gruwelen niet zou bemantelen, of zich door lofspraken zou
laten om den tuin leiden.

29 december 1889 **Tot het uiterste gebracht, hebben eindelijk eenige christenen**
270 in Armenie tegen de Kurden de wapenen opgevat. In de bergen, tusschen Diarbekir en
Mouch wreekten zij de moord van een der hunnen. Nu werden eindelijk de Turksche
autoriteiten wakker; zij zonden dadelijk troepen om de Kurden bij te staan, maar
Turken en Kurden zijn geslagen. Toen zijn evenwel zoo vele soldaten met kanonnen naar
het oproerige district gezonden, dat waarschijnlijk de Armeniers zullen worden ten
275 onder gebracht.

22 juli 1890 **Luidens berichten, uit Klein-Azie te Konstantinopel ontvangen,**
heeft de cholera zich van Messopotamië naar het meer Van in de richting van Diarbekir
over de Tigris in Armenië uitgebreid. Zwervende volksstammen brengen de ziekte over.

24 juli 1890 **De Porte - welke zoo dikwerf lijdelijk blijft -**
zal nu eens actief optreden, helaas! tegenover de Christenen Armenië. Men meldt toch
dat de burgerlijke goeverneur van Erzerum zal worden teruggedreven en vervangen door
een militair.

285 De Armeniers zullen dan worden getuchtigd. Geen wonder dal de beide ministers van den
Sultan, die uit Armenië afkomstig zijn, de ministerraden niet bijwoonden, waarin over
hun vaderland werd gehandeld.

290 Wanneer zal Engeland, 't welk zich daartoe bij het tractaat van Berlijn verbond,
eindelijk de Porte herinneren aan haar belofte om aan Armenië hervormingen toe te
staan, welke den toestand in dat land zouden kunnen verbeteren?

John Bull schijnt wel wat anders te doen te hebben dan het lot der Christenen in
Armenië te verzachten.

Hoe lang zal men den Turken het recht verleen om de Christenen stelselmatig te
vervolgen?

295 De ziekte der koloniale staatkunde verzwakt ook het rechtsbewustzijn der groote
Kabinetten.

26 juli 1890 **Onder degenen, die onlangs te Erzerum gedood werden**
300 door de Turksche soldaten en de Mohammedaansche oproerlingen is ook de Armenische
Bisschop van Erzerum.

Het bekend worden van dit feit heeft het vuur der verontwaardiging van de Armeniërs
nog aangewakkerd. Men vreest voor nieuwe bloedige slachtingen, door Kurden,
Circassiërs en half uitgehongerde Turksche soldaten gepleegd, doch waaraan de
Grootvizier en de provinciale Goeverneurs de aanstokers zullen zijn.

305 Er gaat weder een adres van Armeniërs naar den Czaar om verlof tot vestiging in
Rusland en om gronden ter bebouwing in dat Rijk.

29 juli 1890 **KONSTANTINOPEL, 28 Juli. De Armeniërs hielden gisteren**
310 gedurende de mis eene demonstratie in de kathedraal tegen den patriarch, die geslagen
werd en in eene particuliere woning de vlucht nam. De troepen herstelden de orde.
Vier soldaten en drie Armeniërs werden gedood en vele personen gewond.

23 augustus 1890 **In Turksch Armenië neemt de spanning met den dag toe.**
315 Men is tot de overtuiging gekomen, dat de Turksche Regeering heimelijk Martini-
geweren aan de Koerden van Moesj, Biltis, Wan Bajazid en Alashgerd heeft doen
uitdeelen, zoodat deze thans allen gewapend zijn. De Christenen hunnerzijds houden
zich op het ergst voorbereid en hebben allerwegen wegen de telegraafdraden
afgesneden, ten einde een guerilla-oorlog in hun bergen te voeren, zonder gemakkelijk
achterhaalbaar te wezen. Ziende dat noch van het Turksche goevernement, noch van
320 Engeland iets te verhoppen is, beginnen nu de Armeniërs hun blikken naar Rusland te
wenden, van waar trouwens duizenden van hun broeders, die sinds 1877 bij Rusland
geannexeerd zijn, reeds over de grenzen trokken om hun te hulp te komen. - Intusschen
zetten de Koerden ongestraft hun gruwelen voort. Djaso bey, broeder van den beruchten

Moessa, heeft binnen tien dagen weer moorden gepleegd, enkel uit plezier van
 325 bloedvergieten. De Russische consul te Erzeroem heeft een aantal Russische Armeniërs
 die op Turksch gebied ter bedevaart geweest waren, den terugkeer naar Rusland
 verboden, uit vrees dat zij op hun doortocht door de Muzelmannen zouden worden
 aangevallen. Voorloopig moeten zij te Erzeroem blijven. Uit schier alle kleine
 330 plaatsen op de Russisch Turksche en op de Perzisch-Turksche grens komen
 verontrustende berichten.

16 oktober 1890 **Volgens het Daily News ontving de Porte ongunstig nieuws**
 uit Armenië. Een nieuw komplot tegen Cristenen zou er te Erzeroem ontdekt zijn.
 In de te Berlijn verschijnende bladen wordt uit Constantinopel gemeld, dat de
 335 Armeniers en Drusen te Seleucia in Syrië de kazerne in de lucht hebben doen springen,
 waarbij 40 Turksche soldaten gedood werden. Tevens overvielen zij de openbare
 gebouwen, vermoordden den goeverneur, beroofden de kas en bevrijdden allen uit de
 gevangenis te Drusen, die wegens den opstand in Libanon gevangen waren genomen.

20 januari 1891 **De dépêches in Armenië zijn weder onrustbarend;**
 het heet dat op geheime meetings van Turken te Erzeroem besloten is tot de vernieling
 der armenische bevolking en tot een algemeen christenmoord; de turksche regeering
 deelde wapenen uit en beval de hoofden der Kurden zich bereid te houden.

27 juni 1891 - **Eene jonge Engelsche, Kathy Greenfield genaamd, 14 jaar oud,**
 is in 't begin van Mei te Tauris (Armenië) geschaakt door de Kurden en meegenomen
 naar Uj-Bolak, waar zij in het huis van een muft werd opgesloten. Honderd gewapende
 Kurden omringen het huis en dreigen allen te doden, die het wagen durven het meisje
 te naderen. - De Engelsche consulaire agenten doen alles wat in hunne macht is om
 350 Kate Greenfield te redden.

14 maart 1893 **Het Daily News verneemt uit Constantinopel,**
 dat daar ongunstige berichten rondgaan, nopens den staat van zaken in Marsevon
 Caesarea (Klein-Azië), vanwaar de Regeering in de jongste maand echter geen brieven
 355 ontving. Het heet dat de mohamedaansche bevolking te Caesarea wegens het gerucht, dat
 Armeniërs aldaar een Mahommedaan doodden, laatstgenoemden aanvielen vijftig of zestig
 huizen platbrandend. De gouverneur van Angora zond troepen om den opstand te dempen.

24 maart 1893 **Volgens vertrouwbare berichten zijn in Cesarea (Klein-Azië)**
 drie Armenische kerken door het Mohammedaansche gepeupel jl. Zondag geplunderd. De
 aanwezige vrouwen werden van haar juweelen beroofd. Verschillende moordaanslagen
 werden gepleegd. De winkels in Cesarea zijn reeds gedurende eenige weken gesloten
 geweest uit vrees voor plundering door de Mohammedaansche bevolking. Alle zaken staan
 stil. Waren, bestemd voor Christenkoopliden worden onderweg door de Mohammedaansche
 365 gestolen, zoodat orders voor goederen van Constantinopel niet uitgevoerd worden.
 Vijfhonderd tien Armeniërs worden in Cesarea gevangen gehouden, terwijl voor een
 menigte anderen van naburige dorpen naar de stad gebracht, geen plaats in de
 gevangenis is. Deze worden nu opgesloten in houten loodsen voor dit doel gebouwd.
 In Yozgat zijn de gevangenen vol, 65 van de voornaamste Armeniërs worden in de
 370 militaire barakken, gelegen in de nabijheid der stad, gevangen gehouden. Ieder
 Armeniër van betekenis bevindt zich in hechtenis. Het genieten van eenige beschaving
 en rijkdom is voor ieder genoeg om opgepakt te worden. Een van de rijkste Armeniërs
 van Yozgat, Hampartsum Eliendi, werd door den Mutesarif Zia Pacha aangezegd dat hij
 in hechtenis genomen zou worden, tenzij hij een groote som gelds betaalde. Hij
 375 weigerde en werd dientengevolge achter slot gebracht. De oorzaak van deze opschudding
 wordt geweten aan plakaten die volgens de Regeering afkomstig zouden zijn van de
 Armeniërs, doch waarin de Mohammedanen opgehitst worden tegen de Armenische bevolking

2 mei 1893 **In Klein-Azië hebben weder twisten tusschen Christenen**
 en Turken aanleiding gegeven tot bloedvergieten. Te Cesarea werd een Armenische
 begrafenis, die de Moskee voorbijkwam bespot en aangevallen door een Mohammedaansche
 menigte. De Armeniërs zetten de kist neder om zich te verdedigen en het werd een
 verwoed gevecht waaraan de militaire macht een einde maakte, maar niet voor vijf
 Armeniërs en verscheidene Turken ernstig gewond waren.
 385 Een beklag telegram van den Armenischen Bisschop aan den Sultan werd ten paleize 48
 uur achtergehouden. In het district Sivas moet de viering van het Paaschfeest (ouden
 stijl) aanleiding gegeven hebben tot ongeregelheden, waarbij verscheidene mensen
 werden gedood of gewond.

390 16 mei 1893 - **Achttien Mahomedanen van Cesarea, opgewonden**
 door de bekende onlusten tegen de Armeniërs, hebben bij den gouverneur van Angora een
 verzoekschrift ingediend, dat hij de wapens moge opvatten om alle Christenhonden uit
 te roeien. De gouverneur heeft van dit schrijven inzage gegeven te Constantinopel, en
 het gevolg is geweest, dat de Sultan die dwepers naar Tripoli heeft doen verbannen.

395 24 juni 1893 **Een nieuw Engelsch-Turksch incident.**
 - De rechtbank van Angora, in Aziatisch-Turkije heeft dezer dagen 17 Armeniërs ter
 dood en een groot aantal andere tot gevangenisstraffen veroordeeld wegens
 ongeregeldheden, in Febr. 11. te Marsiwan voorgevallen. Op de muren van het
 400 protestantsche seminarie of college aldaar door amerikaansche zendelingen gesticht
 waren plakaten verschenen waarin de Muzelmannen niet enkel proselytenmakerij zagen
 maar ook een beschimping van hun godsdienst en een daad van oproer tegen de wetten
 des Lands. Weldra kwam het tot hevige kloppartijen tusschen Christenen en
 Mohammedanen en ten gevolge daarvan werden een menigte personen in arrest genomen, o.
 405 a. ook twee professoren van genoemd college: de heeren K?yayan en Thamaïau, welke
 laatste, ofschoon een Armeniër zijn theologische studiën in Zwitserland en
 Duitschland gemaakt heeft en te Lausanne gehuwd is met een dochter van den predikant
 Rossier de Visme aldaar. Beide professoren ontkennen alle medewerking ia het
 410 redigeeren van da gewraakte plakaten en beweerden dat hun handteekeningen daaronder
 geplaatst waren buiten hun weten en misschien wel door Muzelmannen zelve. Dit belet
 echter niet dat en nog 15 andere Armeniërs ter dood zijn veroordeeld en wel
 eerstdaags hun hoofd zullen verliezen.

- Alle hoop op de tusschenkomst der Vereenigde Staten van Noord-Amerika is ijdel
 gebleken.
 415 Al was het college door Amerikanen gesticht de Yankees houden niet van interventie in
 Europa, daar zij zelve ze volgens de leer van Monroe niet zouden dulden in Amerika,
 en bovendien vinden zij de wijze van optreden dezer professoren van Marsiwan in een
 geheel mohammedaansche streek onverdedigbaar.

420 Niet aldus echter oordeelt men in Engeland, waar de liberalen, die indertijd, met
 Gladstone aan het hoofd zulk een geweldig misbaar aanhieven over de mishandeling van
 bulgaarsche christenen in Turkije, en Rusland tot den zoogenaamden bevrijdingsoorlog
 van 1877 dreven, thans wederom van Gladstone Englands interventie ten behoeve der
 armenische christenen inroepen. Zoowel in het Lagerhuis als daarbuiten wordt steeds
 425 luider aangedrongen op onverwijld diplomatieke stappen te Constantinopel, deels
 krachtens het algemeene recht der menschlievendheid, deels krachtens art. 61 van het
 Berlijnsche Tractaat, volgens hetwelk de Porte gehouden is tot invoering van
 gewichtige hervormingen in Armenië, vooral ook op het gebied der godsdienstige
 "verdraagzaamheid", doch welk artikel tot dusver oen doode letter is gebleven. Men
 rekent daarbij op de persoonlijke goedhartigheid van sultan Abdoel-Hamid, maar...
 430 misschien is het reeds te laat, want het gaat met oostersche terechtstellingen soms
 heel vlug. Gladstone heeft nog geen besluit genomen en sommigen meenen, dat hij in
 vereeniging met Duitschland wil optreden ten einde aan zijn eisch meer kracht bij te
 zetten.

435 3 maart 1894 **Bloedige vechtpartij.**
 Te Ysgat heeft, naar aanleiding van een geschil tusschen eenen politie-agent en eenen
 Armeniër, den 2en Februari eene bloedige botsing plaats gehad, waarbij 500 Armeniërs
 gedood en 50 gewond werden.

440 17 november 1894 **LONDEN, 16 Nov. De Armenische vereeniging heeft**
 bij Lord Kimberley een memorandum ingediend inhoudende dat de wreedheden der Bulgaren
 in Armenië weder zijn begonnen. Reeds zijn er 6000 à 10.000 personen vermoord, eenige
 honderden vrouwen en meisjes verkracht en daarna door bajonetsteken gedood, 30 dorpen
 totaal verwoest en eenige personen in hunne woningen verbrand, terwijl de Turksche
 445 soldaten dat alles laten begaan.

22 november 1894 **Naar aanleiding van de gruwelen in Armenië**
 schrijft de *Indépendance belge*:
 De moeilijkheden die het Ottomaansch bestuur er ondervindt zijn tweëerlei. De Kurden,
 450 die Armenië omzoomen, behooren tot het roestige en minst gedisciplineerde de deel van
 heel de bevolking van het Keizerrijk. Men tot de orde te roepen, zou de verheven
 Porte te groote offers kosten, daarom laat zij hun een zekere autonomie, waarvan zij
 ruimschoots gebruik maken om zich aan alle soorten van rooverij over te geven. De
 aangewezen slachtoffers hierbij zijn voor deze uitstekende Mohammedanen de
 455 Christelijke Armeniërs, die tevergeefs om hulp en bescherming den sultan aanroepen.

Wat den Armeniërs verder nog wat hoop geeft het zijn de internationale conventies, waarop zij zich beroepen kunnen bij de verbeteringen, die zij verzoeken. Zij worden hierin gesteund door de Engelschen die zich na het verdrag van Berlijn min of meer aansprakelijk hebben gesteld voor de reorganisatie der Christelijke provinciën in Klein-Azië. Zonder te twijffelen aan de eerlijkheid der Engelsche staatslieden, is het duidelijk, dat deze toekenning van een min of meer omschreven moreel protectoraat in de handen der Engelschen een wapen tegen de Porte kan zijn. En onwillekeurig brengt men wat er nu over de gebeurtenissen in Armenië gezegd wordt, de aandacht in verband, door de Engelsche pers geschonken zoowel aan de faciliteiten in de Dardanellen aan de Russische schepen toegekend, als aan de vleiende ontvangst van admiraal Avelane. Turkije heeft dus te bedenken, dat het niet buiten het boekje der neutraliteit mag gaan. Al met al die hoogere politiek de arme Armeniërs nu maar geholpen waren!

7 december 1894 **De Times bevat een hoofdartikel, waarin hij verklaart,** dat de Armenische gruwelen niet langer geloofend kunnen worden, omdat zij door betrouwbare uitvoerige berichten, welke het blad, ontving, bevestigd worden. Uit deze blijkt, dat niet alleen de Koerden maar ook geregelde Turksche troepen in de Armenische Christen dorpen schrikbarend huishielden. Hun wreedheden waren van dien aard, dat zelfs een gedeelte der Turksche troepen weigerden eraan deel te nemen en de civiele hoot ambtenaar van het district ertegen protesteerde. De eerstgenoemden werden echter gedwongen om mede te helpen, en de ambtenaar werd afgezet, waarna de uitmoordingen der Christendorpen ongehinderd werd voortgezet. De hoofdaanlegger, Zekki Pasja, behoudt niet alleen het militaire commando in het district maar ontving een ridderorde tot belooning.

De *Times* oordeelt daarom, dat de uitzending van de Turksche enquêtecommissie geheel onvoldoende is. Een gestreng onpartijdig onderzoek en tuchting der schuldigen is noodig.

De Armeniërs te Athene hebben besloten een beroep op de zes grootste Mogendheden te doen om te protesteeren tegen de gruwelen en aan te dringen op tusschenkomst.

- Naar de *Times* uit Odessa verneemt hebben de transportschepen van de vrijwillige vloot Orjól en Satárof bevel gekregen tropen te vervoeren van Sewastópol en Odessa naar Batóem, ter versterking van de Russische troepen langs de Turksche grens. De Orjól zal 13,545, de Sarátof 6019 overbrengen.

Men denkt dat die maatregel in verband staat met de onlusten in Turksch-Armenië.

11 december 1894 **De zaak der in Armenië gepleegde gruwelen dreigt** allengs een hoogst ernstige Armenische Quaestie te worden, waarbij vooral Engeland, Rusland en Frankrijk, zoowel als Turkije, betrokken zijn of zullen worden. Zooals we dezer dagen zagen, heeft Rusland, heel practisch, alvast zijn caucasische grenspolitiën tegenover Aziatisch Turkije met eenige duizenden soldaten versterkt, en heeft de Britsche minister Kimberley openlijk verklaard, dat het Engelsche Kabinet de zaak van het hoogste gewicht acht, maar met haar onderzoek nog niet gereed is. De Porto had voor alles een officieuze enquête beloofd; maar Europa vertrouwdde haar eenzijdig onderzoek niet. Daarop vroeg de Sultan, of Blunt-pasja als geboren Engenschman zich bij de commissie wilde aansluiten, maar die bedankte om reden van gezondheid. Toen wendde Ab-doel-Hamid zich tot Cleveland met verzoek om een Amerikaansch consul aan de commissie toe te voegen. Cleveland bedankt ook, maar... *on second thoughts*, bij nader inzien, heeft hij nu toch Jewett, Amerikaansch consul te Sivas, in Klein-Azië, als commissaris-dwarskijker aangewezen, daar van alle kanten beweerd wordt, dat de Turksche rapporten aangaande de gruwelen valsch zijn.

15 december 1894 **De Armenische quaestie.**

Het *Daily News* verneemt uit Constantinopel, dan dat de Mogendheden eindelijk gemeenschappelijk zullen optreden naar aanleiding der armenische quaestie. De fransche, russische en britsche consuls te Ezereem zouden de Turksche enquête commissie in Armenië nagaan en haar rapport verifieëren. In dat geval zou de amerikaansche consul te Sivas niet afzonderlijk optreden.

18 december 1894 **De Standard verneemt uit Konstantinopel dat** eene verstandhouding tusschen Engeland, Frankrijk en Rusland ter zake van Armenië Donderdag werd verkregen.

22 december 1894 **Thans is beslist, dat een onpartijdige commissie,** bestaande uit een Russischen, een Engelschen en een Franschen gedelegeerde, naar het district Sassoën in Armenië zal vertrekken, om een onderzoek naar de daar gepleegde

gruwelen in te stellen. Het is maar te hopen, dat dit den armen Armeniërs ten goede mag komen en de commissie inderdaad onpartijdig zal te werk gaan.

525 Intusschen is te Londen weer een groote vergadering gehouden ter behandeling der Armenische aangelegenheden. Er werden brieven voorgelezen van verschillende hooggeplaatste personen, o. a. van Gladstone, die schreef, dat, als de beschuldigingen tegen Turksche militairen en ambtenaren werden bevestigd, zij de beschaafde wereld zou nopen te vragen, hoe lang zoo iets nog zal worden geduld. Hij was intusschen overtuigd, dat het Engelsche ministerie niet zou rusten voor de zaak
530 grondig was onderzocht.

3 januari 1895 [...] **Van den anderen kant hebben de gruwelen in Armenië** wel groote verontwaardiging in Europa gewekt, maar beslissende stappen zijn niet gedaan. Men laat nog het liefst den Zieken Man probeeren, of hij de zaak in orde kan
535 brengen, daar men blijkbaar bang is, zich in een wespennest te steken.

12 januari 1895 **Het verhaal der gruwelen door de Turken in Armenië gepleegd,** wat den Londenschen journalisten tot zooveel heftige ontboezemingen van toorn en verontwaardiging aanleiding gaf, schijnt schromelijk overdreven te zijn, gelijk
540 trouwens reeds werd vermoed. Te Londen is nl. een Spanjaard aangekomen, de heer Ximenes, die het vorige jaar een groote reis door de Armenische gewesten heeft gemaakt. In een interview verklaarde hij van al de vreeselijke dingen, die men heeft verteld, niet te hebben gezien of gehoord. Er zijn ongeregelheden voorgevallen in sommige Armenische dorpen; een drieduizend gewapende Armeniërs zijn door de Turksche
545 troepen uiteengedreven na een gevecht, waarin er driehonderd werden gedood, maar de verhalen van de duizende vrouwen en kinderen, die op onmenselijke wijze zouden zijn omgebracht zijn volgens den heer Ximenes pure phantasie. Volgens hem is de Turksche generaal Zekki-Pacha volstrekt niet de barbaar, waarvoor jij is uitgemaakt, maar heeft hij alles op vredelievende wijze trachten te schikken.
550 De heer Ximenes voegt erbij, dat de onlusten van vóór korten tijd hoofdzakelijk waren veroorzaakt door de op ruïning van Engelschen en Amerikanen, die aan den opstandelingen den steun van Engeland toezeiden!!
Deze verklaringen maken te Londen diepen indruk.

555 1 februari 1895 [...] **De Sultan weet zeer goed, dat Leo XIII** uit goede bron zeer omstandige berichten over de gebeurtenissen in Armenië heeft ontvangen.

560 5 februari 1895 **Binnen korten tijd kunnen wij nu verwachten** dat eenige ophelderingen worden gegeven omtrent de in Armenië bedreven gruwelen. Althans de door Turkije in overeenstemming met Engeland, Frankrijk en Rusland benoemde commissie van onderzoek heeft hare werkzaamheden begonnen. 't Is te hopen en ook te verwachten nu ook andere mogendheden deel hebben aan de commissie dat het onderzoek onpartijdig zal zijn.

565 In de voorbereidende zitting te Moesch gehouden drongen de vreemde gedelegeerden er op aan, dat Tasnin-Pacha, de gouverneur van Biltlis, voorloopig van zijne functie zou ontheven worden; en de Porte heeft zich gehaast aan dit verzoek te voldoen. Eumerbey, lid der commissie, heeft nu zijn plaats ingenomen. Men maakt daaruit op, dat Turkije de commissie in geen enkel opzicht hinderen zal waar het de uitvoering harer
570 taak geldt.

Overigens zijn de relaties tusschen de Porte en de Armeniërs nog lang niet goed getuige de briefwisseling tusschen Riza-Pacha, den minister van Justitie en Ismirlian, der Armenischen Grieksch Schismatieken Patriarch. Laatstgenoemde schijnt niet voornemens zich naar den wil der Porte te schikken. Een staaltje van zijn
575 vastheid van karakter is het volgende door de *Times* medegedeelde geval.

De Patriarch had kortelings aan Riza-pacha, minister van Justitie en Eeredienst, een brief gezonden waarin hij verklaarde, van plan te zijn, een bijzonderen afgevaardigde naar Sassoën te zenden, om naar de jongste gebeurtenissen in dat district een zelfstandig onderzoek te doen. De minister zond den Patriarch dezen brief terug, terzelfder tijd eischende, dat zekere zinsnede, waarin gezegd werd dat de Grieksch
580 Schismatieke Bisschop van Moesch evenals de andere Bisschoppen reeds drie jaar lang was gevangen gehouden en in deze omstandigheden het zenden van andere Armenische geestelijken naar de bedoelde provinciën niet mogelijk was, geschrapt zou worden. Izmirlian de Patriarch heeft echter opnieuw den brief aan den Turkschen minister
585 onveranderd teruggezonden, verklarende, dat hij de waarheid niet wilde verbloemen, daar de Bisschop van Moesch inderdaad nog in de gevangenis zuchtte.

7 februari 1895 [...] **Verder gewaagde Lord Rosebery nog van de ongeregeldheden,** welke in Armenië zijn voorgevallen. [...]

590

21 februari 1895 **Naar de Italiaansche Agenzia Stefani meedeelt,** is het de internationale commissie gelukt, ooggetuigen te vinden van de in het district Sassoen gepleegde gruwelen.

595

Een Armeniër heeft uit Trebisonde een lang bericht naar Londen gezonden, waarin wordt bevestigd, dat de Koerden, door het lang uitstel van het onderzoek aangemoedigd, nieuwe gruwelen in het district Bitlis hebben gepleegd. De goeverneur Tahsin-pasja liet, voor hij uit zijn ambt ontzet werd, alle Armeniërs gevangen zetten, wier getuigenis eenig licht over het gebeurde kon verspreiden. De Turksche autoriteiten zenden valsche berichten over den toestand naar Constantinopel. Een hongersnood kan niet uitblijven, daar de boeren het niet wagen hun land te bebouwen. Indien niet grondig wordt hervormd, zal Rusland zich verplicht zien, het protectoraat over Armenië op zich te nemen en te Erzeroem een onderkoning aan te stellen.

600

26 maart 1895 **Eindelijk is de eerste brief van den verslaggever**

605

van *Daily News* in Armenië, per bode overgebracht, ontvangen en openbaar gemaakt. De verslaggever verhaalt nog eens de voornaamste gruwelen, door de Turken bedreven, zooals hij ze heeft opgevangen uit den mond van een Turksch soldaat, die heeft meegedaan.

610

Zoo hebben de Turken te Geiëgoezan eenige honderden Armeniërs, mannen, vrouwen en kinderen, afgemaakt, of ze half levend in kuilen begraven, na eerst den hun begeleiden priester de oogen te hebben uitgestoken. En week lang moeten de Turken deze slachting hebben voortgezet, tot bijna allen waren omgebracht, die nog waren overgebleven van de uitmoording op ? der Armenische dorpen.

615

In een hoofdartikel der *D[aily News]* wordt gezegd, dat deze gruwel? [zo] duivelachtig zijn, dat ze in de ? jaarboeken nauwelijks hun wed? ?ben en de Bulgaarsche gruwelen [even]aren.

2 april 1895 **De Engelsche minister van Buitenlandsche Zaken, lord Kimberley,**

620

ontving dezer dagen eene deputatie, die kwam verzoeken maatregelen te nemen in het belang van de Armeniërs. Lord Kimberley wees er op, dat het een moeilijk geval is, daar men gevaar loopt de Oostersche quaestie weer op te rakelen. De minister geloofde echter, dat Frankrijk en Rusland eveneens overtuigd zijn van de noodzakelijkheid om hervormingen in het bestuur van Armenië in te voeren.

625

4 april 1895 **De porte zou in Armenië hervormingen willen invoeren**

630

op het volgende ?. De Armenische provinciën zouden vermoedelijk twee landvoogden krijgen, vijftien Armenische en tien Turksche commissarissen. Voor de landvoogd? worden genoemd Turkan-pacha en ?kir-pacha, vroeger gezant te St. Petersburg. De Porte zou eene gendarmerie voor de helft uit Christenen bestaande organiseeren. Dit plan zou den gezanten der groote mogendheden reeds voorgelegd zijn.

9 mei 1895 - **Te Londen is, onder leiding van den Hertog van Westminster,**

635

een meeting gehouden om te protesteeren tegen te Armenische gruwelen. Er werd een brief van Gladstone voorgelezen, waarin de *Grand Old Man* zijn hartelijke sympathie met de protestbeweging uitsprak. Men moet, schrijft Gladstone, aandringen op de spoedige tenuitvoerlegging van art. 61 van het tractaat van Berlijn, en van de Engelsch-Turksche conventie van 1878. "Het grote gevaar is, dat wij in de verzoeking komen, alle nuttige actie op te geven door plannen en hervormingsbeloften. Louter woorden van een Turk zijn de adem niet waard, die noodig is om ze uit te spreken."- De hervormingsplannen, door de Mogendheden uitgewerkt, voldoen niet volgens de Parijsche parlementaire commissie de Britsch-Armenische Vereeniging acht de voorgestelde hervormingen niet toereikend en wenscht, zegt de *Herald*, de benoeming van een Europeeschen - liefst een Oostenrijkschen of Hongaarschen - *Onderkoning* voor de zes provinciën van Turksch-Armenië.

645

11 juli 1899 **NEERLANDS EER HERSTELD.**

650

Nederland had eerherstel noodig in zijn eigen oogen en in die der ?sche beschaafde wereld. Nederlands eer toch was besmet door hen, die de hoogste bewakers ervan moesten zijn, door onze Regeering. De gruwelen, door de Turken in Armenië gepleegd, waarbij 800.000 Christenen, mannen, vrouwen en kinderen, onder het kromzwaard vielen der Turken, bijna uitsluitend uit godsdiensthaat, liggen nog versch in ieders geheugen.

Door den drang der volkeren werden de Regeeringen gedwongen een onderzoek in te stellen; de waarheid der gruwelen werd openlijk bevestigd; aan den Sultan werden nota's en vertoogen gericht, en toch deed de Sultan met de Armenische Christenen als voorheen.

Toen zijn eenige Armeniers naar Europa getrokken, om het volksgeweten wakker te schudden. Zij klopten aan bij de vertegenwoordigers van alle volkeren, vergaderd in een congres, dat den schoonen naam had van "vredescongres". Doch zij vonden de deur voor hen gesloten, wat niet te verwonderen viel, wijl de Vertegenwoordigers van den Roomschen "Vorst des Vredes" geweerd was uit deze hooge samenkomst.

Toen besloten de ? vertegenwoordigers van het lijdend Armenië ?? te houden in 's Hage en -/. . . ./ het vrije woord en ?

Die schande moest gewroken worden.

En wij zijn oprechte dankbaarheid schuldig aan de drie leden der Tweede Kamer, den katholiek Vermeulen, den anti-revolutionair Kuyper, en den liberaal Lieftinck, die den Armeniër Minas Tschéras te Amsterdam tot het houden eener conferentie uitnoodigeden, welke Vrijdag jl. gehouden is.

Dr. Kuyper opende de vergadering.

Hij herinnerde aan de gruwelen in Armenië, tegen de Christenen gepleegd. Thans, nu de Vredesconferentie bijeen is in het "Huis ten Bosch", in het huis van de prinsen van Oranje, waar de Transvaal niet is toegelaten, en de advocaat van Armenië zich wil richten tot het publiek, zijn het onze autoriteiten, die trachten zijn roepstem te verstikken. Als goede patriotten gevoelen wij ons beschaamd tegenover geheel Europa. Het land, dat steeds is geweest het toevluchtsoord voor de vervolgdgen, wordt thans door geheel Europa zoo gedegenereerd geacht. Gelukkig heeft onze pers met een zeldzame unanimiteit geprotesteerd.

Hierna werd de heer Minas Tschéras voorgesteld. Deze begon met een schets te geven van Armenië, het Oostersche Zwitserland, dat thans verdeeld is tusschen d? mogendheden, Rusland, Turkije en Perzië, met haar dichte bevolking, die ook in onze koloniën vestiging zochten en zelfs vroeger in Amsterdam woonachtig waren. Van hun verblijf hier te lande bestaan nog vele herinneringen. Boeken werden te Amsterdam evenals te Leiden gedrukt, in Leiden werden munten geslagen, waarvan nog enkele exemplaren over zijn.

Spr. wijst daarna op de enquête, door de mogendheden ingesteld, na de moordpartijen te Sasaul, en brengt in herinnering hetgeen de Hollanders te verduren hadden vóór den 80 jarigen oorlog. Ook toen werd vermoord, evenals in Armenië, waar 300.000 Christenen den dood vonden. Met de meest hardvochtigheid werd te werk gegaan, om de Armeniërs terug te doen keeren tot den Islam. En het is de Porte, die deze moorden bevolen heeft, hetgeen blijkt uit de verschillende officieele stukken, daarover door de mogendheden gepubliceerd.

Het resultaat der enquête was, dat giften gezonden werden en voedsel verstrekt, maar dit was toch niet voldoende, en de pers beklagde zich over dezen uitslag.

Spr. schetst nu de Armeniërs als volk, als sprekende eene nationale taal, die nationale muziek componeeren en nationale literatuur schrijven, als menschen, die niet behoeven te staan onder andere beschaafde volken.

Hijst dan op zijn komst in Den Haag, waar hij alle deuren tot zijne verbazing gesloten vond. Met listen was hij in het Huis ten Bosch doorgedrongen om een beroep te doen op de rechtvaardigheid van geheel Europa. Hij werd geweigerd, ofschoon hij verklaarde: "Wij hebben een leger van 300,00 slachtoffers, een vloot van lijken, die verdronken zijn in den Bosphorus."

Op een schrijven aan den president ontving hij geen antwoord.

In extase riep spr. uit: De diplomatie van Europa beschuldig ik te zijn oorzaak van de ruïne van mijn land.

De politie kwam zich in Den Haag met zijn zaken bemoeien, voor het eerst van zijn leven. Ik respecteerde haar - ging hij voort - zooals ik dat overal gedaan heb, maar vroeg de oorzaak van de interventie. Men zeide mij dat, indien ik voor of na de vredesconferentie was gekomen, ik had kunnen spreken, nu moest ik zwijgen.

En juist gedurende deze conferentie ben ik gekomen, om te wijzen op de moorden in Armenië, omdat de moordenaar daar vertegenwoordigers had gezonden. Holland heeft de poorten geopend voor de beulen, maar gesloten voor de verdrukten,

Volk van Nederland, riep spr. uit, ik vraag u een gunst, een weinig sympathie voor het gekruisigde Armenië. Ook u, Koninging der Nederlanden, Keizerin van Indië, u, die het ideaal zijt van ? wat schoon is en goed, de incarnatie van het ver? en het ? ook ik heb /. . . ./ hun vuile lippen uwe ? ?den zullen aanraken."

Dr. Kuyper bracht, nadat het donderend applaus was weggestorven, dank voor de uitgesproken rede.

"Evenals voor de Grieken, zal voor dit volk de verlossing aanbreken. Verzekert uw broederen door middel van uw blad van de groote genegenheid van geheel het Nederlandsche volk.

"Met een "J'accuse" van Zola, beschuldigen wij de barbaren; beschuldigen wij de verantwoordelijke personen; - beschuldigen wij een diploamtie zonder hart en beginselen. (*Luid applaus*).

"Ik wensch uw volk een koningin als de onze. Leve Armenie!!"

Onder het uiten van dien kreet, ging de vergadering uiteen.

- 725 25 juli 1899 **Verschrikkelijk**
In de *Tägliche Rundschau* schrijft een correspondent die reist in Armenië:
Na een rit van vier uren van uit Musch hielden wij een oogenblik stil om ons t«
verfrisschen onder de hooge boomen bij een Armenisch dorp dat wel is waar ook
geplunderd was doch nog sporen van vroegere welvaart toonde.
- 730 Buitendien is dit land zoo vruchtbaar dat de menschen ondanks alle rampen thans in
het derde jaar na de moorden en roofpartijen zich weder eenigszins hersteld hebben.
Sedert wij in Vilaiet Bitlis zijn, zien wij in bijna alle Armenische dorpen een
aantal Turksche soldaten in kwartier liggen die het recht hebben van de inwoners
alles te eischen wat zij noodig hebben.
- 735 Waar een dorp, zoo als thans, dikwerf slechts tien tot twaalf families telt of
overgehouden heeft, die zelf honger lijden is dat een vreeselijke last; overigens is
de voornaamste klacht der lieden, dat de soldaten ook de meisjes en vrouwen als hun
eigendom beschouwen, ja ze zelfs wegvoeren en verkoopen.
Als men zich verweert of protesteert, dan wordt met geweerkolven geantwoord. Terwijl
- 740 wij ons van de uit Musch medegebrachten voorraad provisie verzadigden, verzamelde een
grootte menigte menschen zich om ons heen en keek toe. Mandat, onze tolk, die veel met
de menschen sprak, toonde ons een man wiens jonge vrouw kortelings door Turken was
ontvoerd. Hij wist, waar zij gevangen gehouden werd, doch kon niets doen, om haar
weder te krijgen. Mandat vertelde ons ook, zooals vroeger reeds vaak bleek, de
- 745 Armeniërs gaarne hun klachten publiek zouden willen maken, doch de vrees voor de
soldaten hield hen ervan terug.
Kortelings klaagde ons een oude man, toen wij een dorp, dat zeer geleden had,
bezochten, zijn nood. Hij zeide, schuw fluisterend, dat de ellende rondom vreeselijk
was, doch dat de regeering van de menschen een verklaring had afgeperst, dat zij
- 750 gelukkig en met hun toestand volkomen tevreden waren en den Sultan en zijn ambtenaren
dankbaar waren voor zijn vaderlijk beheer!
- 7 maart 1900 **ROERMOND, 7 Maart.**
Het kleine Liefdewerk van Mgr. Terzian.
- 755 21 januari 1901 **Wreedheden in Armenië.**
Het koen en moedig blad Pro Armenia verneemt uit Alexandré dat nieuwe
menschenluchtingen in Armenië worden voorbereid. Zoo Europa er niet optreedt zal,
vooraleer het kwart eener eeuw verlopen is, het ongelukkig en katholiek volk van
- 760 Armenië tot den laatsten man uitgeroeid zijn. Te Aintab heerscht het schrikbewind. De
Turken bereiden zich tot nieuwe slachtingen en Enis-Pacha wapent de Musulmannen van
Kiliss tot den zoogenaamden heiligen strijd.
Zoo geen hulpbetoon uit Europa wordt verstrekt is het lot der Armeniërs geworpen,
want de bandiet Enis-Pacha zal ze tot den laatsten zuigeling uitroeien Reeds in 1885
- 765 deed deze wreede uitvoerder der bevelen van den rooden Sultan, naar berekening van M.
Meynier, consul van Frankrijk, te Diarbekir en 't omliggende, dertig duizend
Armeniërs ter dood brengen.
Een ander bloedbad wordt door de fanatieke Ottomanen bereid.
Mannen vermoord, vrouwen mishandeld en kinderen gemarteld, is alledaagsch nieuws in
- 770 die streken.
De laatste berichten geven bijzonderheden op over de gruwelen, die aldaar gepleegd
worden en die de haren doen te berge rijzen.

26 januari 1907 De Prins (der geïllustreerde bladen)

De "Tulumbadschi's" (vrijwillige brandweer) die in 1896 de Armeniërs vermoordden.

13 januari 1910 [...] **Van de Christenmoorden in Armenië**

780 ziet men ternauwernood iets vermeld. Spr. concludeert dat, wil men de Kerk verwijten doen bv. van onverdraagzaamheid, men eerst eens moet zoeken in eigen boesem.

1 februari 1911 **In Armenië schijnt weder ernstige gisting te heerschen.**

785 Het Armenische patriarchaat heeft den minister van Binnenlandsche Zaken meegedeeld, dat Mohamedanen alle woningen der Christenen te Adana met een kruis hebben geteekend en dat een Moslimsch priester openlijk tot christenmoord ophitst. Er heerscht dientengevolge groote ongerustheid onder de bevolking, die vreest, dat er in het geheim weder een slachting wordt voorbereid. Verder wordt verklaard, dat de troepen te Adana lang niet sterk genoeg zijn om bij een nieuwe uitbarsting van den volkshaat
790 het fanatiek gepeupel in bedwang te houden.

De minister van binnenlandsche zaken heeft echter in de pers deze ongunstige berichten doen tegenspreken en daarbij verklaard, dat overal vrede en eendracht heerscht, ten bewijze waarvan hij het rapport van den wali aanhaalt.

Ja, wie nu nog niet overtuigd is, die wordt het niet.

795

29 april 1911 **De Socialisten in Turkije.**

Een reisverhaal.

800 In den Kouak van den Voorzitter van het Turksche Parlement, ten huize dus van Ahmed Riza Bey, ontmoette ik onder de mannen, die het lot van het Ottomaansche rijk in handen hebben, een viertal niet-Mohamedaansche afgevaardigden uit Armenië en Macedonië 1) Naast mij aan tafel zat de Armeniër Pastirmadjian, die bij de toen

heerschende Kabinets-krisis als aanstaand Minister van Openbare Werken werd
gedoodverfd. Dit feit alleen teekent reeds de vreemdsoortige toestanden in dit Rijk,
slechts kort geleden aan den harden greep van een gruwzaam despoot ontkomen. Deze
805 kandidaat-Minister was immers niemand anders dan de chemikus, die, als "aktief
revolutionnair", vóór enkele jaren dreigde de geheele Ottomaansche Bank met al haar
millioenen in de lucht te doen springen, tenzij de vreemde konsuls hem een
vrijgeleide verschaften om uit dit gebouw, waar binnen bij gevlucht was, een schip te
bereiken, waardoor hij Turkije en den dood kon ontvluchten...

810 Gedurende hun langdurigen en gevaarvollen strijd tegen de tyrannie van Sultan Abdoel
Hamid, hadden de Jong-Turken een krachtigen steun gevonden bij de door zijn
wreedheden tot opstand gedreven energieke Armeniërs, die zware offers hadden gebracht
in bloed en geld. Toen (April 1909) de kontra-revolutie plotseling uitbarstte, waren
de leiders van het Jong-Turksche Komitee nergens hun leven zeker. Een woedende
815 volksmenigte zocht overal naar Ahmed Riza om hem te vermoorden; de officieren waren
niet veilig bij hun eigen soldaten, die kort geleden nog trouw hadden gezworen aan de
Konstitutie. Bij Armeniërs en andere christenen vonden zij een welkome toevlucht en
redding van den dood. Na den val van Abdoel Hamid (1909) werd bij Protokol een
"Entente" gesloten tusschen de socialisten van het "Daznak tzoetioen" en het
820 "Komitee van Eenheid en Vooruitgang". Op de resultaten dezer overeenkomst hebben de
eersten, die in een Program hun beginselen en hervormings-plannen belichaamden, zich
echter geenszins te beroemen.

De leuzen van "vrijgeid, gelijkheid en broederschap" (Adalet-hoeriët-moeradat!)
werden door de nieuwe machthebbers brutaal verloochend. Verbetering van het lot der
825 massa bleef achterwege; de rechten van alle (christelijke) niet-Turken werden met
voeten getreden; de rassenstrijd werd opnieuw aangewakkerd. Een voorstel van 15
afgevaardigden, om, behalve in de officiële taal (het Turksch), de wetten ook te
vertolken in de taal der verschillende volkeren, die daaraan moeten gehoorzamen en
die geen Turksch verstaan (dat zijn o. a. de Grieken, de Bulgaren, Albaniërs,
830 Arabieren, Armeniërs, enz.), werd - in mijn bijzijn den 16en Februari - in het
Parlement, na heftige debatten, verworpen met 97 tegen 44 stemmen. Op de scholen mag
alleen de geschiedenis der Turken aan de kinderen worden geleerd, die zooveel
mogelijk in de taal hunner gehate overwinnaars worden opgeleid. De socialisten worden
er hoogstens geduld, in afwachting dat men hen vervolgen zal; en nog weinig steun
835 vindende bij de arbeidende klassen, moet hun strijd zich wel beperken tot verzet
tegen de nog steeds dreigende reactie en tot oppositie tegen het verkeerde. De Jong-
Turken vinden, dat er aan socialisme "nog geen behoefte" bestaat, en een strijd tegen
patroons onnoodig is, daar "dezen er niet zijn". De toekomst zal hun wel anders
leeren!

840 Behalve met den, mij sinds jaren bekenden, Duitschen partijgenoot Parvus, die reeds
maanden in den Balkan vertoeft, om er de ingewikkelde toestanden te bestudeeren, kwam
ik ook in aanraking met de voornaamste inheemsche partijgenooten.
Een hunner, een Israëliet en dus een man met een scherp verstand, toonde mij
845 duidelijk aan, hoe de ontevredenheid, die in Macedonië berecht en daar zulke heftige
vormen heeft aangenomen, minder tot godsdienstverschillen dan wel tot economische
oorzaken is terug te brengen. De grond is, in dit landbouwland bij uitnemendheid, in
handen van enkele groote eigenaren; de rest der bevolking bestaat er uit pachters,
die

850 1) Er zijn thans 6 socialistische afgevaardigden, nl. 5 Armeniërs en 1 uit Macedonië; verder
hoopt men, dat eerlang nog 2 Turksche vertegenwoordigers zich zullen aansluiten.

schandelijk worden uitgemergeld en uit loonarbeiders, meedoogenloos uitgebuit. Toch
zonden de kiezers 1) hun eigen uitzuigers naar het parlement, die zich natuurlijk
855 hardnekkig verzetten tegen het pogen onzer partijgenooten, om door onteigening van
staatswege grond te verschaffen aan den landarbeider. De kunstmatige immigratie van
Turksche werklieden (waarvoor de schatkist 8½ millioen gulden beschikbaar stelde en
die bereids mislukte), gaf tot bloedige botsingen aanleiding in dit land, waar men
zoo snel naar de wapenen grijpt. De socialisten bestrijden steeds met alle kracht het
860 bende-wezen, het vormen dus van "comitadjas", die uitgaan op plundering en moord; de
roovers noemen hen daarom "verkocht aan de Turken", en dezen beschuldigen hen van te
beulen met de bende-hoofden, vaak echter Bulgaarsche officieren. De regeering
harerzijds treedt in zulke gevallen op met soldateske wreedheid en onverstand; het
verschijnen van een bende van 100 man geeft haar aanleiding 10.000 soldaten te
865 zenden, die 120 dorpen omsingelen, de bewoners mishandelen, velen gevangen nemen, den
landbouwer beletten zijn oogst binnen te halen, die dan verrot (Dec. 1909). Ondanks
zware offers uit de schatkist wordt aan de benden zoo goed als geen nadeel

toegebracht, doch de bevolking, die reeds veel last heeft van die benden, wordt aldus geruïneerd, en nieuwe vijanden worden geschapen voor het toch reeds zoo zwakke nieuwe regiem, dat zich alleen kan handhaven door de macht van het zwaard.

Van de verschillende ontmoetingen met Armeniërs was die op het redaktiebureau van hun partijorgaan van het meeste belang. Een flink eigen gebouw staat hun ter beschikking, waarin alles wat de pers aangaat is saamgetrokken, en ook wel eenige dingen aanwezig zijn, die meer aan een versterking doen denken, wat reeds zijn nut heeft bewezen bij de elk oogenblik dreigende opstanden van het Konstantinopelsche grauw, de z. g. "blootvoeters". Zelfs de Armenische werklieden in de hoofdplaats wonende zijn bedorven, staan als huichelaars bekend en zijn door veelvuldige kruising meer Levantijnen geworden, en hebben dus weinig meer van de oorspronkelijke bewoners van Kaukasië.

De geheele Armenische natie is in twee groepen vrij sterk georganiseerd. Ten eerste de bovenvermelde "Daznak tzoetloen" (in 1890 opgericht) en ten tweede de "Armenische Nationale Konstitutie", sedert 1861 bestaande, en die door aloude Firmans der Sultans een soort van nationale Vergadering met eenige wetgevende bevoegdheid en een uitvoerend komitee bezitten. In den aanvang – na de revolutie van 1908 – bestreed deze laatste vereeniging, waarvan rijke notabelen de leiding in handen hebben, de socialisten als "vijanden van godsdienst, familie en vaderland", wat reeds tot moord en doodslag leidde. Thans is de toestand (waar de partijen tot elkander gedreven zijn door den gemeenschappelijken vijand) rustiger geworden, doch de tweespalt tusschen de Armeniërs van Konstantinopel en die van het platteland, waar nog de meeste armoede heerscht, belet nog steeds een eensgezind en krachtig optreden dezer zoo wreed- vervolgde en zoo meedoogenloos gemartelde natie.

Dit verblijf onder de mannen, die reeds zoovele offers hadden gebracht voor hun beginsel, en op wier gelaat men wel veel intellekt, doch niet die doodsverachting kon lezen, waarvan zij zoo dikwijls de bewijzen hadden gegeven, maakte op mij een blijvende indruk. En toen zij mij de kamer binnen leidden, waar de portretten hunner gevallen aan den wand hingen en allerlei voorwerpen ter eere van hun nagedachtenis werden bewaard, ontblootte ik in diepe eerbied het hoofd voor deze helden en martelaren...

Op eenvoudigen toon, als de meest natuurlijke zaak der wereld, verhaalden zij van de misstanden, die nog steeds in hun land met zijn eeuwenoude beschaving heerschen. De Beys der Koerden roofden de gronden, dan wel verplichtten elken boer voor de "kialir", d.i. de bescherming van zijn bezit en zijn leven, een zwaar percentage van den oogst te offeren; evenzoo den herder ten opzichte van zijn kudde. Verder wordt ook bij elk huwelijk een "kala" geheven, gelijk staande met de helft der waarde, door den bruidschat vertegenwoordigd. En dit alles moesten die arme christenen betalen boven den druk der gewone

1) Kiezers zijn alle mannelijke inwoners van Turkije van meer dan 21-jarigen leeftijd; deze wijzen dan "kiesmannen" aan, en wel 10 van elken te kiezen afgevaardigde in iedere provincie. Aan dezen wordt dan de aanwijzing der parlementsleden overgelaten, nl. één per 50.000 mannen of 270 in het geheel.

belastingen, terwijl iedere weigering van de "kiafir", zelfs bij onmacht tot betaling, door deze knevelende Bey met den dood werd gestraft. Daar de Jong-Turken hen ontzien, kunnen zulke wandaden straffeloos worden gepleegd, terwijl zelfs in gewone gevallen voor den Armeniër geen recht is te vinden bij de Mohamedaansche rechters, die de justitie in handen hebben. Gelijkheid van rechten en agrarische hervormingen staan dan ook bij deze sociaal democraten vóóraan op hun lijst van werkzaamheden. Dit punt van hun "minimum-program" eischt: aan elken dorpeling een bepaalde oppervlakte grond te verstrekken, verkregen uit de domeinen van den staat, waarvan het eigendom aan de gemeenten wordt overgedragen. Elk arbeider heeft recht op een stuk grond voldoende om zonder loonarbeid van anderen, in de behoeften van zijn gezin te voorzien.

Het beheer der bosschen, velden en wateren (vischvangst en beweegkracht) wordt aan de gemeenten overgelaten die de inkomsten, daaruit verkregen, voor het volksonderwijs moeten besteden; de delfstoffen worden tot eigendom van den Staat verklaard. De tienden moeten worden verlaagd tot 1/15 van den oogst; de heerediensten worden opgeheven en voor landbouwkrediet moet zorg gedragen worden.

Veel medewerking hebben zij bij dit streven van de Jong-Turken nog niet ondervonden. Een flikkering van haat zag ik in hun oogen, toen zij verhaalden van de "masscares" (moordpartijen) in Europa en Azië. Na de slachting op last van den Sultan in Stamboel, waarbij minstens 5000 Armeniërs het leven lieten, en een groot deel der handelaren werd uitgeroeid, verlieten 100.000 hunner de stad. In 1896 en later waren

935 op last van dienzelfden groot-moordenaar in Klein-Azië dorpen verbrand, vrouwen
 gehoord, kinderen aan de bajonet geregen, mannen levend gevild en in stukken
 gesneden, waren grijsaard, eerst de oogen uitgebrand en werden de daarna aan boomen
 opgehangen. Meer dan 119 dorpen werden aldus verwoest en niet minder dan 250.000
 lijken (Blauwboek 1896. II) bedekten den bodem dan wel waren geworpen in kuilen, die
 940 de slachtoffer, voor zich zelf hadden moeten graven. En nu weer onder het nieuwe
 regiem, was de kontra-revolutie het sein tot massamoorden in Adana (April 1909),
 waarvan de hoofddaders ongestraft bleven, enkelen in rang werden verhoogd, terwijl
 een voorgestelde enquête werd van de hand gewezen....

De klasseheerschappij der Jong-Turken, die de plaats innam van het oude absolutisme,
 was – zoowel voor hun beste vrienden als voor hun voormalige trouwe bondgenooten –
 945 een diepe teleurstelling. Slechts steunende op een militaire kaste, die door
 geldelijke voordeelen werd gewonnen, vreezen zij de groote grondbezitters, en ontzien
 zij de machtige "Agha's" (Beys der Koerden), zelfs wanneer door dezen gruwelen worden
 bedreven. Wilt ze op het volk niet kunnen rekenen, hopen zij dooreen gepantserde
 vuist hun regeering, feitelijk in handen van een Geheim Komitee, werkende met geheime
 950 fondsen, te handhaven. De vrienden krijgen rijk-betaalde baantjes en mesten zich vet
 aan de staatsruif, ondanks hun verregaande ongeschiktheid en onbekwaamheid; van
 korruptie van ambtenaren werden mij sterke staaltje medegedeeld. Het programpunt
 onzer partijgenooten: "Vermindering van het aantal ambtenaren, verlaging van de hooge
 traktementen met vaststelling van een maximum, en verhooging van de inkomsten der
 955 lagere beambten", – zal bij deze "partij der meerderheid" wel niet in goede aarde
 vallen!

Verder willen zij geheim, rechtstreeksch en evenredig algemeen kiesrecht voor het
 parlement, de rechtbanken en gemeenteraden; volkomen gelijkheid voor alle natiën en
 godsdiensten; vrijheid van geweten, van woord en pers, van vereeniging, vergadering
 960 en werkstaking, onschendbaarheid van domicilie en briefgeheim; afschaffing der
 paspoorten voor reizen binnen het rijk, benevens volledige vrijheid van onderwijs,
 algemeen, verplicht en kosteloos, met handhaving van ieders moedertaal.

In hun verkiezingsprogram verklaren zij de grondslagen van het socialisme te
 aanvaarden op economisch, en te streven naar een stelsel van federatie en
 965 decentralisatie op staatkundig terrein; het woord klassenstrijd wordt daarin nergens
 genoemd. Een onderzoek naar de economische toestanden, een moeizaam werk in een land,
 waar tot heden vrijwel alle statistische gegevens worden gemist, is door hen
 begonnen, en Ahmed Riza beloofde dat pogen bij de regeering te steunen.

Het openbaar-maken van hun ellendigen toestand zal noodzakelijk zijn, om de arbeiders
 970 zelf hun droevig lot te doen beseffen. Loonen van 12 piassen (fl.50) per week zijn
 hier niet zeldzaam, en daarvan kan een werkman niet leven met zijn gezin, zelfs als
 zijn werkplaats tevens woning en slaappleats, zijn kleeding sober en zijn voeding
 gebrekkig, zoodat een door ziekten en ontbering verzwakt, een waar lompen-
 proletariaat is geschapen.

975 Voor 14 uur arbeiden daags wordt in Stamboel niet meer dan 2 piaster uitgekeerd,
 waarvoor alleen brood en wat alie (spijs van gepelde gort), niet eens kousen kunnen
 worden gekocht. Behalve 20.000 ontslagen ambtenaren en 40.000 voormalige spionnen van
 Abdoel Hamid loopen er in deze groote stad nog talrijke werklozen rond, zoekende
 naar arbeid, die bijna nergens te vinden is. Dan trachten zij hun bestaan door
 980 bedelen te rekken, terwijl de vrouw en de klederen naar het land worden gezonden om
 daar, op welke wijze dan ook, in hun nooddrift te voorzien. Om aan heerschende
 werkloosheid eenigszins paal en perk te stellen, en een overmatigen arbeidsduur van
 13, 14, 18 uur (in de bakkerijen soms 20 uur per etmaal) te beperken, is door de
 socialisten een wetsontwerp ingediend voor een maximum van 10 uren, waarbij zij hopen
 985 wat steun te vinden in het Parlement, zelfs al komt dit voorstel van niet-
 Mohamedaansche Kamerleden. Ook de toestand der boeren op het platteland is
 allertreurigst te noemen, waarom door de Armenische afgevaardigden om agrarische
 hervormingen werd gevraagd, waarvan ook hun ervvijanden, de Koerden, dan eveneens
 voordeel zouden trekken.

990 De vakorganisatie der arbeiders stuitte op groote moeilijkheden in dit land, waar
 vrijwel alle grootindustrie ontbreekt en verschil in ras, in taal en in godsdienst
 zoovele bezwaren opleveren. Eerst na de revolutie zijn onze mannen begonnen Turksch
 te leeren, en thans bestaat het voornemen, een deel van hun partij-orgaan in deze
 taal te schrijven. Het elders sedert eeuwen verdwenen gildewezen is hier nog in volle
 995 kracht. De talrijke klein-bedrijven hebben gesloten vereenigingen, die de prijzen der
 produkten vaststellen en een door alle gilde leden gekozen "kahaja" aanwijzen (wier
 benoeming moet worden goedgekeurd door de Regeering), doch die vaak woekert met de
 gelden der gilde-kas. Vooral de lastdragers vormen een talrijk gilde, tot de vorming
 waarvan onlangs zelfs de buitenlandsche vertegenwoordigers der pers werden

1000 genoodzaakt. Slechts in Salonika is van een beteekenende arbeiders-organisatie
 sprake, daar in deze stad meer industrie wordt gevonden en vooral de Israëlietische
 werklieden aan de roepstem tot aansluiting gehoor gaven. Van de 30.000 werklieden
 zijn aldaar 12.000 georganiseerd, waarbij alle godsdiensten worden toegelaten, doch
 1005 de Turken nog een klein aantal vormen. Voor de arbeiders in dienst van den Staat of
 de Gemeenten, dan wel in "openbare ondernemingen" (bij de tabaks-regie en de
 spoorwegen) werkzaam is een verbod tot het vormen van vakverenigingen en van
 werkstaking uitgevaardigd; aan andere werklieden werd zulks toegestaan, mits zij er
 zorg voor droegen, het "terrain légal" niet te verlaten. Het aantal arbeiders,
 1010 werkzaam bij de spoorwegen, in mijnen, ambachten en fabrieken wordt ruw weg op
 100.000 geschat, en dit cijfer zal in de naaste toekomst nog wel aangroeien, nu het
 Enropeesche kapitaal eerlang zijn intrede zal doen in dit begeerde land. Meer met het
 oog op deze vreemdelingen dan uit vrees voor zijn macht, ziet de Regeering er het
 socialisme liever geen vasten voet krijgen; van sociale hervorming toonde zij zich
 tot heden afkeerig.

1015 En toch zou doortastend ingrijpen op dit gebied juist haar macht versterken; want de
 massa van het volk, dat niet eens weet wat een Grondwet beduidt, en van kiezen
 nauwelijks eenig besef heeft, is alleen voor het Parlementarisme te winnen door de
 voordeelen, daardoor verkregen. Thans lijdt het goede volk in stilte; rekt zijn leven
 door bedelen of door brooduitdeelingen; aanvaardt vol dankbaarheid aalmoezen, en
 1020 verbergt zijn ellende, wanneer de nood niet al te hoog is gestegen; doch eenmaal
 zullen zijn oogen opengaan en zal het rekenschap vragen aan hen, die zijn lief en
 leed in handen hebben. Toen het brood duurder werd door den tarieven-oorlog met
 Bulgarije (dat 3/4 van Turkije van meel moet voorzien!), bestormden de hongerigen de
 broodwinkels en wilden zij de bakkers (onschuldig aan deze prijsverhoging) doodden;
 1025 zelfs het geduld van den zoo lijdzamen Muzelman heeft dus zijn grenzen.

Voor de jonge Regeering daarentegen geen beter middel om zich tegen de vele vijanden
 van binnen en van buiten te handhaven, dan gehoor te geven aan de programeischen van
 de Armenische socialisten, die de gewone eischen ter bescherming der arbeiders hebben
 overgenomen en aandringen op verzekering tegen ongevallen, ziekte, op hulp bij
 1030 ouderdom en werkloosheid; en dat alles op kusten van den Staat en van de werkgevers.

Niet door bestrijding van, doch alléén door samenwerking met de sociaaldemokraten
 zullen de Jong-Turken over de reactie blijvend kunnen zegevieren. Machtige vijanden
 bedreigen het nieuwe regiem, dat door omverwerping van een absoluut despotisme een
 stap was in de goede richting. Doch willen de Jong-Turken met succes weerstand bieden
 1035 aan de vele aanvallen, waaraan zij blootstaan, dan zullen zij op den weg van
 vooruitgang moeten blijven voortgaan, niet terug keeren op hun schreden. Geen poging
 tot absorbeeren van alle niet-Turken in een vorm, geen fusie van rassen, door hun
 economische evolutie en hun historisch verleden gescheiden door diepe, onoverbrugbare
 kloven. Hel streven der Armenische socialisten zullen zij moeten steunen op straffe
 1040 van ondergang. En dezen zullen wel verplicht zijn en staan gereed de begraven
 strijdbijl weer op te delven, wanneer de regeering mocht voortgaan als onderdrukster
 der arbeidersbeweging op te treden.

De leiders dezer beweging willen door een stelsel van streng-doorgevoerde
 decentralisatie de verschillende gewesten en natiën van het keizerrijk een ruim
 1045 zeggenschap geven bij de behartiging hunner belangen. Een federatie van de
 Balkanstaten zou geleidelijk daarvan het gevolg kunnen zijn, wanneer slechts eenmaal
 volledige gelijkheid en vrijheid van alle nationaliteiten en alle godsdiensten ware
 verkregen. De Armeniërs bezitten reeds van oudsher de kiem voor zulke lokale
 organisaties in alle centra van het Rijk met een uitvoerend komitee, de "cour mixte",
 1050 dat wekelijks te Konstantinopel vergadert onder voorzitterschap van den patriarch. In
 do bestuursraden der Vilajets worden reeds nu de geestelijken van elke kerk
 opgenomen, wat dus voor uitbreiding vatbaar is. Heterogene staten als Turkije zijn
 slechts bijeen te houden door vrije ontwikkeling van alle deelen, door meer naar
 federatie dan naar centralisatie te streven, meer te werken in de richting van een
 1055 protektoraat, dan door te drijven de hegemonie van den sterkste.

Willen de Jong-Turken dat inzien, dan zullen zij in de zich ontwikkelende moderne
 arbeidersbeweging een krachtigen bondgenoot kunnen vinden in hun strijd tegen de
 reactie en bot absolutisme. En niet minder in hun zwaren kamp tegen het Europeesche
 kapitalisme en imperialisme, die als ware zeeroovers loeren op den buit, welke door
 1060 verbrokkeling van Turkije hun ten deel zou vallen. En hoe gewaagd deze meening ook
 schijnen moge – Jong-Turkije staat op den rand van den afgrond en kan alleen nog voor
 een smadelijken val worden behoed, door ten spoedigste alsnog een vrijen armslag en
 een onbelemmerden vleugelslag te verleenen aan de moderne sociaaldemokratie.

U. VAN KOL.

1065

17 juni 1911 **Nu is er in Armenië weer een opstand.**

De Koerden plunderen dorpen, vermoorden Armeensche mannen, vrouwen en meisjes. De Porte heeft aan de Armeensche Kamerleden beloofd, krachtige maatregelen te zullen nemen.

1070

23 juni 1911 **Het Armeensche blad Jamanat, dat voortdurend berichten**

geeft over den ongunstigen toestand der Armeniërs in de provincies Wan en Erzeroem, heeft gisteren een bericht openbaar gemaakt over een barbaarsch bloedbad, dat is aangericht onder acht Armeniërs, onder wie een priester, in Tagherank. De moordenaars staken hun slachtoffers eerst de oogen uit en hakten hun lijken in stukken. De Porte moet van plan zijn met de grootste gestrengheid op te treden.

1075

24 juni 1911 **Uit Armenië wordt bericht van gruwelen.**

De Porte zal nu eens optreden.

1080

10 september 1912 **Uit Turkije.**

KONSTANTINOPEL, 9 September. In de dorpen Hizan, Sparquers en Kissan zijn onlusten uitgebroken. Te Sparquers zijn 6 Armeniërs gedood; de bevolking nam de vlucht en liet den oogst in den steek.

1085

12 september 1912 - **De Armeensche patriarch te Konstantinopel**

heeft de Porte geschreven, dat als hij gisteren geen antwoord had ontvangen, waaruit hem blijkt, dat aan de moorden, die de Koerden voortdurend op Armeniërs plegen, een einde zal worden gemaakt, hij verplicht zou zijn de wenschen van de Armenische nationale vergadering na te komen, het werk van het patriarchaat te schorsen en de kerken en scholen te sluiten.

1095

17 september 1912 **De Armeniërs.**

KONSTANTINOPEL, 7 September. De nationale vergadering der Armeniërs heeft aan den grootvizier een telegram gezonden, waarin zij haar leedwezen uitspreekt over de moordpartijen onder de Armeniërs, die dertig jaar heeft geduurd en ook sedert de afkondiging van de grondwet aanhouden. Zij verzoekt de regeering aan dezen staat van zaken onverwijld een einde te maken; zoo niet, dan zal het Armenische volk zich naar eigen goedvinden verdedigen.

1100

18 september 1912 **KONSTANTINOPEL, 17 September.**

Een brief van den bisschop van Van meldt, dat de Armeniërs te Sjedak [Çatak?] den leider der Koerdische roovers te Mirmihe hebben belegerd, maar dat zij zich hebben teruggetrokken op verzoek der overheidspersonen, die een gevecht vreesden, uitgelokt door een algemeenen opstand der Koerden tegen de Armeniërs.

1105

In opstand gekomen Mirditen hebben Toezië aangevallen, maar werden teruggeslagen.

1110

- 27 september 1912 **KONSTANTINOPEL, 26 September. De Armenische patriarch** maakt bekend, dat Circassen in de buurt van Moesj twee Armeniërs hebben omgebracht. In het wilajet Wan belegert het Koerden-hoofd Mechmet het Armenische dorp Ressonwan. Er zijn daar twee Armeniërs gedood. Er zijn troepenafdeelingen uitgezonden om het dorp te ontzetten.
- 1115 Op een verzoek van een vertegenwoordiger van het patriarchaat heeft de minister van binnenlandsche zaken geantwoord, dat de aanslagen zouden ophouden, zoodra de nieuwe wali's op hunne bestemming waren aangekomen. Dezen zijn gisteren vertrokken.
- 1120 17 november 1912 **BERLIJN, 16 November (Part.) [...]** Vooral de Armeniërs verkeren in gevaar. Vele christenen vluchten naar de Klein-Aziatische kustplaatsen. Onder de talrijke vluchtenden zijn vele spoorwegambtenaren. **KONSTANTINOPEL, 16 November.** Er heerscht groote opwinding over den moord door Koerden gepleegd op 4 Armeniërs.
- 1125 3 december 1912 **De Armeniërs.** Naar de Daily Telegraph uit Konstantinopel verneemt, hebben de Armeniërs besloten, bij de mogendheden aan te dringen op uitvoering van het verdrag van Berlijn te hunnen opzichte. Daarin erkent Turkije het recht der mogendheden om toezicht te houden op hervormingen, die Turkije zich verbond toe te passen in de streken door Armeniërs bewoond, en op de maatregelen, die het zou nemen om hen tegen Circassiërs en Koerden te beschermen.
- 1130 5 december 1912 **De Armeniërs.** Onder de Armeniërs heerscht groote opgewondenheid over het verlangen van Koerdistan naar autonomie. Sjeik Abd ul Kader Bedrchanasadek heeft zich tot de Porte gewend met eischen, die ongeveer overeenstemmen met die van de Arabieren. Zulk een autonoom Koerdistan zou, volgens hem, een stevige wal tegen een inmenging van Rusland ten behoeve van de Armeniërs zijn. Voornamen Armenische kringen overwegen daarom de wenschelijkheid, om de grieven van de Armeniërs aan een Europeesche conferentie voor te leggen.
- 1135 23 december 1912 **Uit de Balkan-Statens. Turkije.** **KONSTANTINOPEL, 22 December.** Het hervormingsplan door de Armenische en Koerdische provincies gelijk op de door de Porte aan den vooravond van het program van Mürzsteg voorgestelde reorganisatie van de drie Macedonische wilajets. De maatregelen zullen worden toegepast op de wilajets Bitlis, Wan, Djarbekr en Mamoeret oel Asis. Totdat de orde in de provincies van het rijk hersteld is, laat het ontwerp alle administratieve rijkswetten in de vier wilajets van kracht. Het voorziet verder in de instelling van een bijzondere commissie, waarin zitting hebben een inspecteur-generaal en 6 leden, waarvan 3 Mohammedanen, 2 Armeniërs en 1 Chaldeeër. De commissie zal worden voorgezeten door een buitenlandsch raadsman in Turkschen dienst, die op de hoogte is van de plaatselijke aangelegenheden. De door de Porte benoemde inspecteur zal onafzetbaar zijn.
- 1140 1145 1150 1155 De hervormingen worden in Armeensche kringen onvoldoende geacht.
- 24 december 1912 **De zes ambassadeurs te Constantinopel teekenden** het protocol betreffende de hervormingen in den Libanon. Een katholiek Armeniër is gouverneur geworden.
- 1160 Het hervormingsplan der Armenisch-Koerdische provincies gelijk op de organisatie der drie Macedonische vilaysis. Het zal worden toegepast in de vilaysis Bitlis, Van, Diarbekir en Mamoeretoelaziz, totdat de orde in die provincies zal hersteld zijn. Het ontwerp laat alle administratieve rijkswetten in de vilaysis van kracht en stelt een speciale commissie in, bestaande uit een inspecteur-generaal en 6 leden, van wie drie Muzelmannen, twee Armeniërs en een Chaldeeër.
- 1165 De commissie zal worden voorgezeten door een vreemden raadsman, die op de hoogte is van de plaatselijke aangelegenheden. De door de Porte benoemde inspecteur is onafzetbaar. De hervormingen worden in Armenische kringen onvoldoende geacht.
- 1170 27 december 1912 **De ministerraad heeft te Konstantinopel vergaderd** met den nieuwen en den vroegeren Armenischen patriarch en drie andere voornamen Armeniërs. De Armeniërs verklaarden ronduit dat het hervormingsplan voor Armenië onvoldoende was, daar het Armenische volk in de eerste plaats internationale waarborgen noodig had. Zij sloegen een aantal veranderingen voor, o. a. de
- 1175 aanstelling van een vreemden officier als hoofd van de marechaussee, en bevalen aan, het plan te wijzigen naar de wet op de wilajetten van 1880, het hervormingsontwerp

voor de zes Armenische wilajetten van 1895 en het hervormingsprogramma voor Macedonië van Müritzsteg.

1180 De minister van binnenlandsche zaken heeft al verschillende wijzigingen in het plan aangebracht, waardoor o. a. de hervormingen tot het wilajet Erzeroem worden uitgebreid.

3 januari 1913 **BERLIJN, 3 Januari. (Part.) Uit Konstantinopel**

1185 wordt aan de Berliner Zeitung am Mittag geseind: De Armenische kwestie, die er alleen nog maar aan ontbrak, wordt weer acuut. De meer of minder overdreven berichten, die uit alle Armenische provincies van Klein-Azië en Koerdistan komen, melden dat er slachtingen onder de Armeniërs zijn geweest of ophanden zijn. Het Fransche gezantschap heeft bij den Armenischen patriarch inlichtingen gevraagd. Op grond hiervan verwacht men de tusschenkomst van Frankrijk. Eenige provinciale stadhouders

1190 hebben troepen tot bescherming van de Armeniërs gevraagd. De wali van Adana heeft daar 2000 man met kanonnen heen gezonden. De metropoliet van Ismid [Izmit] meldt aan het patriarchaat, dat Turken en Tsjerkessen uit wraak over de moorden, op Turken in Macedonië gepleegd, de Armenische dorpen Hondek [Hendek, Sakarya?] en Keremet {Keremet, Bursa?} hebben laten plunderen en met slachtingen hebben laten bedreigen.

1195 7 januari 1913 **Het Armenische patriarchaat te Konstantinopel**

heeft de laatste dagen berichten ontvangen van nieuwe losbandigheden, door de Koerden tegen de Armeniërs bedreven.

1200 De minister van binnenlandsche zaken heeft den wali's van de Armenische wilajets instructies gegeven tot vervolging der roovers en het bevorderen van de goede verstandhouding van Koerden en Armeniërs, in het bijzonder door de vele geschillen nopens grondbezit te beslechten.

17 april 1913 **In Armenië.**

1205 Over de bomontploffing te Erzindzjan [Erzincan, Erzincan], waarvan een telegram in dit nummer melding maakt, lezen wij nog de volgende bijzonderheden :

1210 De Armeniër Cerkiz vervaardigde heimelijk bommen, waarvan er blijkbaar een bij ongeluk is ontploft. Zijn huis is geheel vernield en de naburige huizen zijn zwaar beschadigd. Onder het puin haalde men de lijken van Cerkiz en twee andere Armeniërs te voorschijn, alsmede de vrouw van Cerkiz, die slechts gewond was. Voorts vond men nog een aantal bommen, kisten met patronen, geweren en blanke wapenen en een partij dynamiet en een lont.

1215 Bij twee andere Armeniërs, verdacht van medeplichtigheid, heeft men acht patronen, een Mausegeweer en een Russisch geweer gevonden. Het onderzoek wordt voorgezet. De Armeensche bisschop en de aanzienlijke Armeniërs hebben den moetessarif hun diepen spijt over het gebeurde te kennen gegeven.

Het Turksche ministerie van binnenlandsche zaken meldt het volgende: de bladen in Armenië maken een telegram openbaar, dat het Armeensche patriarchaat uit Bitlis ontvangen heeft.

1220 Volgens dat telegram is de Turksche bevolking daar hoogst opgewonden over een misdaad, waarvan de dader onbekend is, maar dat men aan een Armeniër toeschrijft. Vier Armeniërs zijn gewond, in de stad heerscht groote ongerustheid.

De wali van Bitlis heeft daar het volgende over gemeld :

1225 Negen Armeniërs hadden een Turk uit onbekende beweegredenen vermoord. De verwanten van den vermoorde trokken aan het hoofd van een hoop volks naar de regeeringskonak en eischten daar de onverwijldde terechtstelling van de schuldigen. Een verklaring, dat de overheid een onderzoek zou instellen, was vruchteloos. Men haalde het lijk en legde het voor den Konak neer. Men zou het niet begraven, voor de moordenaars waren terechtgesteld. De menigte werd toen met geweld van wapenen uiteengedreven en den

1230 doode liet men begraven.

Een paar dagen later kregen drie verwanten van den vermoorde een van de moordenaars te pakken, zij mishandelden hem en zijn moeder en zijn vrouw. Ook iemand, die te hulp kwam, werd zwaar mishandeld. Twee overvallers werden gevangen genomen, de derde ont kwam. De overheid heeft krachtige maatregelen genomen tot handhaving van de orde.

1235 Volgens een later telegram zijn acht van de negen Armeniërs, die van den moord beschuldigd worden, in hechtenis genomen.

19 april 1913 **KONSTANTINOPEL, 18 April. De revolutionaire Armeensche leider**

1240 (in wiens huis te Erzindzjan [Erzincan] op den 13den dezer een bom is ontploft) moet van Griekenland wapenen en munitie hebben gekregen en getracht hebben die te Joemoertalik te ontschepen. De Armeniërs daar hebben er zich echter tegen verzet.

23 april 1913 **Een stem uit Armenië.**

(Van onzen correspondent.)

1245 (Nadruk verboden).

Weenen, 23 April.

In een boekwinkel zag ik laatst een kaart van het toekomstige oorlogsterrein tusschen
Turkije en Rusland in Armenië. Naar aanleiding daarvan ging ik naar een Armeniër,
dien ik kende. En die zei: goed dat je gekomen bent, want de Armenische kwestie zal
1250 binnenkort op den voorgrond treden en de aandacht der diplomatie in beslag nemen. De
klachten van het volk zullen, nu Turkije zoo verzwakt is, niet langer onverhoord
kunnen blijven. Ons volk is altijd vervolgd, vooral onder Sultan Abdoel Hamid, die
800,000 [300,000?] Armenieërs heeft laten ombrengen. Het Jong-Turksche bewind,
waarvan men beterschap hoopte, heeft niets dan teleurstelling gebracht. Nog niet lang
1255 geleden hebben de Koerdische bendenhoofden Mir Mihe an Seid Ali onder de oogen van
den Armenischen stadhouder een aantal Armenische priesters en onderwijzers vermoord,
zonder dat de regeering een hand uitstak. Een vreeselijke plaag voor het arme land
zijn de talrijke rooftochten der Koerden, en dikwijls komt het voor, dat de bewoners
van een dorp voor de keus gesteld worden, doodgeslagen te worden of hun hofstede en
1260 oogst aan de roovers over te geven. De Turksche autoriteiten zien bij dat alles
kalmpjes toe. Tengevolge van den ongelukkigen oorlog zullen al de uit Macedonië en
Thracië verdreven Mohammedanen in Klein-Azië en in Armenië nieuwe woonplaatsen
zoeken, en het gevaar is groot, dat zij zich met geweld meester zullen maken van onze
velden en akkers. Daarom is het hoog tijd, dat eindelijk eens een begin gemaakt worde
1265 met de uitvoering van art. 61 van het Berlijnsche verdrag.

Daarin wordt op hervormingen aangedrongen, op de instelling van lokale besturen en op
waarborgen tegen onderdrukkingen van Koerden en Tsjerkessen. Sindsdien zijn 35 jaar
verstreken en het verdrag van Berlijn is scheurpapier gebleken. Er is niets gedaan.
Wij zullen zorgen, zoo zeide men mij, dat de Armenische kwestie niet in den doofpot
1270 ga[?] De omstandigheden zijn gunstig om te verkrijgen wat wij verlangen. De
Armenische Katholiken (patriarch) en de synode hebben een plan uitgewerkt, waarin zij
een christelijke goeverneur en een grondwet verlangen gelijk aan die van de bewoners
van den Libanon, alles onder controle en medewerking der mogendheden. Wij verlangen
bescherming van leven en goed, en wapens om ons te verdedigen en kunnen wij dit
1275 laatste niet doorzetten, dan ontwapening der Koerden.

Wij verlangen verder dat ons de landerijen worden teruggegeven, die ons bij de
onlusten in 1895/96 zijn afgenomen, afschaffing van de rechten die de Koerdische
grondeigenaars op ons bezitten, invoering van rechtbanken, en het ontslag van de
ambtenaren die de Koerden hebben geholpen.

1280 Wij eischen hervormingen om de welvaart te bevorderen, afschaffing der meest
drukkende belastingen en het invoeren van plaatselijke besturen. Voorts verandering
van de dorpsgrenzen naar de nationaliteiten, om twisten tusschen rassen en
godsdiensten te vermijden. Het is in het belang van Turkije dat die hervormingen
worden ingevoerd, het verlies van Macedonië is een waarschuwend voorbeeld.

1285 Wij hebben zoo'n mooi land en zulk een oude cultuur en daarbij wees hij mij op een
kaart van Armenië. Het land ten Zuiden van den Kaukasus behoort aan Rusland, het
Oostelijke deel aan Perzië en de middenmoot met het stroomgebied van Tigris en
Eufraat aan Turkije. Het is het land van de sneeuwbergen en der talrijke stroomen. Er
wonen twee miljoen menschen. Daarenboven hebben wij Armenische koloniën in Indië,
1290 Egypte, Griekenland, Bulgarije, Roemenië, Oostenrijk-Hongarije, Italië, Engeland en
Amerika. De Armeniërs zijn allen christenen, en meerendeels leden der Oostersche
kerk. Er zijn 300,000 katholieken en 150,000 protestanten.

Aan Byzantium hebben wij keizers, generaals, kunstenaars en denkers gegeven. Van de
15e tot de 19de eeuw werd ons volk zoo onderdrukt, dat als wij de kerk niet gehad
1295 hadden, wij te gronde zouden zijn gegaan. Een monnik Mechitar, die dit begreep,
vluchtte met talrijke manuscripten, bijbels en kerkelijke geschriften naar Venetië en
stichtte daar het klooster van San Lazzaro, dat een soort van Armenische akademie
werd. De monniken vertaalden de beste boeken van Europa, van Homerus af tot Schiller
toe, om hunnen landgenooten op de hoogte te brengen der beschaving. Hij sprak mij
1300 over de gedichten van zijn land, die treurig zijn en steeds weeklagen over de
mensen die door de Turken verjaagd en vermoord zijn. En hij noemde mij de moorden
op van 1850, 1860, 1884 en 1895. En deze werden gepleegd niettegenstaande op het
congres te Parijs, later te Berlijn, vrijheid van godsdienst, gelijkheid voor de wet
en andere hervormingen beloofd waren. Toen de mogendheden protesteerden tegen de
1305 moorden in Saasoen, benoemde Sultan Abdoel Hamid een commissie van onderzoek, die
geen resultaat bereikte.

Integendeel, zij werkte als een uitnoodiging tot nieuwe wraakneming, zoodat te
Trebizonde, Erzeroem, Wan, Oerfa en Konstantinopel wel 300,000 Armeniërs vermoord

- 1310 zjn. In 1909 hadden nieuwe gruwelen plaats te Adana. De Schriftelijke protesten van de Armenische patriarchen van 1909 tot 1912 hebben niet geholpen. Mijn zegsman vertelde mij ook van de vele moorden, die sinds September 1912 door de Koerdische ruiters zijn bedreven. Zelfs na de nederlaag van Turkije houden de onderdrukkingen niet op, omdat velden en weiden, die bij de Armeniërs in gebruik zijn, aan de Turksche vluchtelingen gegeven worden. Tegenstand is onmogelijk, omdat
- 1315 de meeste Armenische boeren bij het leger zijn ingedeeld. De toestand, zooals hij nu is, is onhoudbaar. De eischen der Armeniërs zijn niet alleen in het belang van dat volk, maar ook in dat van Turkije. Worden de Armeniërs behoorlijk behandeld dan willen zij onder Turksch gezag blijven, wegens de vele gemeenschappelijke belangen. De Russische propaganda heeft tot dusver niet veel uitgewerkt en den band met het Ottomansche rijk niet kunnen verscheuren. Maar zal Armenië aan Turkije blijven, dan moet de Turksche overheid haar gedrag radikaal veranderen. Op het oogenblik willen de voormannen van het Armenische volk niets van een revolutionaire beweging weten. Het patriarchaat vermaant tot kalmte.
- 1320
- 1325 9 mei 1913 **Uit Armenië komen berichten van Koerdische moorderijen** tegen Armeniërs. Toen het gerucht der eerste moorderijen vernomen werd, vluchtten duizenden Armeniërs, mannen, vrouwen en kinderen uit de dorpen in den omtrek naar Adana, en bestormden de vreemde konsulaten. Op het bericht, dat te Adana gemoord werd, wapenden zich de
- 1330 Koerdische boeren om de christenen te vermoorden en dan naar Adana te trekken, om wraak te nemen op de Armeniërs. De Armenische vicaris van Adana en de geestelijken slaagden er in de gemoederen te bedaren. Er zijn troepen in gereedheid gebracht, om een aanval van de Koerdische dorpelingen te verhinderen, die intusschen eenige Armeniërs overvallen en gewond hebben. Van het
- 1335 dorp Ingsjes, een uur van Adana, vluchtten de Armeniërs naar het spoorwegstation, toen het bericht verspreid werd, dat er mannen met knuppels kwamen, om de christenen dood te slaan. De stationschef verdedigde met zijn personeel het station en telegrafeerde om gendarmerie, die juist aankwam, toen de menigte het gebouw bestormen wilde.
- 1340
- 21 mei 1913 **Gruwelen in Armenië.** St PETERSBURG, 21 Mei (R. B.) Russische konsuls in Armenië hebben mededeeling gedaan van verschillende bloedbaden, welke de Koerden onder de Armeniërs hebben aangericht. In verschillende Armenische dorpen is de geheele mannelijke bevolking afgemaakt. De
- 1345 Russische gezant te Konstantinopel is aangewezen om de noodige maatregelen te treffen teneinde verdere gruwelen te voorkomen.
- 16 juli 1913 **Wreedheden.** KONSTANTINOPEL, 16 Juli (Part.) De Armenische patriarch heeft zich beklaagd op het ministerie van binnenlandsche zaken over de moorden die door Turken te Rodosto op Armeniërs zouden zijn gepleegd. Hij heeft zich ook tot de gezanten van Frankrijk en Rusland gewen. De Bulgaarsche exarch is naar St. Petersburg vertrokken.
- 1350
- 1355 19 juli 1913 **De Macedonische Oorlog.** De houding van Turkije. - Turksche geweldenarijen te Redosto. (van onzen correspondent.) (Nadruk verboden.) Konstantinopel, 19 Juli.
- 1360 Sedert Woensdag heeft het Turksche leger het geheele gebied beoosten de lijn Midla-Enos bezet zonder ergens tegenstand te ontmoeten, en zou dadelijk, zooals de Comité-kranten verklaren, ondanks alles en allen, den marsch voortzetten om Adrianopel terug te veroveren, welke vesting trouwens - altijd volgens de spreekbuizen van het Comité - alreeds door de van panischen schrik bevangen Bulgaren ontruimd zou wezen.
- 1365 An de Porte wil men zich echter over dien opmarsch niet uitlaten, en laat men veeleer doorschemeren dat het leger - voor zoover mogelijk (!) - de "denkbeeldige" grenslijn niet zal overschrijden. De waarschuwing, die sir Edw. Grey in het Lagerhuis liet hooren, en nog meer de verklaring van den Franschen zaakgelastigde aan den grootvizier, dat Frankrijk elke verdere geldelijke ondersteuning aan Turkije zal
- 1370 verhinderen, bijgeval de Porte de bepalingen van den voorloopigen vrede te Londen niet zou eerbiedigen, hebben in de leidende kringen als een koud stortbad gewerkt, zoodanig, dat de regeering de lokale pers op straffe van onderdrukking der kranten en gevangenzetting der directeuren en redacteuren liet verbieden nog verder iets over den opmarsch van het leger te melden of te schrijven.

1375 Intusschen blijft echter het Comité voortgaan met tot het bezetten van heel Oostelijk
Thracië aan te zetten, vooreerst om, zooals ik reeds de vorige maal verklaarde,
daardoor het verwijt van zich af te wenden, dat tengevolge van zijn drijven en het
1380 zich in Januari meester maken der regeering de vredesvoorwaarden veel ongunstiger
zijn geworden dan zij toen waren, en Adrianopel daardoor is verloren gegaan, maar ook
omdat men verwacht dat, nadat het leger over een uitgebreid gebied verspreid zal
wezen en weer eenige lauweren zal hebben geplukt, het zonder eenig of noemenswaardig
verzet van de zijde der anti-Comité-gezinden, die eerst den moord op Nazim pasja
willen gewroken zien alvorens af te trekken, zal kunnen worden ontbonden en naar de
1385 haardsteden worden teruggezonden, waardoor het Comité van dit boven zijn hoofd
zwevende Damocleszwaard verlost zou wezen.
Tengevolge van dit drijven van het Comité tot het voortzetten van den veldtocht, kan
de regeering met den Bulgaarschen onderhandelaar Natsjewitsj niet tot een vergelijk
komen, en evenmin den vrede teekenen met Servië en Griekenland, daar ook die beide
1390 landen beslist op de eerbiediging van de bepalingen voor den voorlopigen vrede van
Londen blijven staan.

24 juli 1913 **Intusschen worden de houding van de Porte**

en de bewegingen van het leger met de grootste oplettendheid in de diplomatieke
kringen alhier gevolgd, en men acht het daar niet onmogelijk, dat een
1395 gemeenschappelijk optreden van de mogendheden bij de Porte toch nog noodwendig zal
wezen, bijgeval de voor het oogenblik nog door iederen ambassadeur afzonderlijk en
persoonlijk overgebrachte vriendschappelijke maar dringende raadgevingen, den
Londenschen vrede te eerbiedigen, niet gevolgd mochten worden.
Een zeer slechten indruk hebben overal, en vooral onder de diplomaten, de
1400 schandelijke voorvallen teweeg geroepen, die er te Redosto hebben plaats gegrepen na
den aftocht van de Bulgaren bij de wederbezetting door de Turken, en men houdt deze
gebeurtenissen voor een waarschuwing om de Turken streng op de vingers te zien bij de
ondernomen militaire bezetting van het door de Bulgaren opgegeven gebied.
De regeering tracht - zooals gebruikelijk - alles zooveel mogelijk te verheimelijken
1405 of de schuld er aan den Bulgaren toe te schrijven; maar het reeds ingestelde
onderzoek van geheel onpartijdige zijde bevestigt grootendeels alles wat het
Armenische Patriarchaat dienaangaande het diplomatieke korps en de vertegenwoordigers
van de buitenlandsche pers reeds heeft laten weten.
Volgens de berichten van het Patriarchaat zijn verleden Zondag 13 dezer, nadat het
1410 Bulgaarsche garnizoen Vrijdag was afgetrokken, met een kanonneerboot een vijftigtal
van de beruchte vrijwilligers, die door het Comité waren aangeworven om bij wijze van
burgerweer de rust in de hoofdstad te bewaren toen alle troepen naar het front tegen
de Bulgaren waren gezonden, te Redosto aangebracht, en zijn die dadelijk begonnen met
1415 alle Armeniërs, die volgens aanwijzing van hun Grieksche en moslimsche medeburgers
tijdens de bezetting op goeden voet met de Bulgaren hadden gestaan, te vermoorden en
de huizen, winkels en magazijnen van de Armeniërs te plunderen. Die geweldenarijen
hieldden pas op, nadat die bandieten door de inmiddels aangerukte geregelde troepen
verjaagd waren.
Edoch, ook die militairen blijken zich al weinig beter gedragen te hebben. De door de
1420 Turken hierheen gezonden Bulgaarsche goeverneur Dimitrief van Redosto deelt
daaromtrent het navolgende mede: ik had de opdracht met vier burgerlijke ambtenaren,
den chef der politie en zes gendarmes te Redosto te blijven, om aldaar aan de daartoe
aangewezen Turksche overheidspersoon het gebied beoosten de lijn Midla-Enos officieel
1425 aan den Turkschen staat over te dragen. Maandag, nadat Turksche bosliboezoeks (de
vrijwilligers) reeds in de stad aan het woeden waren, kwam een patrouille lansiers
met een kolonel om van de stad bezit te nemen. De kolonel wilde van een officieel
overnemen niets weten en verklaarde, dat ik en mijn personeel zijn gevangenen waren
en zond ons naar de nog ter reede liggende kanonneerboot, die de plundersaars had
gebracht. De chef der politie en drie der gendarmes, Armeniërs, maar Bulgaarsche
1430 onderdanen, werden door de ruiters met hunne lansen doorstoken en hunne lichamen
daarop in stukken gescheurd.
dadelijk nadat hij bezit van de stad had genomen, liet de kolonel ongeveer twintig
Armeniërs een Uriek en een Jood ophangen, krachtens een order welke hij daarvoor van
Stamboel, alwaar die ongelukkigen als verraders waren aangegeven geworden, had
1435 medegebracht. Den ganschen dag en nacht werden, nadat een bataljon L?-infanterie was
binnengerukt, in de straten geweursalvo's afgegeven en ontstond er ook een paar maal
brand.
Dr. Dimitrieff - deze heeft aan de universiteit te Berlijn in de rechten gestudeerd -
1440 zijn beampten werden Dinsdag als gewone gevangenen hier aangebracht, echter den
volgenden dag, na tusschenkomst van den Russischen ambassadeur, voor rekening der

- regeering in een der voornaamste hotels van Po? ondergebracht, en vertrekken vandaag over Odessa naar Bulgarije. Dat hij over de Turken niet best te spreken is, kan niet verwonderen. Zij hebben - zooals hij zegt - door di ? optreden te Redosto weer opnieuw op doorslaande wijze wezen dat hun plaats niet meer in Europa is.
- 1445 De Armenische patriarch heeft zich Woensdag, dadelijk nadat hij de bijzonderheden omtrent de "gruwelen van Redosto" ontvangen had, met de presidenten van de Synode en den Nationalen Gemengden Raad naar den grootvizier begeven, die, evenals de minister van binnenlandsche zaken Talaat bei - wien het geval al zeer ongelegen komt, juist nu hij door allerlei schoone beloften en voorstellen de Armeniërs in zijn vaarwater wil
- 1450 brengen - hem een streng onderzoek toezegden, terwijl de nieuwe Turksche gouverneur met een honderdtal gendarmes nog denzelfden dag naar Redosto vertrokken en den generalissimus Izzet pasja werd aangeschreven alle maatregelen te nemen, noodig om verdere rustverstoringen aldaar of elders in het weder bezette gebied te voorkomen. De Patriarch was echter daarmede niet voldaan, en is daarop ook tot alle
- 1455 vertegenwoordigers der groote mogendheden gegaan, om hun van de groote bezorgdheid van het Armeensche volk mededeeling te doen, waarop de Russche kruiser Kaghoel met den schout-bij-nacht aan boord, de Duitsche kruiser Dresden en het Engelsche wachtschip Imogene, op welke zich de drogman van die ambassade en een commissie van onderzoek van het Patriarchaat hadden ingescheept, naar Redosto vertrokken, om er een
- 1460 onderzoek in te stellen. De Dresen en de Imogono waren gisteren hier weer terug en verklaarden de commandanten dat werkelijk te Redosto terechtstellingen, moorden en verdere ernstige gewelddaden plaats gehad, al zij het dan ook niet in die mate als in het bericht van het Patriarchaat werd aangegeven. De ambassadeurs zullen nu bij de Porte op een voorbeeldelooze bestraffing van de daaraan schuldigen of daarvoor
- 1465 verantwoordelijken aandringen. Intusschen besloot de Groote Nationale Raad der Armenische natie, die gisteren daartoe door den Patriarch was tezamen geroepen, een uitvoerig geschrift over de vervolgingen, waaraan de Armeniërs in het geheele Ottomaansche rijk blootstaan, op te stellen, te publiceeren en te verspreiden, opdat - zooals het Patriarchaat
- 1470 aankondigde - de openbare meening overal, in de geheele wereld, overtuigd worde van den onhoudbaren toestand, waarin de Armeniërs zich onder de Turksche heerschappij bevinden.
- 3 april 1914 **Turksche opstand.**
- 1475 KONSTANTINOPEL, 3 April (R. B.) In Armenië zijn de Koerden in opstand gekomen. Zij hebben de stad Bitlis aangevallen.
- 14 januari 1915 **In het begin van 1913 maakte Rusland zich gereed,**
- 1480 Armenië binnen te rukken, om ook een brok te eten van de Turksche koek - Duitschland kwam tusschenbeide, en verklaarde dat een Europeesche oorlog van die daad het gevolg zou zijn.
- 30 augustus 1915 **Vreeselijke bijzonderheden worden medegedeeld over wreed-**
- 1485 heden, door de Turken in Armenië - trouwens reeds telkens gedurende jaren en jaren - begaan. De klacht van de Armeensche pers dat Rusland Armenië zal krijgen zonder een enkelen Armeniër, is maar al te zeer waar gebleken door onweerlegbare getuigenissen. Het is eenvoudig niet te zeggen, hoe ontzettend de Turksche wreedheden zijn geweest. Zoo werden tengevolge van 't bevel, dat bij het begin van den oorlog werd uitgevaardigd,
- 1490 alle mannen van het district Van vermoord, de vrouwen liet men verdrinken in den Euphraat, jonge meisjes werden aan de Turksche soldaten overgeleverd. De Amerikaansche consul trachtte bij de autoriteiten tusschenbeide te komen, maar tevergeefs.
- 1495 De Armeniërs in Van waren den 15en April door Koerdische benden samengepakt in de Armeensche wijk, waarna Djewdet pacha de stad bombardeerde met 1700 granaten. Het leven der Armeniërs verkeerde in gevaar in omstreeks honderd dorpen, waar verschrikkelijke moordpartijen op touw werden gezet.
- 18 september 1915 **De correspondent van de Morning Post te Rome deelt mede,**
- 1500 dat de Paus den bisschop van de Armeensche katholieken een volledig rapport heeft gevraagd over den toestand in Armenië, en in het bijzonder met betrekking tot de berichten over massamoorden van Armeniërs door de Turken. Eveneens wordt bericht, dat de Paus aan den Nuntius te Constantinopel, telegrafisch een opdracht heeft gegeven, bij de Porto aan te dringen op een betere behandeling van de Armeniërs.
- 1505 Maar of de Turken ten slotte zullen hooren naar den Paus?

22 september 1915 **Het Pet. Tel. Ag. seint weder een lang relaas**

over beweerde Duitse gruwelen in de Westelijke provincies van Rusland, gruwelen, die alleen in kwantiteit, maar niet in kwaliteit zouden verschillen van hetgeen de
1510 Turken "door de Duitsers verkeerd geleid", in Armenië doen. In de steden houden de Duitsers zich nog wat in, maar [...]

25 september 1915 **De Armeniërs.**

LONDEN, 25 September. (Reuter. Part.) Aan de Times uit Dede Agnisj:
1515 De op een uitroeiing van de Armeniërs gerichte politiek der Turken is zoo eenvoudig mogelijk. Elken dag worden zooveel mogelijk menschen in treinen uit de dorpen gezonden. Wanneer die treinen te Konisj of aan een ander station aankomen, wordt den menschen gelast uit te stappen en krijgen zij een escorte over de Taurus-bergen. Zijn zij eenmaal aan den anderen kant, dan wordt hun gezegd, dat de verdere reis veilig
1520 is, doch nauwelijks zijn er eenige uren verlopen, of zij worden door zwerfende benden Koerden en Bedoeïenen geplunderd. Degenen, die niet gedood worden, sterven van honger en dorst. Nooit bereikt ook maar één de bestemming. Mochten zij trachten te ontsnappen, dan hebben de Turksche schaapherders bevel om hen dood te schieten. Zoo werpen vele wanhopige vrouwen hun kinderen liever in den Euphraat dan ze te zien
1525 lijden. Sommigen harer verkoopen de kinderen zelfs, voordat zij hun reis aanvangen. Een in September te Konstantinopel aangekomen Amerikaansche zendeling heeft vijftienduizend Armeniërs aan een station zien wachten op de voortzetting van hun reis, terwijl er geen levend is teruggekeerd.

WASHINGTON, 21 September. (Reuter. Part.)

1530 Amerikanen hebben een beroep gedaan op het ministerie van buitenlandsche zaken om den verderen massamoord op Armeniërs te beletten. Het ministerie heeft Morgenthau, den gezant te Konstantinopel, opgedragen een onderzoek in te stellen. Een vorig protest bij Turkije bleef zonder resultaat. Volgens hier ontvangen inlichtingen zijn 450,000 Armeniërs gedood en 600,000 dakloos of verbannen.
1535 Verscheidene Amerikaansche philantropen hebben hun bereidwilligheid te kennen gegeven om een fonds bijeen te brengen ten einde de vervolgdnen naar de Vereenigde Snten te vervoeren, zooals een onlangs geopperd plan van Morgenthau inhield. De ambtenaren zeggen echter, dat geen algemeen emigratie-plan voor de Armeniërs overwogen wordt.

1540 27 september 1915 [...] **De partij, die bij dit alles kostelijk profiteert**, zijn de Koerden, want zij worden nu eens tegen de Russen, dan weder tegen de Engelschen, eindelijk tegen de Armeniërs losgelaten, en laten zoodoende de geloofsgenoten in eigen land met rust. [...]

1545 19 oktober 1915 **Ofschoon Turkijë veel last geeft aan de Engelsche soldaten**, is het stellig geen eer, om bondgenoot van zulk een land te zijn, dat op stelselmatige wijze Armenië heeft ontvolkt.

21 oktober 1915 **Giften.**

1550 Voor de Vervolgden in Armenië.
Ter eere van de H. Theresia f 0.50

8 december 1915 **De paus over den oorlog.**

1555 De paus heeft een redevoering gehouden in het Consistorie, waarin hij ook uitvoerig over den oorlog sprak.
Wij ontleenen er de volgende verklaringen van onmacht aan:
"Niettegenstaande de verwoestingen, die zich nu reeds sedert 16 maanden opeenstapelen, niettegenstaande het feit, dat het verlangen naar vrede dagelijks in vele harten toeneemt, niettegenstaande onze pogingen, om dien vrede te verhaasten en
1560 door alle middelen een einde aan de tweedracht te maken, neemt deze noodlottige oorlog te land en ter zee in verwoedheid nog steeds toe, en hij bedreigt het rampzalige Armenië met algeheele vernietiging. Wij gevoelen ons door onze heilige zending verplicht, opnieuw de eenige middelen aan de hand te doen, welke spoedig een
1565 einde kunnen maken aan dezen ontzettenden wereldbrand en een vrede bewerkstelligen, waarnaar de geheele menscheid vurig haakt, namelijk een vrede, die rechtvaardig en duurzaam is, en niet ten voordeele van slechts een der oorlogvoerende partijen. [...]"

14 december 1915 **UIT ROME.**

1570 HET GEHEIM CONSISTORIE. Rome, 6 December.
[...] "Z. H. herinnerde eerst [...], en ging voort:

1575 Ofschoon dat gedurende zestien maanden de ruïnen zich opgestapeld hebben, ofschoon in alle harten het verlangen naar vrede is aangegroeid en talrijke huisgezinnen om vrede bidden, ofschoon Wij alle middelen aangewend hebben om tot den vrede te geraken en den tweespalt weg te nemen, duurt de oorlog voort op zee en op het land, terwijl het ongelukkig Armenië geheel verwoest is. [...]"

22 december 1915 **De afgevaardigde Liebknecht heeft de volgende vragen**
aan den Rijkskanselier Von Bethmann Hollweg gesteld:
1580 Kan de Kanselier mededelen, welke belastingen aan de bezette landen, in het bijzonder aan België, zijn opgelegd?
Is de Kanselier op de hoogte van de wreedheden, die in Armenië begaan zijn en die door de vijandelijke pers aan het licht zijn gebracht?

12 januari 1916 **In den Rijksdag heeft Liebknecht het pijnlijke vraagstuk**
1585 der Armeniërs aan de orde gebracht. Het antwoord luidde:
Het is den Rijkskanselier bekend, dat de Porte eenigen tijd geleden ten gevolge van tot oproer aanzettende kuiperijen van onze tegenstanders besloot, dat de Armenische bevolking van een bepaald gebied van het Turksche Rijk haar woonplaatsen zou verlaten en dat haar nieuwe zouden worden aangewezen. Wegens zekere gevolgen van dezen maatregel heeft tusschen de Duitsche en
1590 Turksche regeeringen een gedachtenwisseling plaats. Nadere bijzonderheden kunnen niet worden vertrekt.
Er is dus voor deze ongelukkigen toch *iets* gedaan. Het Turksch gezantschap te Boekarest ontkent, dat er Armeniërs vermoord zijn!

12 januari 1916 **De Armenische kwestie.**
1595 BERLIJN, 11 Januari. (Wolff.) De Norddeutsche Allgemeine Ztg. tekent bij het antwoord op Liebknecht's interpellatie in den Rijksdag over de Armenische kwestie aan:
Wij wenschen bij deze gelegenheid terug te komen op de bewering, in den herfst van het vorig jaar in de Engelsche pers en in het Hoogerhuis geuit, als zouden de
1600 Duitsche consulaire ambtenaren in Klein-Azië, en met name consul Rössler te Aleppo, de Turksche bevolking hebben aangespoord tot gruweldaden jegens de Armeniërs.
Destijds is deze belichting van bevoegde zijde reeds als onwaar gebrandmerkt. Naar wij thans van betrouwbare zijde vernemen, zijn inmiddels een aantal uit eigen
1605 beweging geschreven brieven van onzijdige personen uit het consulaire ressort van Aleppo ontvangen, waarin juist aan consul Rössler warme hulde en dank wordt gebracht voor zijn bemoeiingen in het belang der Armeniërs. Voor hen, die met den arbeid van dezen consul in Aleppo bekend zijn, zijn stellig deze getuigenissen niet noodig om de verwijten jegens deze verdienstelijken ambtenaar aanstonds voor onwaar te verklaren.

15 januari 1916 **Lord Bryce ontving van een hem bekend Armeniër,**
1610 die van Engeland vertrokken was om zijn landgenooten te helpen, het volgende telegram:
Den 10den Januari waren vluchtelingen aangekomen van Mush, die vertelden dat 1500 Armeniërs, door honger en koude gedwongen, zich in November aan de regeering hebben overgegeven na haar aanbod van amnestie. Op last van den gouverneur moesten de mannen vermoord en de vrouwen en kinderen in de Euphraat geworpen worden.
1615

7 februari 1916 **Een Russische lezing van de Armeensche gruwelen.**
1620 ST. PETERSBURG, 6 Februari. (St. Pet. Tel. Ag.) De te St. Petersburg verschijnende Beurs-courant schrijft over de Armeensche gruwelen het volgende:
Ofschoon de Duitschers met kracht ontkennen, dat zij deel hebben aan de gruwelen in Turksch Armenië, zijn wij in het bezit van onwrikbare getuigenissen, waaruit blijkt dat Duitschland, om zijn economische belangen te dienen, krachtige medewerking heeft verleend tot de uitroeiing van het ongelukkige Armeensche volk, wijl het
1625 (Duitschland) dat volk beschouwde als een beletsel ter verovering langs vredelievenden weg van de Turksche markten voor de Duitsche industrie.
De zaak is, dat sinds een jaar of twintig bijna driekwart van den Turkschen invoer en uitvoer in handen waren van belangrijke Armeensche handelshuizen, die uitsluitend zaken deden met Engeland, Frankrijk en Rusland.
1630 Ook voerden deze handelshuizen niet enkel belangrijke orders uit voor de Turksche regeering doch ook verleenden zij dikwijls aan die regeering aanzienlijken financieelen steun.
Onder deze omstandigheden moesten de Duitsche kooplieden en industrieelen bij hun pogingen om die markten te veroveren natuurlijk de medewerking zien te verkrijgen van
1635 de bovengenoemde Armeensche handelshuizen.

De Turken, echter, gewend aan de dure, doch goede Fransche en Engelsche waren, weigerden hardnekkig te koopen van de Duitsche reizigers. Dientengevolge moesten de Armeensche handelshuizen, die enorme partijen goederen uit Duitschland hadden laten komen, wel aanzienlijke verliezen lijden en zagen zij zich, goedschiks of kwaadschiks, genoodzaakt hun pogingen om de Duitsche waren erin te krijgen, te staken. De daardoor tot wanhoop gebrachte Duitsche handelsreizigers verbreedden nu het onware gerucht, dat de Armeniërs met alle mogelijke middelen het slagen van den Duitschen handel in Turkije belemmerden. Deze geruchten werden door de Duitsche consulaire ambtenaren of veeleer, Duitsche consulaire spionnen bevestigd in hun officieele rapporten.

Daarop opende de Duitsche pers een verwoeden veldtocht tegen de Armeniërs, die van alles en nog wat werden beschuldigd. Het is onder deze omstandigheden wel te begrijpen, dat de uitroeiingspolitiek, tegen de Armeniërs gevoerd door Abdoel-Hamid, de Duitsche diplomatie toelachte. Zij besloot die politiek toe te passen, daar zij er het eenige middel in zag, een aan den Duitschen handel en de Duitsche industrie de economische verovering van het Turksche rijk te verzekeren.

Werkelijk nam Duitschland sinds 1894 een vijandige houding aan tegen de Armeniërs, welke houding het overigens op huichelachtige wijze trachtte te verbloemen door het houden van eenige quasi-pro-Armeensche vergaderingen, die op handige wijze in Berlijn en andere steden van Duitschland werden geënsceeneerd.

Tezelfdertijd stuurde Abdoel Hamid met machtiging van Duitschland een ambtenaar, Helle (?), met een speciale opdracht naar Duitschland, waar deze in samenwerking met de Duitsche politie een streng toezicht moest uitoefenen op de Armeniërs, die in dat land vertoefden. Tegelijkertijd verleende de Sultan enorme subsidies aan een aantal Duitsche bladen, wien dezelfde taak was opgedragen.

De archieven te Konstantinopel bevatten talrijke officieele rapporten, die de ondertekening dragen van Duitsche politie-autoriteiten, welke rapporten niet enkel betrekking hebben op de Armeniërs in Duitschland, maar ook op die in Zwitserland en in België, in welk land kolonel Raiff bei te Brussel aan het hoofd stond van een speciaal inlichtingenbureau. Bovendien stelde de Duitsche regeering, in samenwerking met de Turksche gezanten in verscheiden Europeesche hoofdsteden een "zwarte lijst" op van verdachte Armeniërs, die - zoodra zij Duitschland verlieten, aan allerlei overlast bloot stonden.

Nog verder gaande, om Abdoel Hamid te plezieren, droeg Duitschland aan zijn gezanten in Rusland, Frankrijk en Duitschland op, de Armeensche betoging in die landen te bestudeeren en na te gaan, welke houding de regeering, bij welke zij geaccrediteerd waren, tegenover dat volk aannam. Trouw gevolg gevende aan die opdracht, stuurden ten slotte de Duitsche diplomaten rijke vruchten van dat spionage-systeem aan Abdoel Hamid.

Voor het overige deden de Duitsche consuls in Turkije van hun kant hun best. Ook zij verklikten aan Abdoel Hamid al wat zij omtrent de Armeensche onderdanen van den Sultan te weten kwamen, o.a. door partij te trekken van allerlei soort individuen van verdacht allooi.

Op een lijst die in het bezit geraakte van de Jong-Turken en die thans in handen is van het Comité voor Vereeniging en Vooruitgang, komen de namen voor van al die trouwe dienaren, die met Duitsch geld waren gekocht. Om te beginnen, vermeldt de lijst den naam van Weiss, den correspondent van de Frankf. Ztg., die in 1906 ten tijde van den aanslag op Abdoel Hamid de eerste was, die in een telegram het vermoeden te kennen gaf, dat die aanslag het werk was van de Armeniërs, terwijl de lijst eindigt met de namen van hotel-portiers en waardinnen van huizen van ontucht. De Jong Turken zelf hebben toegegeven, dat Duitsche agenten deel hebben gehad aan de voorbereiding van de moorden op de Armeniërs ten tijde van de reactie onder Abdoel Hamid.

Poindjiane, een Armeensch volksvertegenwoordiger van Rodosto, die uitgezonden was om een onderzoek in te stellen naar de oorzaken van de moorden, maakt openlijk gewag van de bloedige rol, die Duitsche agenten daarbij zouden hebben gespeeld. Hij bracht het feit aan het licht, dat officieele Duitsche persoonlijkheden de deur van hun woning lieten sluiten, teneinde te beletten, dat Armeensche vrouwen en kinderen zich zouden redden voor de woede van het fanatieke Turksche gepeupel. Verscheidene documenten van dien aard zijn in het bezit van de Turksche regeering; en ofschoon de Duitsche gezanten bij herhaling pogingen hebben gedaan om die stukken uit de handen der Turken los te krijgen, hebben laatstgenoemden ze naijverig bewaard, voorziende, dat zij er later nog wel eens nut van zullen kunnen trekken."

De hier meegedeelde feiten - schrijft de St. Peterburgsche Beurs-courant - zijn slechts enkele uit de vele, die wij nog zouden kunnen vermelden, om te bewijzen, dat

het ambtelijke Duitsland met het oog op zijn economische belangen heeft meegewerkt aan de uitroeiing van de ongelukkige Armeensche bevolking van Turkije.

- 1705 19 februari 1916 **De Turken weten over den val van Erzeroem nog niets** te melden. [...] Voordat de stad verlaten werd, moeten er duizenden Armeniërs zijn vermoord [...]
- 1710 1 maart 1916 [...] **Een Armeensch priester verklaarde, dat de Turken** te Moesh 13990 Armeniërs hebben vermoord, wijs ze Russische-gezind waren.
- 1715 7 maart 1916 [...] **De oogst is, zowel in verband met de moorden op Armeniërs** en met de verwoesting door sprinkhanen aangericht, ongunstig geweest. Het behoeft derhalve geen verwondering te wekken, als Turkije het eerst onder de blokkade van de geallieerden bezwijkt.
- 1720 9 maart 1916 [...] **Naar aanleiding van de mededeeling in het officieele** Russische legerbericht, dat het Russisch Kaukasus-leger de stad Bitlis veroverd heeft, schrijft de *Berliner Lokal Anzeiger* o.m.:
Deze stad heeft beteekenis niet alleen omdat daar de regeering zetelt en ze het middelpunt is van handel en verkeer voor een tamelijk uitgestrekt gebied, maar ook omdat zij het brandpunt is van de Armeensche revolutionnaire beweging. De aanvoerders, van den Hintspakbond komen, als vele andere toonaangevende Armeniërs, uit Bitlis, waar de haat tegen Turken en Koerden veel sterker is dan in andere vilajets door Armeniërs bewoond. De stad telt twee tot drieduizend inwoners. Alleen de ambtenaren en militairen zijn Turken. De Koerden zijn meestal veefokkers en herders. De Armeniërs kooplieden en ambachtslieden, die de wol en de vellen van de Koerdische schaapskudden verwerken en verkoopen.
Men moet eerbied hebben voor den snellen opmarsch der Russische troepen in dit jaargetijde, onverschillig of zij den weg genomen hebben over Moesj of over Ablat.
- 1730 17 april 1916 **Uit Keulen wordt aan de Tijd gemeld:**
"Aan de Katholieke kerkelijke overheden in Duitsland is van bevoegde zijde uit het Katholieke Missiegebied de volstrekt betrouwbare mededeeling toegekomen, dat meer dan een miljoen Armeniërs door de Turken zijn vermoord, hetzij door uithongering, hetzij door mishandelingen. Tot dit miljoen behoorden nagenoeg 100.000 katholieken, waaronder vier bisschoppen."
- 1735 16 mei 1916 [...] **tegenover de Armeniërs te Trebizonde begaan,** alle afschuwelijkheden, elders door de Turken aan de [on]gelukkige Armeniërs bedreven, nog te ?en gaan.
- 1740 De uitdrijving der Armeniërs uit Trebizonde nam in Juli 1915 reeds een aanvang, en om te beginnen werden verscheidene honderden jonge Armeniërs uit de welgestelde kringen gearresteerd op voor?, dat zij verraad hadden gepleegd [...]
- 1745 18 mei 1916 **Turksche gruwelen.**
GENEVE, 17 Mei. (V. D.) De "Messagero" verneemt uit Petrograd, dat prins Argutinski de regeering een rapport heeft gezonden aangaande den toestand waarin Trebizonde verkeerde, toen de Russen daar binnentrokken. Zij vonden er 15000 inwoners, allen Grieken; al de Armeniërs van de stad en de omstreken waren door de Turken gedood of mishandeld.
- 1750 De wreedheden te Trebizonde gepleegd overtreffen die welke te Turken in andere streken van Armenië hebben bedreven.
Reeds in Juli 1915 werden eenige honderden jonge Armeniërs in hechtenis genomen, beschuldigd van verraad en in zee geworpen.
- 1755 6 juni 1916 **De moorden op de Armeniërs.**
De gedelegeerde Bahof is met zijn onderzoek naar de moorden op Armeniërs in de streek van Trebizonde gereedgekomen. In 45 Armeensche dorpen, die voor den oorlog 8343 inwoners telden, zijn er nog slechts 367 over. Te Trebizonde zijn er van de 10.000 slechts 92 in leven gebleven. De uitroeiing der Armeniërs had systematisch plaats met de actieve medewerking der Duitschers.
- 1760 23 augustus 1916 **De Tribune bevat een schrijven, dat in de Berner Tagwacht** van 12 Aug. voorkomt en dat afkomstig is van prof. dr. Forel, vroeger hoogleeraar in Zürich
- 1765 De heer dr. Eduard Grater, een Zwitser, vroeger leeraar in Aleppo (Turksch Klein-Azië) bezocht mij dezer dagen en gaf me de volgende regels om ze naar believen te gebruiken, resp te publiceeren.

- De medeonderteekenaar dr. Niepage is een Duitscher.
- 1770 Beiden hebben tengevolge van de toestanden daar van hun betrekking als onderwijzer van Armeensche kinderen te Aleppo afstand gedaan. Twee anderen, die het stuk mede onderteekenden, noem ik hier niet doch van de genoemden heb ik daartoe volmacht. Nadat het Deutsche Ministerie van Buitenlandsche Zaken het stuk reeds in October 1915 had gekregen, doch het verzweeg, terwijl de onderteekenaars den moed hebben, ervoor in te staan, zou ik mijnerzijds zwijgen als een lafheid beschouwen.
- 1775 Dr. Eduard Graeter ken ik reeds sedert jaren als een uitnemend man, die hooge idealen najaagt en zich daarvoor opoffert. Van partij kiezen uit haat tegen Duitschland en de Duitschers, van eenige overdrijving en valsche tendenz kan dus bij hem geen sprake zijn. Bloedverwanten van dr. Ed. Graeter zijn bovendien in Basel welbekend door hun groote en opofferende werkzaamheid in de geheelonthoudersbeweging,
- 1780 Elk commentaar zou het korte bericht aan het Deutsche Ministerie van Buitenlandsche Zaken slechts schade doen. Stom van ontzetting staat men tegenover zulke feiten. Gaat dan de wapenbroederschap der Duitschers en Turken zoo ver, dat hier stilzwijgen geboden schijnt? Voor de Deutsche strategie misschien wel, [...] dieren verre overtreft. Mogen ook al
- 1785 eenige Armeensche kooplieden hun volk in het buitenland een slechten naam bezorgd hebben - dit treft de even wakkere als arbeidszame Armenische boeren en vele anderen hunner wakkere landslieden volstrekt niet.
- Het in dezen brief bedoelde schrijven begint aldus:
- 1790 Aleppo, 8 October 1915. Wij nemen de vrijheid met verschuldigden eerbied het volgende aan het Ministerie van Buitenlandsche Zaken te berichten: "Het schijnt ons onze plicht, de opmerkzaamheid van het Ministerie van Buitenlandsche Zaken erop te vestigen, dat aan onzen arbeid in de school voortaan de zedelijke grondslag en de
- 1795 achting bij de hier woonachtige bevolking moet ontbreken, wanneer de Deutsche regeering inderdaad niet in staat zou zijn, de brutaliteit te verzachten, waarmee men hier optreedt tegen de verbannen vrouwen en kinderen van gedooide Armeniërs. "Ten overstaan van de gruweltooneelen, die zich dagelijks bij ons schoolgebouw, onder onze oogen voltrekken, is onze arbeid in de school gedaald tot een hoon op het menschelijk gevoel.
- 1800 Hoe kunnen wij, onderwijzers, Sneeuwwitje en de zeven dwergen met onze Armenische kinderen lezen, hoe moeten wij vervoegen en verbuigen, wanneer op de open plaatsen tegenover en naast ons schoolgebouw de dood huishoudt onder de verhongerde stamgenooten van onze scholieren, meisjes, jongens, vrouwen, die haast naakt op den grond liggen, terwijl andere tusschen ongelukkigen, die reeds hun lijden hebben geëindigd en tusschen reeds klaar staande doodkisten
- 1805 hun laatste adem uitblazen. Veertig tot vijftig skeletten blijven over, wanneer 2000 tot 3000 gezonde boerenvrouwen uit Boven-Armenië hierheen gedreven worden. De mooien worden uitgeroeid door de lusten hunner bewakers. De leelijken vallen aan stokslagen, honger, dorst te offer, want terwijl ze aan den oever van het water liggen, laat
- 1810 men de verdorstende schepsels niet drinken. Europeanen, die brood onder de hongerden wilde verdeelen, weigerde men dat. Meer dan 100 lijken van verhongerden draagt men dagelijks uit Aleppo naar buiten. En dat alles geschiedt onder de oogen van hooge Turksche ambtenaren. Veertig tot vijftig skeletten liggen op een open plaats bij onze school bij elkaar. Ze zijn krankzinnig. Zij hebben verleerd te eten. Geeft men
- 1815 hun brood, dan leggen zij het onverschillig op zij. Zij kreunen zachtjes en wachten op den dood. "Ia-à-lim el alman (de leer der Duitschers), beweren de inboorlingen, is dat. Gruwelijke vlekken dreigen het eereschild van Duitschland te bevleken in de toekomstige geschiedkundige herinnering der Oostersche volken. De Duitschers, zeggen de meer beschaafden onder de bewoners van Aleppo, willen deze gruwelen niet. Misschien weet het Deutsche volk er niets van. Hoe zouden anders bij de waarheidsliebende Duitschers krantenartikelen mogelijk zijn, die van humane behandeling der Armenische hoogverraders berichten?
- 10 november 1916 **Rede van Asquith.**
- 1825 Ook de Engelsche minister-president is gisteren aan het woord geweest en wel op het Londensche Stadhuis ter gelegenheid van het optreden van den nieuwen lord-mayor (burgemeester). Hij sprak vooral over de kleine Staten en nationaliteiten, allereerst over de Armeniërs.
- 1830 Het ontzaglijk lijden van dit volk heeft innige deelneming gewekt en alle drie de landen hebben groote sommen bijeengebracht om het te helpen in zijn tegenwoordige omstandigheden en om het later naar zijn land te doen terugkeeren. Ik behoef wel niet te zeggen, dat onze regeering deze pogingen met innige genegenheid heeft gadegeslagen en besloten heeft dat er een tijdperk van vrijheid en verlossing voor dit oude volk
- 1835 zal aanbreken. Doch Duitschland, dat achter Turkije staat, [...] om deze geo? op te heffen [...] bloedbaden onder een christelijk volk te stuiten en, indien het 't

gewenscht had, te voorkomen, Duitschland heeft onbewogen, ja zelfs met instemming en welbehagen toegezien. Dit is één voorbeeld, doch een veelbeteekenend voorbeeld, van de beteekenis van een verduitscht Turkije.

1840

15 december 1916 **Er is juist - en ook dat zal niet meewerken tot den vrede**
- een Blauwboek verschenen over de **gruwelen in Armenië**

Het bevat een groot aantal authentieke bescheiden, die één lange lijst van gruwelen vormen, welke nauwelijks een weerga vinden in de nieuwe geschiedenis. Er blijkt uit, hoe er ongeveer 1.800.000 Armeniërs in het heele Turksche rijk woonachtig waren in het begin van 1915.

1845

Daarvan zijn er, naar schatting, nog 600.000 in het land, alhoewel dezen zich in ellendige omstandigheden bevinden in de plaatsen, waarheen zij weggevoerd zijn. Een tweede 600.000-tal is gedeeltelijk gedwongen tot den Islam over te gaan, voor een ander deel houden zij zich schuil in de bergen of zijn over de grens gevlucht. *Ten naaste bij 600.000 Armeniërs zijn op schier ongelooflijk barbaarsche wijze ter dood gebracht.* Het Blauwboek bevat tal van voorbeelden van de afschuwelijke bejegening, welke vrouwen en meisjes deelachtig werden.

1850

1855

19 december 1916 **Er is intusschen weer een nieuwe quaestie ontstaan,** thans met Turkije. Men verneemt van het departement van Buitenlandsche Zaken, dat tengevolge van het optreden der Turken tegenover de Armeniërs en Syriërs de bepalingen van de overeenkomsten betreffende het buitengebied van Turkije met de Vereenigde Staten opgeheven zijn en er een toestand is ontstaan, op grond waarvan Amerika de goedkeuring van de benoeming van Fuad bey tot gezant in de Vereenigde Staten heeft uitgesteld.

1860

2 januari 1917 **De Times bevat het verslag van het getuigenis**

van twee Muzelmannen, die van den moord op de Armeniërs getuige zijn geweest.

1865

"In Juni 1915, zoo verklaart een van hen, heb ik in de voorsteden van Moesj [Muş] tallooze lijken van Armeniërs gezien, zoowel van mannen als vrouwen. Sommigen waren doodgeschoten, anderen doorstoken en bijna allen waren op afschuwelijke wijze verminkt. Vrouwen waren van alle kleeren ontdaan. Ik heb 500 vrouwen en kinderen gezien in een kamp bij Bitlis. De gendarmes, die hen bewaakten, zeiden, dat de gevangenen gedeporteerd moesten worden, maar dat zij bevel hadden, hen onderweg door benden Koerden te laten vermoorden.

1870

"Bij Zaart [Siirt?] zag ik ongeveer 15.000 lijken in twee ravijnen liggen. De Armenische bisschop van Zaart was op zijn verzoek in een naburigen kelder doodgeschoten. Bij Moesj zag ik, hoe gendarmes brandende toortsen wierpen in een stal, waar 500 Armeniërs opgesloten waren. Allen zijn levend verbrand. Te Moesj werd ieder Armeniër, die zich op straat vertoonde, omgebracht. Niemand werd gespaard, zelfs geen ouden van dagen of gebrekkigen.

1875

Tusschen Ilinis en Sjerklakend waren twee kuilen vol lijken. Een andere kuil was vol met kinderlijken.

1880

Te Karnsjoean dreven ontelare lijken op de rivier de Moerad.

Te Erzindsjan werden duizend Armeniërs in den Euphraat geworpen. Velen wierpen zich erin, om aan een vreeselijker dood te ontkomen.

1885

Een fetwa van den Sjeich ul Islam, die vergezeld was van een imdé, verklaarde dat de Armeniërs het bloed van Muzelmannen vergoten hadden en het dus gewettigd was, hen te dooden. Vrouwen en kinderen werden aangevallen en geschonden en vermoord door georganiseerde benden.

Te Trebizonde werden kinderen, die onder escherming van den Amerikaanschen consul stonden, weggevoerd en in booten geworpen. Zij werden vermoord of in zakken gestopt, die in zee geworpen werden.

1890

Te Kamasj dwong een bende Koerden de bewakers van een konvooi Armeniërs om heen te gaan en daarna werden alle Armeniërs vermoord en hun lijken in den Euphraat geworpen. Te Trebizonde werden alle muselmannen verwittigd dat zij des doods schuldig waren, als zij aan Armeniërs onderkomen verschaften. De Turksche ambtenaren zochten de mooiste vrouwen uit, schonden haar en vermoordden haar daarna.

1895

26 februari 1917 **BALFOUR OVER DE ARMEENSCH E GRUWEL E N .**

Balfour heeft het volgende telegram aan 't Amerikaansche comité ter ondersteuning van de Armeniërs gezonden:

1900

Het lijden van de Armeniërs in het Turksche rijk is bekend, maar het is de vraag, of men een klaar besef heeft van de bedreven gruwelen. Twee jaar geleden waren er 1.800.000 Armeniërs in het Turksche rijk; van hen werden er 1.200.000 vermoord of weggevoerd. Zij, die vermoord zijn, hadden wel afschuwelijke gruwelen te verduren, maar ontkwamen toch aan den langen doodsstrijd van de gedeporteerde mannen, vrouwen en kinderen. Zonder levensmiddelen, zonder bescherming tegen het klimaat, zonder dat men zich om hun leeftijd of zwak gestel bekommerde, werden zij van huis verdreven;

1905

zij moesten loopen, zoolang hun krachten het toelieten of tot zij door hun drijvers verdronken of in massa vermoord werden. Sommige stierven van uitputting of vielen bij den weg neer; anderen overleefden den tocht, die drie maanden duurde en bereikten de woestijn en moerassen langs de midden-Euphraat. Daar werden zij aan hun lot

1910 overgelaten en kwamen om van hongersnood of ziekte. Te Abu Herrara waren velen, meerendeels vrouwen, kinderen en oude mannen, zeven dagen zonder voedsel. De in het Turksche rijk achtergelatenen werden beroofd en onderdrukt. De vrouwen en kinderen dwongen men Mohammedaan te worden. Er was in April 1915 minder dan een tiende gedeelte in Turkije achtergebleven. Eenigen van hen wisten naar den Kaukasus of

1915 Egypte te ontvluchten.

26 mei 1917 **De vernietiging van een volk.**

Eenigen tijd geleden hebben wij melding gemaakt van een door een Amerikaansch comité tot ondersteuning van de Armeniërs en Syriërs gepubliceerd rapport van een ooggetuige over de gruwelijke lotgevallen van de naar het noorden van Syrië en Arabië verbannen Armeense bevolking. Verschillende uitvoerige relazen over de Turksche vervolgingen van de Armeniërs, welke nu voor ons liggen en welke voor het meerendeel door Duitsche ooggetuigen zijn opgesteld, laten weinig twijfel aangaande de juistheid van de andere dan van Turksche zijde ontvangen berichten en den omvang van het vreeselijke lot, dat

1920

1925 het ongelukkige Armeniaansche volk heeft getroffen.

Deze Duitschers, ongetwijfeld bewogen door deernis met hun christelijke geloofsgenooten, maar van politieke vooringenomenheid tegen den Turkschen bondgenoot toch niet te verdenken, hebben dan ook de openbare meening in Duitsland, eenzijdig voorgelicht door de in de Duitsche bladen opgenomen Turksche communiqués, van de ware toedracht op de hoogte trachten te brengen. [...]

1930

In een ander Duitsch boekje, met de geheele voorgeschiedenis omtrent de aanleidingen tot de uitroeiing der Armeniërs, vinden wij vermeld, dat van het volgens de statistiek van het patriarchaat, in Turkije levende aantal van 1.845.450 Armeniërs er niet minder dan 1.296.350 verbannen of gedood zijn, gevlucht 244.400, gespaard

1935 gebleven 284.700. [...]

5 juli 1917 **Tegenspraak.**

KONSTANTINOPEL, 4 Juli. (Milli.) De United Press heeft zich uit Parijs laten melden, dat in Siwas [Sivas, Sivas] een verschrikkelijke moord op de Armeniërs heeft plaats gehad. De 6000 Armeniërs, die daar kort geleden hadden gewoond, zouden bijna geheel zijn verdwenen.

1940

Nu is het bekend, dat bij het begin van den oorlog de Armeniërs zijn opgestaan. De Keizerlijke Ottomaansche regeering was diensgevolge genoodzaakt de Armenische bevolking uit de operatiezone te verwijderen. In die zone lag ook de stad Siwas [Sivas] en de Armeniërs, die daar woonden, zijn dan ook twee jaar geleden naar Oerfa [provincie Urfa] overgebracht. Bovengenoemd bericht kan dus niet juist zijn aangezien er in Siwas geen Armeniërs meer zijn.

1945

13 september 1917 **HULP VOOR HET ARMENISCHE VOLK.**

1950 – Door het Comité tot leniging van den nood in Armenië, hetwelk zich gevormd heeft onder voorzitterschap van den oud-minister mr. A. v. Gijn, en waarin o. m. zitting hebben jhr. mr. P. J. J. S. M. van der Does de Willebois, te 's Hertogenbosch, en jhr. mr. Ch. Ruys de Beerenbrouck, te Maastricht, is een circulaire verzonden, waarin zij o. m. zeggen :

1955

Van alle volkeren, die in den wereldoorlog betrokken zijn, heeft geen enkel deel naar verhouding zoo zwaar geleden als het Armenische volk. Ofschoon het met de oorzaken van den oorlog niets had uit te staan, noch ook in belangrijke mate bij de eigenlijke oorlogvoering betrokken was, heeft het in den loop van den oorlog de helft van zijn onder Turksche heerschappij levende mannen, vrouwen en kinderen verloren.

1960

Het Armenische volk telde vóór den oorlog ongeveer 3.600.000 zielen, waarvan de grootste helft in Turkije, de kleinste helft in Rusland woonde. In het voorjaar van 1915 werd het bevel uitgevaardigd, dat alle Armeniërs uit Hoog-Armenië, Cilicië, West-Anatolië en Mesopotamie naar elders zouden worden overgebracht. Wat beteekende deze deportatie nu in werkelijkheid voor de bevolking?

1965

Naar het voorgeven van de autoriteiten een vreedzame en ordelijke verhuizing naar hare nieuwe woonplaatsen, in waarheid echter: de roof van de geheele have van het volk, het vermoorden van het mannelijk deel der bevolking, het wegslepen van de jonge vrouwen en meisjes naar Turksche harems en koerdische dorpen, het verkoopen van de kinderen op slavenmarkten en het overleveren van de overigen, voor zoover zij nog in leven zijn gebleven, aan een langzamen dood door ziekte en hongersnood. Slechts wie tot den Islam overging kon leven en bezittingen redden. Van de gedeporteerde massa der bevolking zijn naar schatting 800.000 door systematische slachting en uithongering omgekomen.

1970

De rest van het Armenische volk in Klein-Azië is een hongerslijdend bedelaarsvolk, in

1975 hoofdzaak uit grijsaards, oudere vrouwen en kinderen bestaande. Aan den rand van de

- woestijn van Mesopotamië zijn groote troepen van deze ongelukkigen in concentratiekampen bijeen gedreven, waar honger en ziekte het werk van de Turksche wapenen voortzetten; andere zijn over Mohamedaansche dorpen verdeeld, waar zij met bedelen hun ellendig bestaan voortslepen. Het nog in leven gebleven deel van de
- 1980 Turksch-Armenische-bevolking zal nog ongeveer 300.000 à 400.000 in getal zijn. Het aantal kinderen, dat van hun naastbestaanden gescheiden, op de karavanenwegen is blijven liggen en in de steden, welke men voorbijgekomen is, als honden rondloopt, loopt tot in de tienduizenden. Het bloeiende schoolwezen der Armeniërs met meer dan 130.000 leerlingen, bestaat niet meer; meer dan 1000 christelijke kerken staan leeg
- 1985 of zijn in moskeeën veranderd.
- Zonder schroom kan worden gezegd, dat hetgeen hier aan een geheel volk is overkomen, in verscheidene voorafgaande eeuwen zijn wedergade niet vindt. Het is nauwelijks te gelooven, dat in de twintigste eeuw de uitroeiing van nagenoeg een geheel volk onder zoo ontzettende omstandigheden op onzen aardbodem nog mogelijk was. Doch alleszins
- 1990 geloofwaardige getuigenissen van neutrale consulaire ambtenaren, van Duitsche en Zwitsersche hoofden en ondergeschikten van zending en onderwijs zijn bij boekdeelen aanwezig en nemen allen twijfel weg.
- Niet twijfelende of het bovenstaande, voor welks juistheid de leden van het
- 1995 Uitvoerend Comité, na kennisneming van talrijke geschriften en rapporten, durven in te staan, u aanleiding zal geven een bedrag voor de instandhouding van het Armenische volk af te zonderen, noodigen de ondergeteekenden U uit bijgaand inschrijvingsbiljet aan een van hen te doen toekomen. Aan de bij de circulaire gevoegde bijlagen ontleenen wij nog:
- Iemand, behoorende tot een neutrale natie en voor wiens volstrekte betrouwbaarheid
- 2000 dr. James L. Barton, voorzitter van het Amerikaansche Hulpcomité, ten volle instaat, heeft de volgende mededeelingen verstrekt omtrent een reis, door hem gemaakt langs de verschillende plaatsen, langs den Euphraat, waar een aantal gedeporteerde Armeniërs, voor zoover zij de reis overleefd hebben, geconcentreerd zijn.
- Van Meskene tot Deir es Sor zijn overal de oevers van den Euphraat getuigen van
- 2005 dezelfde afschuwelijkheden. Meskene is door zijn geografische ligging aan de grens van Syrië en Mesopotamië het aangewezen concentratiepunt voor de gedeporteerden uit de Anatolische districten, van waar uit zij langs den Euphraat verdeeld worden. Zij kwamen daar bij tienduizenden aan, maar het grootste deel liet er ook het leven. De inlichtingen, welke ik ter plaatse kreeg, geven mij het recht te zeggen, dat er bij
- 2010 de 60.000 Armeniërs begraven liggen, die aan honger, ontberingen, typhus en dysenterie stierven. Zoover het oog rijkt, zijn er grafheuvels, die elk twee à driehonderd lijken bevatten, vrouwen, grijsaads en kinderen van alle standen en familiën door elkander. Thans zijn er nog 4400 Armeniërs tusschen de stad en den Euphraat gelegerd. Zij zijn slechts levende geraamten; hun bewakers geven hun slechts
- 2015 een spaarzaam stukje brood en het komt voor, dat zij in drie dagen niets ontvangen. Een ontzettende dysenterie heerscht er, die speciaal onder de kinderen groote offers vergt. De ongelukkige kleinen vallen tengevolge van hun honger op alles aan wat zij zien; ze eten gras, aarde en zelfs uitwerpselen. In een tent zag ik er vierhonderd weeskinderen bijeen; zij moeten elken dag 150 gram brood krijgen, doch het komt voor,
- 2020 dat zij soms twee of drie dagen zonder eenig voedsel blijven. De sterfte is natuurlijk buitengemeen. Ik kon vaststellen, dat de dysenterie er in acht dagen zeventig wegrukte.
- Te Abu Herera, het ongezondste oord der woestijn, vertoeven op een heuvel 240
- 2025 Armeniërs, welke onder bewaking van twee gendarmen honger lijdten. Dicht bij de plaats, waar mijn wagen ophield, zag ik vrouwen, die uit het paardenvuil de weinige onverteerde gerstekorrels bijeenzochten. Op het brood, dat ik ze gaf, wierpen zij zich als uitgehongerde dieren, zij verscheurden het met hunne tanden en toen mijn aanwezigheid aan de anderen bekend was geworden, stortte de geheele troep zich van den heuvel mij tegemoet, smeekende om brood; het waren alle vrouwen en kinderen; ik
- 2030 was getuige van een feitelijk veldslag om het brood, dat ik geven kon.
- 16 september 1917 **De Turksche Delegatie deelt ons mede:**
- Volgens de Nederlandsche bladen zou zich in Nederland een comité hebben gevormd tot hulpverlening aan de Armeniërs. In een aan het Nederlandsche publiek gericht
- 2035 omzendbrief zou het comité melding maken van feiten, die niet met de werkelijkheid overeenkomen en ernstige beschuldigingen inbrengen tegen de Turksche regeering, aldus de politiek mengende in de weldadigheid. [verder een lang betoog over de misdaden der Armeniërs]

2040 3 oktober 1917 **Armenië.**
 De Turksche legatie heeft de Nederlandsche pers een mededeeling doen toekomen, houdende bezwaren tegen een circulaire van ons Comité ten gunste van de Armeniërs die in noodtoestand verkeerden. Wij begrijpen zeer wel, dat het belang der Turksche regeering met zich brengt om de bekende feiten in een milder daglicht te stellen.

2045 Zoolang het feit der algemeene deportatie van het Armenische volk uit alle oost- en westanatolischen Vilajets, zoomede uit Cilicië en Mesopotamië naar de Arabische woestijnen nog niet bekend was in Europa, hebben de Turksche legaties in de neutrale landen, ingevolge hun opdrachten en zooals wij aannemen te goeder trouw, de deportatie geheel ontkend. Nu nog schijnt het, dat de legaties door de regeering in

2050 Konstantinopel zeer onvoldoende onderricht zijn. Want de voor ons liggende verklaring geeft nu weliswaar toe, dat de bevolking van enkele streken om veiligheidsredenen naar "andere deelen van het rijk gedeporteerd zijn", de Turksche legatie weet echter blijkbaar nog niet dat de geheele Armenische bevolking van het Turksche rijk (met uitzondering van het grootste deel der bevolking van Konstantinopel en Samira) uit

2055 hare woningen verdreven en van al haar have en goed beroofd is. Toegegeven dat enkele Armeniërs handelingen hebben gepleegd, die nu in den oorlogstijd strafbaar zijn, dan nog is de verdrijving en de berooving van ongeveer anderhalf millioen mannen, vrouwen en kinderen buiten elke verhouding tot die dingen, die zijn geschied en die niet erger zijn dan die, welke in de grensgebieden van vijandelijke machten in den regel

2060 voorkomen.
 Wanneer men in Duitschland en Oostenrijk met Polen en Tsechen, van wie sommige elementen, om welke reden ook naar hun stamgenooten over de grens zijn gegaan, dusdanig had gehandeld, als de Turksche regeering met de Armeniërs heeft gedaan, dan zoude er in Polen, Silecië en West-Pruisen geen Pool en in Bohemen geen tsech meer te

2065 vinden zijn. Wil men zelfs aannemen, dat in den oorlog ongewone maatregelen tegen enkele deelen der bevolking gebillijkt kunnen worden, dan is het toch op geen enkele manier te verontschuldigen, de geheele burgerbevolking van één natie te deporteren, met het gevolg, dar daardoor volgens betrouwbare en onpartijdige documenten van consuls, zendelingen, ambtenaren en verslaggevers van alle nationaliteiten nog maar

2070 bijna een vierde gedeelte in leven is gebleven. Wat hebben den honderdduizenden vrouwen en kinderen, wier leven door moord, honger en ziekte werd vernietigd, met de veiligheid der etappenstraatwegen te maken?
 Ook berust de bewering dat Turksche ambtenaren, wegens misdadige handelingen aan de gedeporteerden begaan, die systematisch aan doodslag, gedwongen overgang tot de Islam

2075 en den hongerdood werden prijsgegeven, gestraft zijn op eene vergissing. Integendeel, de ambtenaren der provincie tot de Wolis (opperpr^renten) toe, die zich kantten tegen de vernietigde maatregelen uit verstandelijke en humane beweegredenen, zijn afgezet en door gewillige werktuigen vervangen. De namen van deze ambtenaren zijn bekend. De bewering dat de Armeniërs in de door de Russen bezette landstreken hun

2080 Mohammedaansche medeburgers meedoogenloos hebben vermoord, is volgens betrouwbare berichten een volkomen uitvindsel, teneinde de moorden op groote schaal te rechtvaardigen.
 Het Armeensche Volk staat bekend als vreedzaam en vrij van fanatieke gedachten. Het doel van ons hulpcomité is, zooals ook de Turksche Legatie erkent, niet om zich

2085 in politieke aangelegenheden te mengen, maar uitsluitend om gelden te verzamelen voor noodlijdenden. Het bleek echter onmogelijk, de feiten, die oorzaak der ellende zijn, te verzwijgen. Want wie zou anders gelooven, dat van die groote anderhalf millioen tellende Armeensche bevolking van het Turksche binnenland (circa 20% stedelingen, circa 80% boeren), welke in normalen en voor een deel in goede doen leefde, geen

2090 enkel gezin meer huis en hof, hard of woning, goed en geld bezit? Hoe zouden wij anders kunnen verklaren, hoe het gekomen is, dat het vlijtigste en werkzaamste volk van Turkije tot een volk van bedelaars is geworden? Wie zou gelooven, dat van dit volk slechts een ellendig groepje van misschien 200,000 tot 300,000 vrouwen en kinderen zijn overgebleven, die aan den hongerdood zijn prijsgegeven? Wie zou dit

2095 allerverschrikkelijkst feit der wereldgeschiedenis - dat zoowel door de geallieerden als door de centrale machten is erkend - niet voor een belachelijke uitvinding van een misdadig brein houden, als niet een en ander van de beweegredenen, die r toe leidden, werd vermeld?
 Onaantastbare getuigenissen en documenten, ten bewijs van de mededeelingen in onze

2100 circulaires hebben wij voor ons in kleinere en grootere Deutsche, Zwitsersche en Amerikaansche publicaties.
 Wij maken van deze gelegenheid gebruik een bij het Hollandsche publiek er nogmaals op aan te dringen, milddadig aan de inzameling deel te nemen, welker doel door geenerlei

2105 politieke oogmerken noodig is en geen politieke uitspraak met zich brengt, maar in waarlijk neutralen en humanen zin slechts de redding beoogt van de rest der Turksche

Armeniërs, die aan den rand der Arabische woestijnen den hongerdood zijn prijsgegeven.

Het Comité voor hulp aan het Armenische Volk,
ANT. VAN GIJN, Voorzitter,
2110 E. J. VAN DER HOOP,
Secretaresse-Penningmeesteresse. Kanaalstraat 7a, den Haag

5 november 1917 **Uit Parijs wordt aan de Tel. geseind:**

2115 Het Armeensche leger, voor welks formatie de voorloopige Russische regeering machtiging heeft gegeven, wordt steeds verder georganiseerd. Het zal weldra 150.000 man sterk zijn. Het bestaat uitsluitend uit Armeniërs, die Russisch onderdaan zijn en zich vroeger aan andere fronten bevonden; voortaan zullen zij voor de bevrijding van Turksch Armenië strijden.

2120 1 december 1917 **Een protest.**

STOCKHOLM, 30 Nov. (V.D.) Het internationaal socialistisch bureau heeft bij de Centralen geprotesteerd tegen de behandeling der Armeniërs naar aanleiding van het besluit van de Turksche regeering om voor de tweede maal Armeniërs uit Konya en omgeving naar de woestijn van Mesopotamië te deporteren.

2125 12 februari 1918 **EEN NOODLOTTIGEN CIRKELGANG dreigen de zaken in Armenië**
te nemen

2130 Een "bende" Armeniërs - zoo vertelt het officieele Turksche telegraafagentschap - van 2000 man heeft de stad Pulathan genomen en alle Mohammedanen daar op gruwelijke manier vermoord. Ook de lijken werden nog op barbaarsche wijze verminkt. Aldus het Turksche bericht.

En er komen er nog meer van dien aard.

Laten we aannemen, dat het volkomen waarheid bevat.

2135 Dan moeten we echter ook als waarheid aanvaarden, wat in den loop van den oorlog uit goede bron wordt vermeld over gruwelen, door de Turken tegen de Armeniërs begaan. Zoo is er een rapport van het Amerikaansche hulpcomité voor Armenië en Syrië (New-York, 5th Avenue 70). De auteur is niet een Amerikaan, maar behoort tot een neutraal land. Hij heeft de concentratiekampen aan den Euphraat, van Meskene af tot Dor el Zor toe, bereisd en beschrijft wat hij zelf heeft aanschouwd. Dr. James L. Banlon, 2140 president van het Amerikaansche Comité, verklaart, dat er geen sprake van zijn kan, de betrouwbaarheid van het bericht en de stipte eerlijkheid van den berichtgever te betwijfelen.

2145 "Wat nog over is van de Armeensche bevolking, die men hier naar de boorden van den Euphraat gezonden heeft, bepaalt zich tot grijsaards, vrouwen en kinderen. De jonge meisjes, vaak nog kinderen, zijn de buit geworden van de Mohammedanen. Op de lange tochten naar het einddoel van haar verplaatsing heeft men haar versleept, bij elke gelegenheid geweld aangedaan, en, wanneer ze niet reeds door de gendarmen, die de doodskaravanen begeleiden, omgebracht waren, eindelijk verkocht. Vele zijn door hare 2150 roovers naar de slavernij in de harems overgebracht. De mannen van middelbaren leeftijd en de jonge mannen zijn afgemaakt; een overblijfsel werd over de wegen ingedeeld om steenen te kloppen"...

2155 12 februari 1918 **Te Meskene zijn 60.000 (?) Armeniërs begraven;**
omgekomen tengevolge van honger, ontberingen, dissenterie en typhus. Zoover het oog reikt ziet men heuvels waarvan 200 à 300 lijken bevat vrouwen, grijsaards, kinderen, allen door elkander. Thans zijn nog 4400 Armeniërs opeengepakt tusschen Meskene en den Euphraat. 't Zijn slechts levende geraamten. Meermalen ontvangen zij in drie of vier dagen in het geheel geen voedsel, en overigens dagelijks slechts een klein stuk brood. Een schrikkelijke dissenterie woedt vooral onder de kleinen. Deze ongelukkige 2160 wezens werpen zich, om hun honger te stillen, op alles wat zij vinden: zij eten gras, aarde, zelfs excrementen. Ik zag een ?, van 5 à 6(0?) vierkante meters, waarin zich ongeveer 450 weezen bevonden bezig om te verhongeren. Deze ongelukkigen zouden dagelijks 150 gram bekomen maar dikwijls laat men hen twee of drie dagen zonder voedsel.

2165 En zoo citeert de Ned nog meer.

De Bond van Neutrale Landen heeft een onderzoek ingesteld in zake de vervolgingen, waaraan de verschillende nationaliteiten, die zich nog onder Turksche heerschappij bevinden, van de zijde der Ottomaansche autoriteiten, blootstaan.

2170 Het hoofdbestuur van den Bond heeft bevonden dat meer dan 200.000 personen in Klein-Azië met geweld aan hun haardsteden zijn ontrukkt en gedeporteerd naar Anatolië om te worden ingelijfd bij formaties, welke den naam dragen van "werkbataljons", waar zij

- als eenig loon slechts brood ontvangen en blootgesteld zijn aan ergerlijke mishandelingen;
- 2175 dat de inwoners die weerstand bieden, tot hongersnood worden gebracht of uitgeroeid door honden, die het land afloopen, terwijl moord en diefstal, verkrachtingen, willekeurige gevangenzettingen aan de orde van den dag zijn.
- Tegen deze schending der goddelijke en menselijke wetten hebben de Staten, wie bvolking met de slachtoffers verwant is, bij de keizerlijke Turksche regeering geprotesteerd. Z.Exc. de grootvizier heeft o.a. den Griekschen gezant 27 Maart
- 2180 geantwoord, dat de deportaties uitdrukkelijk geëischt waren door den opperbevelhebber Liman von Sanders en dat "de Turksche regeering had moeten toegeven aan de eischen en bedreigingen van den generaal", die had verklaard, dat hij "zonder dezen maatregelen niet instond voor de veiligheid van het leger."
- 2185 Als de Armeniërs zich thans op hun Mohammedaansche beulen hebben gewroken, is dat niet goed te keuren, maar wel te begrijpen.
- Maar nu dreigt het gevaar, dat de Turken, gesteund door de Duitschers, weer "maatregelen" nemen van hun kant...
- En het telegram uit Constantinopel dient blijkbaar als aanleiding daartoe.
- 2190 19 februari 1918 **Uit Armenië.**
KONSTANTINOPEL, 17 Februari. (Milli.) Uit het oorlogsperskwartier wordt gemeld: een afdeeling der banden, die langs den straatweg Erzindjan-Marskatoem de vlucht namen, werd door onze detachementen verrast op het oogenblik dat zij bezig was wreedheden in de naburige dorpen te bedrijven. De bende antwoordde met haar kanonnen en
- 2195 machinegeweren. Na afloop van het gevecht had zij 200 dooden; de rest vluchtte in wanorde. Drie kanonnen, twee bomwerpers, een machinegeweer en acht wagens met oorlogsmaterieel vielen in onze handen. Onder de dooden bevonden zich twee hoofden der benden.
- (Het rapport eindigt met een relaas van wreedheden, die de Armeniërs op de
- 2200 Musulmannen zouden hebben bedreven. Op den weg van Tsjardakli naar Erzindjan staat geen dorp meer overeind, terwijl de bewoners allen zijn vermoord. - Red.)
- 14 maart 1918 **Uit Armenië.**
KONSTANTINOPEL, 13 Maart. (Milli.) Officieel. In Erzeroem is een aantal kanonnen en
- 2205 een hoeveelheid minutie in onze handen gevallen. Cijfers zijn nog niet bekend. De verliezen der Armeniërs bedragen ongeveer tweeduizend man. De Armeensche benden worden verder vervolgd. Aan de kust naderen onze troepen onze oude grens.
- 26 maart 1918 **De kruisweg der Armeniërs.**
- 2210 Van het Armenisch Comité te 's Gravenhage ontvangen wij een memorandum over de mensch-onteerende gruwelen, door de Turksche bondgenootcn der Centrale mogendheden bedreven tegenover het beklagenwaardige Armenische volk.
- Wij vestigen op dat memorandum, dat wij hier in vertaling laten volgen, dringend de
- 2215 aandacht van onze Duitsche, Oostenrijksch-Hongaarsche en Bulgaarsche partijgenooten en spreken de verwachting uit, dat dezen hun eer ermee gemoeid zullen achten om met alle kracht hunne regeeringen er toe te bewegen, dat zij den Turk dwingen zijn schandelijk bedrijf te staken.
- De toestand der weggevoerde Armeniërs in Mesopotamië en Arabië.**
- 2220 De berichten omtrent de jongsten toestand van hetgeen overblijft van de weggevoerde Armeniërs in Mesopotamië en in de woestijnen van Arabië zijn vrij zeldzaam.
- Eenige maanden geleden schreef een majoor van het Duitsche leger, wiens naam wij moeten verzwijgen, uit Mesopotamië aan een van zijn vrienden te Berlijn, dat de
- 2225 toestand der weggevoerden, voor het meerendeel vrouwen en kinderen, wanhopig was. Zij waren allen tot den Islam bekeerd en, wat ernstiger is, de Turksche regeering had onlangs besloten hen naar andere plaatsen te doen vervoeren, waarbij zij aan die uitgehongerde ongelukkigen eindeloze marschen oplegde, waaronder de zwaksten het leven lieten. Den briefschrijver had het getroffen, dat de dagbladen in Duitschland het stilzwijgen bewaarden of de feiten geheel anders voorstelden en dat zijn
- 2230 regeering deze handelingen niet verhinderde.
- Te Oerfa is een Duitsch-Zwitserisch weeshuis, het eenige van beteekenis, waarin omstreeks 2700 wezen van 4 tot 15 jaar opgenomen waren. Allen zijn bekeerd tot den Islam. Kort geleden zijn duizend weezen, de oudsten, door de autoriteiten weggevoerd,
- 2235 zoogenaamd om hen te doen werken aan het herstel der wegen. Men heeft daarna niets meer van hen vernomen.
- Het Zwitsersche Comité heeft uit Oerfa bericht ontvangen, dat de Turken in de straten alle weezen die zonder onderdak waren, heeft opgelicht, hen in karren heeft gehoopt

en hen heeft weggevoerd, zoogenaamd om hun werk te geven. Zij zijn allen in den Eufraat geworpen.

2240 Het Armenische blad "Arév" uit Egypte deelt in zijn nummer van januari 1918 mede, dat de Arabische troepen bij hun opmarsch 23 ontsnapte Armeniërs hebben gered. Zij zijn afkomstig uit Everik, Cesarea, enz. in Klein-Azië. Ten getale van 3036 vrouwen, kinderen en grijsaards zijn zij gezonden naar de woestijnen van het Zuiden; de 2245 epidemie heeft verwoestingen onder de ongelukkigen aangericht; slechts 300 zijn in de Arabische woestijn onder de Bedoeinen aangekomen. Van die 300 zijn er 23 gered. Het zou te veel ruimte in beslag nemen om alle brieven aan te halen, die onze landgenooten in Holland en in Zwitserland ontvangen van hun weggevoerde verwanten en bekenden, aangrijpende brieven, waarin gesproken wordt van levende geraamten, van 2250 vrouwen en kinderen, weleer rijk en welgesteld, die alles verloren hebben, hun echtgenoot, hun vader, hun kinderen, hun haardstede, hun goederen, hun grond, en nu in de woestijn bedelen, zoodat zij zelfs de graankorrels in de uitwerpselen zoeken of dierenlijken eten, de epidemie doodt elken dag een groot aantal van hen; van jonge meisjes en vrouwen, die leven als slavinnen bij de Turken, door den een aan den ander verkocht; van weergevonden kinderen, die zelfs de namen van hun ouders en van hun 2255 geboortestad vergeten zijn. Dat is het leven dat onze arme landgenooten sedert drie jaar lijden, in de twintigste eeuw. Zij die verwanten in Europa hebben en heimelijk ondersteuning kunnen ontvangen (want het is op zware straffen verboden de weggevoerden te helpen), kunnen nog leven, maar het meerendeel heeft niemand van wie het hulp ontvangt, zij moeten den dood 2260 afwachten. Als het voorkomt, dat een goeverneur een weinig medelijden met hen toont, wordt hij snel teruggeroepen en vervangen door een die zonder erbarmen de uitroeing voortzet.

De toestand der Armeniërs in den Kaukasus.

2265 Toen de Russen Armenië ontruimden, hebben de Armeniërs, die een Turksche wederbezetting dier streken zagen dreigen, legioenen gevormd om hun bodem en hun broeders te verdedigen die daar woonden en juist begonnen waren met den herbouw, met zaaien en telen, met zich te herstellen. De Turken behandelen hen als benden en schrijven hun 2270 tal van denkbeeldige wandaden toe. Het ware wenschelijk dat een kommissie uit de neutrale landen ter plaatse inlichtingen ging inwinnen. Het feit dat men alle soldaten, die hun grond verdedigen, als benden behandelt en hun allerlei misdaden aanwrijft, deed ons vreezen dat met de wederbezetting van Armenië al onze ongelukkige landgenooten met hun leven zouden moeten boeten en dat onze 2275 soldaten niet krijgsgevangen zouden worden gemaakt, doch vermoord. (De Turken hebben nog geen melding gemaakt van krijgsgevangenen op het Kaukasische front.) De berichten uit den Kaukasus komen zeer vertraagd aan wegens het gebrek aan verbindingslijnen. De eerste berichten, die binnenkomen, rechtvaardigen ten volle al onze vermoedens. Terzelfder tijd dat Armenië weer bezet wordt, zijn de moorden en wreedheden hervat. 2280 Te Samsoen, een haven aan de Zwarte Zee, bevonden zich nog 400 Armenische weduwen en weezen, aan de deportatie ontsnapt, op een bevolking van 8000 voor den oorlog; zij zijn allen vermoord. Te Trebizonde is, zoodra de Turken er binnenkwamen, heel de Armenische bevolking, die niet tijdig had kunnen ontsnappen, onderworpen aan namelooze martelingen. Zakken vol 2285 kinderen zijn in zee geworpen, de oude vrouwen en de mannen gekruisigd en verminkt, en alle jonge vrouwen en meisjes, tot kinderen van 10 à 12 jaar, overgeleverd aan de Turken. Wij zullen weldra berichten hebben van de andere weer bezette streken. Overal zal hetzelfde lot onzer arme landgenooten wachten, die niet bijtijds wisten te vluchten. 2290 Want het is in dit jaargetijde niet gemakkelijk te vluchten, wegens den sterken sneeuwval en het gebrek aan vervoermiddelen. De toestand der Armeniërs in den Kaukasus zelf is thans donker. Zij worden bedreigd met hetzelfde lot als hun broeders in Turkije. Want men wil ons volk vernietigen. De Turken zullen zich niet bepalen tot de herovering van Turksch Armenië, zij zouden tot 2295 Kars, tot Ardahan, tot Batoem gaan, dat hun bij het verdrag van Brest-Litowsk is afgestaan. Volgens de laatste volkstelling is de provincie Kars bewoond door 115.000 Armeniërs. De provincie Batoem telt er 57.000, zonder de uit Turkije gevluchte Armeniërs mee te rekenen, waarvan er 300.000 in den Kaukasus zijn. Te verwachten valt dat de Turken, als zij eenmaal Kars bezet hebben, daar niet zullen 2300 halt houden; zij zullen evenzeer de aangrenzende streken, Alexandropol, Erivan vermeesteren, de landen van Ararat en Choccha, provincies die haast uitsluitend door Armeniërs bewoond worden en die de kern van ons volk vormen. Reeds hebben wij berichten ontvangen, dat de Koerdenstammen van Perzië de zuid-oostelijke streken van

- 2305 den Kaukasus in de richting van Bakoe vermeesterd hebben, volgens een door de Turken voorbereid plan. Een telegram uit Petersburg meldt de bezetting van Bakoe door de Turken. Een blik op de kaart toont, dat de Armenische streken van den Kaukasus bedreigd worden uit het Westen, het Zuiden en het Oosten. Men houde in het oog, dat het hier geen bezetting betreft gelijk in Europa. Zijn eenmaal onze provincies bezet dan gaan de Turken aan het werk en voortgezet wordt
- 2310 hetzelfde stelsel van vernietiging als in Turkije. Hun bedoeling is het Armenische ras uit te roeien:
1e. om voor immer het Armenische vraagstuk te verstikken,
2e. om den slagboom te vernietigen die hen scheidt van de Tartaren en Moslim van Toerkestan.
- 2315 Tegelijkertijd voert de Turksche regeering een krachtige propaganda in Europa ten einde de Armeniers afschuwelijk te belasteren en zich zelven vrij te pleiten. Onze zaak is de vreeselijkste, die de wereldoorlog voor het geweten der menscheid heeft gesteld. Door Turkije de wederbezetting van Armenië en de inlijving van drie nieuwe provincies toe te staan, heeft Duitschland verantwoordelijkheid op zich genomen jegens de beschaafde wereld. Wij gelooven niet dat Duitschland iets te winnen heeft bij de uitroeiing van het Armenische volk. Naar onze opvatting zou een Duitse bezetting van Armenië ons waarborgen tegen de Turksche vervolgingen. Het Armenisch Comité te 's-Gravenhage:
- 2325 de voorzitter,
M. MIHRTADIANTY.
voor den sekretaris,
A. MISSIRIAN.
- 2330 **30 september 2006 Wat nou genocide**
door Ahmet Olgun Guus Valk
Hoe de Armeense volkerenmoord een politiek probleem werd in Nederland.
Drie van oorsprong Turkse kandidaten voor de Tweede Kamer zijn deze week van de kandidaatlijsten verwijderd wegens hun standpunt over de Armeense genocide. Maar Nebahat Albayrak staat nog altijd op nummer twee van de lijst van de PvdA. Toch noemt ook zij de bronnen over de Armenische genocide vervuild. Iedereen mag vragen hebben, zegt PvdA-voorzitter Michiel van Hulten hierover.
- 2335 Hollandada oykirim!, was donderdag de kop van de Turkse liberale krant Milliyet op zijn website. Het was een woordspeling. Genocide, volkerenmoord, is soykirim in het Turks. Oykirim betekent zoiets als verkiezingsmoord. Als gevolg van een Hollandse soap werden drie van oorsprong Turkse kandidaat-Tweede Kamerleden door hun partijen geslachtofferd, vindt de krant. De Turkse pers en politiek zijn woedend over de politieke rel die het CDA en de PvdA de afgelopen twee weken heeft beziggehouden. Drie van oorsprong Turkse kandidaten voor de Tweede Kamer zijn deze week van de concept-kandidatenlijst van hun partij gehaald. De CDAers Ayhan Tonca (plaats 35) en Osman Elmaci (56) weigerden te erkennen dat Turkije in 1915 een genocide op de Armeense bevolking heeft uitgevoerd. De PvdA'er Erdinç Saçan (plaats 53) bleek een website te beheren waar Turks-Nederlandse politici regelmatig discussiëren over de Armeense genocide. Ze zijn het er over eens dat die nooit heeft plaatsgevonden. Hoe kon de mislukte kandidaatstelling van drie Turkse aspirant-politici zoveel losmaken in Nederland én Turkije?
- 2345 Iedere Turk wordt opgevoed met een mythe over het ontstaan van de Turkse republiek, zegt Europarlementariër Joost Lagendijk (Groenlinks). Lagendijk is Turkije-rapporteur van het Europees Parlement. Ze leren op school dat Turkije in die jaren een allesbeslissende oorlog voerde. En waar gehakt wordt, vallen spaanders, is de gangbare opvatting. Als de Turkse staat de zogenoemde genocide ontkent, kun je van Turken niet verwachten dat ze die wel erkennen, zegt de Turkse journalist en columnist Ilhan Karacay. Hij publiceert in de krant Dünya, die ook wekelijks in Nederland verschijnt. Volgens Karacay, die zegt de mening van veel Turken te vertolken, weten de meeste Turken dat er geen sprake is geweest van een doelbewuste uitroeiing van Armeniërs. Karacay betreurt het feit dat er veel slachtoffers zijn gevallen, aan beide kanten. Armeniër, weet ook Karacay, is voor veel mensen in delen van Anatolië een scheldwoord. Onbetrouwbare types, oplichters en huichelaars worden als Armeniër neergezet. Karacay ziet daar geen kwaad in. Wat zegt dat nou? Turk is toch ook een scheldwoord in Nederland. Zoek maar op in Van Dale. Daar staat in: zo vies als een Turk.
- 2365

2370 De Leidse professor Eric-Jan Zürcher, turkoloog en kenner van de Ottomaanse
geschiedenis: De Armeense kwestie is een gevoelige kwestie, ook voor Nederlandse
politici van Turkse komaf, zoals Tonca. Tonca voelt zich erg Turks. Hij is jarenlang
voorzitter geweest van de Turkse islamitische culturele federatie, een verlengstuk
van het Turkse directoraat voor religieuze zaken Diyanet. Tonca heeft zich ook fel
2375 verzet tegen de komst van het Armeense monument in Assen in 2002.
Volgens Ilhan Karacay worden de Turken in Nederland niet door de Turkse staat of de
ambassade in Den Haag geïnstrueerd over de Armeense kwestie. Dat is ook niet nodig,
zegt de journalist. Misschien hebben wij de Turkse versie onderwezen gekregen en de
Nederlanders hun eigen versie, maar de Armeense kwestie is door geen enkele rechtbank
of tribunaal als genocide beschouwd. Talloze Amerikaanse en Britse historici
2380 ontkennen ook dat er sprake is van een volkerenmoord op de Armeniërs, dus waar hebben
we het over! (Zie kader)

Zeki Arslan, onderwijsdeskundige en voorzitter van de Samenwerkende Turkse
organisaties in Overijssel, is een van de weinige Turken die de volkerenmoord op de
2385 Armeniërs erkennen. De emoties die opkomen binnen de Turkse gemeenschap als het daar
om gaat, zijn gigantisch. Je bent een verrader als je er een debat over wilt voeren,
zegt hij.
In april van dit jaar wilde Zeki Arslan een studieavond over massamoorden bijwonen in
Enschede. Het moest gaan over, onder meer, de Armeense kwestie. Arslan zou het woord
2390 voeren over de ontkenning in de Turkse gemeenschap. In de krant van Ilhan Karacay,
die hoofdredacteur is van de Nederlandstalige paginas, werd Arslan een verrader en
een theoreticus van een terreurorganisatie genoemd door een columnist. De
hoofdredacteur zou later zeggen dat hij de columnist niet kent. Ook kreeg Arslan
bedreigingen via e-mail. Ik stond onder enorme druk, zoals iedereen die de Armeense
2395 moorden aan de orde stelt. Hij besloot zich terug te trekken, het symposium werd
afgelast.

Zeki Arslan, die in 1980 naar Nederland kwam, woonde tot zijn 22ste in Turkije. In
zijn Turkse schoolboeken zag hij geen woord over de kwestie. Maar onderhuids, zegt
hij, borrelt de emotie. De Armeense moorden van 1915 gijzelen de Turken nog altijd,
2400 ook in Nederland. Nederlanders kunnen dat maar moeilijk begrijpen, zegt hij. Er is
hier een debatcultuur, meent Arslan. Maar Turkije is eerst en vooral een
nationalistische samenleving, waar de overheid bang is dat de eenheidsstaat uit
elkaar zal vallen als gevoelige onderwerpen als de genocide worden besproken.
Een paar weken nadat Arslan afzegde voor de debatavond in Enschede, diende Tweede
2405 Kamerlid Tineke Huizinga-Heringa (ChristenUnie) een initiatiefwetsvoorstel in dat nog
in behandeling moet worden genomen. Een storm van reacties kreeg ze. Het leek op een
soort actie, zo veel mails kreeg ik. Huizinga-Heringa wil dat het ontkennen van
genocide strafbaar wordt. Dat wil zeggen: als de ontkenning bewust beledigend is of
aanzet tot haat of geweld. Nu kan alleen het ontkennen van de holocaust via
2410 ingewikkelde jurisprudentie strafrechtelijk vervolgd worden. Maar bij andere breed
erkende massamoorden in de geschiedenis kan dat nog niet, zo staat in het voorstel:.
Denk aan de Armeense genocide, de omvang en ernst van de slavernij, of het goedpraten
van misdrijven tegen de bevolking door communistische regimes.

Via een motie van de ChristenUnie riep de Tweede Kamer de regering in 2004 op de
genocide bij de Turkse regering aan de orde te blijven stellen. Een goede
ontwikkeling, vindt Ton Zwaan, universitair docent aan de Universiteit van Amsterdam
en onderzoeker bij het Centrum voor Holocaust- en Genocidestudies. Historisch mag er
2420 dan weinig tot geen discussie zijn over de genocide, de meeste westerse landen durven
nog altijd niet te erkennen dat de genocide heeft plaatsgevonden.
Ook de Nederlandse regering spreekt nog altijd niet van genocide. Uit documenten van
het ministerie van Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking blijkt dat de
massamoord van 1915 nergens genocide wordt genoemd. In ambtsberichten staat het woord
tussen aanhalingstekens. Een woordvoerder van minister Bot (Buitenlandse Zaken, CDA)
2425 zegt dat vaststaat dat er verschrikkelijke dingen zijn gebeurd. Maar dat betekent
niet dat je dat genocide kunt noemen. Dat is niet een taak voor de Nederlandse
regering. Daarover moeten Turken en Armeniërs met elkaar in overleg.
Ton Zwaan is hier niet door verrast. Het Europees Parlement heeft de genocide wel
erkend, maar maakte deze week Turkse erkenning van de genocide definitief geen
2430 voorwaarde voor toetreding tot de Europese Unie. In de oorspronkelijke tekst van het
rapport van de commissie-Eurlings stond dat het onontbeerlijk is dat een land dat op
weg is naar het lidmaatschap zijn geschiedenis verwerkt en onder ogen ziet. Het
parlement besloot - met 311 tegen 292 stemmen - deze voorwaarde te laten varen.

2435 De Verenigde Staten en Groot-Brittannië hebben, net als Nederland, nooit de genocide erkend. Een minderheid van Europese landen, waaronder Frankrijk, Polen, Zweden, België en Italië, heeft dit wel gedaan. Zwaan: De internationale gemeenschap houdt zich op de vlakte. De Armeniërs zijn sindsdien in de steek gelaten. Nu nog laten overheden zich intimideren door Turkse nationalisten en de overheid, en wordt er uit diplomatiek oogpunt alleen maar opgeroepen tot debat en verder onderzoek.

2440 Wordt dan niet het onmogelijke gevraagd van Turkse politici? Ze moeten van hun partij de genocide erkennen, maar zelfs de Nederlandse regering doet dat niet. Zeki Arslan zegt dat de drie voormalige kandidaten de afgelopen week moesten kiezen tussen het zwaard en de galg. Arslan: Stel dat ze echt in het openbaar hadden toegegeven dat er

2445 een Armeense genocide heeft plaatsgevonden. Dan is de kans groot dat ze in Turkije voor de rechter gedaagd worden. Nu ze dat weigerden, is hun rol in de Nederlandse politiek uitgespeeld. Arslan zou willen dat ontkenner en erkenner eens met elkaar in gesprek zouden gaan.

2450 Erdinc Saçan, tot dinsdag kandidaat-Kamerlid voor de PvdA, vindt dat zijn partij met twee maten heeft gemeten. Dinsdagochtend kreeg hij een sms van partijvoorzitter Michiel van Hulten: 1. Steun je het standpunt van de tweede kamerfractie dat in Armenië een genocide heeft plaatsgevonden? 2. Zul je dat bevestigen als de pers ernaar vraagt? Saçan weigerde en werd van de kandidatenlijst gehaald.

2455 Diezelfde ochtend verscheen in Trouw een interview met de nummer twee van de concept-kandidatenlijst van de PvdA, de Turkse Nebahat Albayrak. Saçan vindt precies wat Albayrak óók vindt, zegt hij. Albayrak zegt in het interview dat ze niet twijfelt aan de aard van de gebeurtenissen in 1915. Er zijn waarschijnlijk zeventienhonderdduizend Armeniërs omgekomen in 1915. Albayrak: Dat aantal is niet het belangrijkste. Zijn vijfhonderdduizend doden soms minder erg dan anderhalf miljoen?

2460 Maar Albayrak zegt ook dat ze twijfelt over de toedracht van de moord. Ik moet toegeven dat ik er bar weinig van afwist. Maar toen ik me erin verdiepte, stuitte ik op een probleem. Alle bronnen bleken te zijn bevuild. Alles wat Armeniërs zeggen, wordt door Turken ontkend en omgekeerd. De luiken zijn omlaag. Er is geen gesprek mogelijk. Albayrak pleit voor een onderzoek naar de toedracht, zodat duidelijk wordt

2465 of er echt sprake was van een vooropgezet plan van de Turkse overheid. Dit is een typisch antwoord van iemand die een relatief nieuwe stroming binnen het Turkse negationisme aanhangt, zegt Ton Zwaan. Vroeger was de mening gangbaar dat er niets is gebeurd in 1915. Toen dat niet langer houdbaar bleek, kwam de mening op dat er alleen Armeniërs zijn omgekomen van de honger en de kou. Nu wordt, sinds een jaar

2470 of tien, beweerd dat niet precies meer is na te gaan wat er is gebeurd. En dat terwijl alle bronnen al decennia gewoon op tafel liggen. Osman Elmaci, die deze week van de CDA-lijst werd afgehaald, kan meer als vertegenwoordiger van de oude stroming worden beschouwd: er is niets gebeurd. Tussen

2475 de tientallen boze e-mails die Kamerlid Tineke Huizinga-Heringa kreeg sinds zij genocide-ontkenningen strafbaar wil stellen, zat er een van hem. Het was een brief die al langer op discussiefora op internet circuleerde. De brief, gericht aan de Tweede Kamer, herinnert aan het feit dat Nederland meer dan 300.000 inwoners heeft die van Turkse komaf zijn en die, op een paar uitzonderingen na, van mening zijn dat de Armeense genocide nooit heeft plaatsgevonden. Er staat ook: Het aantal omgekomen

2480 Armeniërs (anderhalf miljoen) is sterk overdreven. De brief leidde nooit tot ophef. Evenmin stelde iemand binnen het CDA vragen over Ayhan Tonca, die in interviews nooit een geheim maakte van zijn opvatting dat er helemaal geen genocide heeft plaatsgevonden. Op 8 september eiste I. Drost namens het Armeense 24 april Comité - genoemd naar de datum waarop de Armeense slachtoffers

2485 worden herdacht - en de overkoepelende FOAN opheldering over de kandidatuur van Ayhan Tonca. Tonca vertolkt en verdedigt in de kwestie van de Armeense genocide het officiële standpunt van Turkije, meende Drost in de brief aan het CDA-bestuur. Drost kreeg geen reactie van het CDA. Pas toen het tv-programma Nova er vorige week aandacht aan besteedde, ging de zaak rollen.

2490 Het CDA eiste na de uitzending en publicatie in Trouw heldere standpunten overeenkomstig de partijlijn van de kandidaat-Kamerleden Tonca en Elmaci. Daarop zegden Tonca en Elmaci toe een verklaring te ondertekenen dat ze, als ze Kamerlid waren geweest, voor de motie zouden hebben gestemd van de ChristenUnie waarin de regering wordt opgeroepen de erkenning van de Armeense genocide bij Turkije

2495 voortdurend en nadrukkelijk aan de orde te stellen. Daarmee leek de kou uit de lucht. Tot de nationalistische Turkse advocaat Kemal Kerincsiz zich ging mengen in de Haagse commotie, die langzamerhand de vormen van een affaire begon te krijgen. Een dag na de verklaring van de kandidaat-Kamerleden kondigde de advocaat vanuit Istanbul aan dat hij de uitspraken van Tonca en Elmaci

2500 over de Armeense kwestie zou onderzoeken. Als die strijdig zijn met de Turkse wet,
dan zou de advocaat hen aanklagen wegens schending van artikel 301 van de Turkse
strafwet. Kerincsiz sleepte eerder de schrijvers Orhan Pamuk en Elif Shafak voor de
rechter. Pamuk erkende in de Duitse media de genocide, in een roman van Shafak liet
2505 een Armeense personage zich negatief uit over Turken. De strafzaken tegen Pamuk en
Shafak zijn door de Turkse justitie niet voortgezet.
Een dag na de onheilspellende woorden van Kerncsiz belegden Tonca en Elmaci in
allerijl een persconferentie voor de vertegenwoordigers van de Turkse pers in
Nederland. Ze zeiden dat zij nooit een verklaring zouden ondertekenen waarin de
genocide erkend zou worden. Daarna was hun positie onhoudbaar.
2510 Het vertrek van de drie politici heeft de onrust in de Nederlandse politiek over de
genocide nog niet doen verdwijnen. De Federatie van Armeense Organisaties in
Nederland, die de kwestie van de CDAers aankaartte, wil ook alle Turkse zittende en
kandidaat-Kamerleden verantwoording laten afleggen. En binnen het CDA klinkt gemor
over de nummer 19 van de lijst, Coskun Cörüz. De Beweging Christelijke Koers CDA, een
2515 conservatieve richting in de partij, vindt dat ook hij van de lijst gehaald moet
worden.

Albayrak, die zich sinds haar interview in Trouw onbereikbaar houdt voor de pers,
staat nog steeds op plaats 2 op de PvdA-lijst. Ook Coskun Cörüz, zittend Kamerlid
2520 voor het CDA en 19de op de kandidatenlijst, is dagenlang niet bereikbaar.
Ondertussen blijft ook Turkije zich mengen in de Hollandse soap, zoals sommige
kranten daar de commotie rondom de kandidaat-Kamerleden bestempelen. De voorzitter
van het Turkse parlement, Bülent Arinc, belde afgelopen donderdag met de PvdAer Saçan
om hem een hart onder de riem te steken. Volgens de Turkse pers heeft Arinc tegen
2525 Saçan gezegd dat Turkije zo nodig diplomatieke stappen tegen Nederland zal nemen. Een
woordvoerder van het Turkse ministerie van Buitenlandse Zaken categoriseerde het
schrappen van de namen van de drie Turkse kandidaten van de lijsten als onacceptabel.
Partijvoorzitter Michiel van Hulten van de PvdA begrijpt dat Turkse politici in
Nederland in een moeilijke situatie zitten. Hij haalde Erdinc Saçan van de concept-
2530 kandidatenlijst. Ze zijn jarenlang gehersenspoeld door de Turkse overheid. De partij
heeft een sterke basis onder de Turkse gemeenschap. Meer dan 80 procent van de Turkse
kiezers stemde bij de gemeenteraadsverkiezingen op de PvdA. Volgens Van Hulten is er
sprake van achterstallig onderhoud: In het verleden hebben we te weinig gekeken naar
de politieke bagage die politici uit andere landen met zich meebrengen. We moeten
2535 weten of die zich verhoudt tot de gangbare opvattingen hier. Het standpunt van Saçan
was onacceptabel.

En dat van Nebahat Albayrak?
Dat ligt heel anders. Zij heeft de motie gesteund van de ChristenUnie en daarmee
2540 heeft ze de genocide erkend.
Maar ze zet vraagtekens bij de toedracht van de moorden. Dat is volgens,
bijvoorbeeld, Ton Zwaan óók een vorm van ontkenning.
Dat ze de bronnen over de kwestie ter discussie stelt, is geoorloofd. Iedereen mag
bovendien vragen hebben. Dat is een gezonde opstelling. Zelfs een gerenommeerd
2545 historicus als Zürcher zegt dat wat er precies gebeurd is, nog altijd onduidelijk is.

Erdinc Saçan zegt dat hij het volledig eens is met Albayrak. Toch moest hij weg, zij
niet.
Erdinc bleef onduidelijk over zijn standpunt. Hij liet in het midden of er echt
2550 zoveel moorden hadden plaatsgevonden. Het standpunt van Nebahat is glashelder.
En toch wilt u dat er een debat over ontstaat. Waarom?
Willen partijen tot elkaar komen, dan is het noodzakelijk dat we het debat aangaan.
Met kandidaat-politici uit andere culturen, en met Turkse volksvertegenwoordigers in
de partij. Er wordt nu eindelijk over gepraat, dat is winst. Maar er is grote
2555 bezorgdheid in die gemeenschap, en het is mijn taak op te passen dat het geen
heksenjacht wordt.
Westerse historici beschouwen de Armeense genocide als de eerste volkerenmoord van de
vorige eeuw. Over de aantallen slachtoffers zijn ze het niet eens.
De eerste Armeense slachtoffers werden gemaakt aan het eind van de negentiende eeuw,
2560 toen het Armeense nationalisme begon op te komen. Naar schatting 300.000 Armeniërs
werden vermoord door Koerdische eenheden die daartoe de vrije hand kregen van sultan
Abdul Hamid II. De moordpartijen werden massaler na de vermeende collaboratie van
Armeniërs met de Russische vijand tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het regime in
Istanbul besloot alle Armeniërs te deporteren naar Syrië, destijds nog een provincie
2565 van het Ottomaanse rijk.

Volgens Ton Zwaan van het Centrum voor Holocaust en genocidestudies in Amsterdam zijn naar schatting tussen de 1,2 en 1,4 miljoen Armeniërs gedeporteerd, van wie volgens hem waarschijnlijk driekwart de tocht niet heeft overleefd.

2570 Volgens Eric-Jan Zürcher van de universiteit in Leiden werden Armeniërs onderweg naar Syrië massaal vermoord. Hij schat dat er tussen de 700.000 en 800.000 slachtoffers zijn gevallen.

2575 Sommige academici, zoals Bernard Lewis en Justin McCarthy, menen dat overtuigende bewijzen voor de opdrachten van de Ottomaanse regime ontbreken, zodat niet kan worden gesproken van genocide. Zij spreken liever van deportaties, waarbij volgens Lewis vele honderdduizenden, misschien wel een miljoen slachtoffers zijn gevallen.

Na de oorlog tekende de Turkse republiek, de opvolger van het Ottomaanse rijk, het verdrag van Sèvres waarin de Turkse schuld aan de volkerenmoord werd vastgelegd. Maar in het daaropvolgende verdrag van Lausanne bleef de massaslachting onvermeld.

2580 Sindsdien ontkent Turkije dat er sprake is geweest van planmatig uitroeien van Armeniërs en Assyrische christenen.

Genocide is volgens de Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (CPPCG) van de Verenigde Naties uit 1951: het met opzet vernietigen, geheel dan wel gedeeltelijk, van een nationale, etnische, raciale of religieuze groepering als zodanig.

2585

Personenregister

Grecs, d'Arméniens et de Juifs.....	3
l'amiral de Rigny.....	3
général Paskewitsch.....	3
Mgr. Ant. Samhiri, patriarch van Antiochie.....	3
Paus Pius IX.....	3
zeventigtal Armeniers, benevens een Bisschop.....	3
pacha van Marasch, Aziz.....	4
Mgr. Hassoun.....	4
Franschen gezant.....	4
grootvizier.....	4
Franco-pacha.....	4
Gabriël Effendi, een Katholiek Armeniër.....	4
vice-consuls van Frankrijk en Engeland.....	4
Mukhtar-pacha.....	5
bekwame Turksche opperbevelhebber Abdul-Kerim.....	5
400 Circassiërs aldaar 60 christenen vermoord hebben.....	5
Czaar, vergezeld van den Engelschen kolonel Welleskey.....	5
Loris Melikof de opperbevelhebber van het Russische leger in Klein-Azië.....	5
Armenische prelaat van Bajazid en Ulch-Frilässe.....	5
generaal Tergukassof.....	5
Pater Amkal, medelid van de congregatie van St. Johann.....	5
Sjeik Obeidoellah.....	6
Porte is voor ernstige moeilijkheden met den Schach beducht.....	6
Mgr Ohames.....	6
Britsche gezant aldaar, sir William White.....	6
Gladstone.....	6
Djaso bey, broeder van den beruchten Moessa.....	7
jonge Engelsche, Kathy Greenfield genaamd, 14 jaar oud.....	8
rijkste Armeniërs van Yozgat, Hampartsum Eliëndi.....	8
Mutesarif Zia Pacha.....	8
Armenischen Bisschop.....	8
gouverneur van Angora.....	9
heeren K'yayan en Thamaïau.....	9
dochter van den predikant Rossier de Visme.....	9
leer van Monroe.....	9
sultan Abdoel-Hamid.....	9
Lord Kimberley.....	9
Zekki Pasja.....	10
Blunt-pasja als geboren Engelschman.....	10
Ab-doel-Hamid.....	10
Cleveland.....	10
Jewett, Amerikaansch consul te Sivas, in klein-Azië.....	10
heer Ximenes.....	11
Turksche generaal Zekki-Pacha.....	11

Leo XIII.....	11
Tasnin-Pacha, de gouverneur van Biltlis.....	11
Eumer-bey, lid der commissie.....	11
Riza-Pacha, den minister van Justitie.....	11
Ismirlian, der Armenischen Grieksch Schismatieken Patriarch.....	11
Lord Rosebery.....	12
Armeniër heeft uit Trebisonde een lang bericht naar Londen gezonden.....	12
goeverneur Tahsin-pasje.....	12
uit den mond van een Turksch soldaat, die heeft meegedaan.....	12
Turkan-pacha en ?kir-pacha, vroeger gezant te St. Petersburg.....	12
Hertog van Westminster.....	12
Roomschen "Vorst des Vredes".....	13
katholiek Vermeulen.....	13
anti-revolutionair Kuyper.....	13
liberaal Liefstinck.....	13
Armeniër Minas Tschéras.....	13
Koninging der Nederlanden, Keizerin van Indië.....	13
Zola.....	13
Mandat, onze tolk.....	14
Mgr. Terzian.....	14
Enis-Pacha.....	14
rooden Sultan.....	14
M. Meynier, consul van Frankrijk.....	14
Armeensche vrouw uit Anatolië.....	15
"Tulumbadschi's" (vrijwillige brandweer).....	16
Ahmed Riza Bey.....	16
Armeniër Pastirmadjian.....	16
Sultan Abdoel Hamid.....	17
Jong-Turken.....	17
Duitschen partijgenoot Parvus.....	17
machtige "Agha's" (Beys der Koerden).....	19
Armeensche patriarch te Konstantinopel.....	21
bisschop van Van.....	21
Sjeik Abd ul Kader Bedrchansadek.....	22
katholiek Armeniër is gouverneur geworden.....	22
nieuwen en den vroegeren Armenischen patriarch.....	22
Armeniër Cerkiz vervaardigde heimelijk bommen.....	23
twee andere Armeniërs te voorschijn, alsmede de vrouw van Cerkiz.....	23
Koerdische bendenhoofden Mir Mihe an Seïd Ali.....	24
monnik Mechitar.....	24
Armenische vicaris van Adana.....	25
Bulgaarsche exarch.....	25
sir Edw. Grey in het Lagerhuis.....	25
Bulgaarsche goeverneur Dimitrief.....	26
Talaat bei.....	27
Amerikaansche consul.....	27
Djewdet pacha.....	27
Nuntius te Constantinopel.....	27
Amerikaansche zendeling.....	28
Morgenthau, den gezant te Konstantinopel.....	28
afgevaardigde Liebknecht.....	29
Rijkskanselier Von Bethmann Hollweg.....	29
consul Rössler te Aleppo.....	29
Lord Bryce.....	29
prins Argutinski.....	31
gedelegeerde Bahof.....	31
heer dr. Eduard Grater, een Zwitser, vroeger leeraar in Aleppo.....	31
medeondertekenaar dr. Niepage is een Duitscher.....	32
Asquith.....	32
Fuad bey tot gezant in de Vereenigde Staten.....	33
Balfour heeft het volgende telegram.....	34
oud-minister mr. A. v. Gijn.....	35
jhr. mr. P. J. J. S. M. van der Does de Willebois, te 's Hertogenbosch.....	35
jhr. mr. Ch. Ruys de Beerenbrouck, te Maastricht.....	35
ANT. VAN GIJN, Voorzitter.....	38
E. J. VAN DER HOOP.....	38

Dr. James L. Banlon, president van het Amerikaansche Comité.....	38
Z.Exc. de grootvizier.....	39
Ahmet Olgun.....	41
Guus Valk.....	41
Nebahat Albayrak.....	41
Michiel van Hulten.....	41
CDAers Ayhan Tonca (plaats 35) en Osman Elmaci (56).....	41
PvdAer Erdinç Saçan (plaats 53).....	41
Joost Lagendijk (Groenlinks).....	41
Turkse journalist en columnist Ilhan Karacay.....	41
Leidse professor Eric-Jan Zürcher, turkoloog.....	42
Zeki Arslan, onderwijsdeskundige.....	42
Tweede Kamerlid Tineke Huizinga-Heringa (ChristenUnie).....	42
rapport van de commissie-Eurlings.....	42
Erdinc Saçan, tot dinsdag kandidaat-Kamerlid voor de PvdA.....	43
Osman Elmaci, die deze week van de CDA-lijst werd afgehaald.....	43
nationalistische Turkse advocaat Kemal Kerincsiz.....	43
Coskun Cörüz, zittend Kamerlid voor het CDA en 19de op de kandidatenlijst.....	44
voorzitter van het Turkse parlement, Bülent Arinc.....	44
Partijvoorzitter Michiel van Hulten van de PvdA.....	44
Ton Zwaan van het Centrum voor Holocaust en genocidestudies.....	45
Sommige academici, zoals Bernard Lewis en Justin McCarthy.....	45